

ДОНИШГОҶИ МИЛЛИИ ТОҶИКИСТОН

ТДУ:336.77(575.3)
ТБК:65.9(2Т)261.6
Х-73

Бо ҳуқуқи дастнавис

ХОЛОВ АБДУЛҲАМИД МИРЗОМАДОВИЧ

**ТАЪМИНИ САРМОЯГУЗОРИҶОИ РУШДИ САНОАТИКУНОНИИ
ИҚТИСОДИЁТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН**
(ДАР МАВОДИ ХОҶАГИҶО ВА КОРХОНАҶОИ АГРОСАНОАТИИ ВИЛОЯТИ ХАТЛОН)

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои иқтисодӣ
аз рӯйи ихтисоси 08.00.07- молия, муомилоти пулӣ ва қарз

Душанбе – 2024

Диссертатсия дар кафедраи иқтисодиёти корхонаҳо ва соҳибкории
Донишгоҳи миллии Тоҷикистон иҷро шудааст.

Роҳбари илмӣ: **Тағоев Чамаҳон Ҳамроевич** – номзади
илмҳои иқтисодӣ, дотсент, Мудири
кафедраи иқтисод ва идораи комплекси
агросаноатии ДМТ

Муқарризони расмӣ: **Сафоев Абдумачид Каримович** – доктори
илмҳои иқтисодӣ, дотсент, мудири
кафедраи назарияи иқтисодӣ ва фаъолияти
соҳибкории Донишгоҳи байналмилалӣ
сайёҳӣ ва соҳибкории Тоҷикистон

Яқубзода Маъруф Садруддин – доктори
фалсафа (PhD) – доктор аз рӯи ихтисоси
6D050900-Молия (6D050900-Молия,
муомилоти пулӣ ва қарз), дотсенти
кафедраи кафедраи молия ва қарзи
Донишгоҳи технологии Тоҷикистон

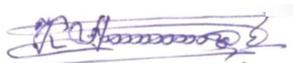
Муассисаи пешбар: Донишгоҳи аграрии Тоҷикистон ба номи
Шириншоҳ Шохтемур.

Ҳимояи диссертатсия санаи 06 июли соли 2024, соати 9⁰⁰ дар маҷлиси
шурои диссертатсионӣ 6D.КOA-003 назди Донишгоҳи миллии
Тоҷикистон баргузор мегардад. Суроға: 734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
шаҳри Душанбе, к. Буни Ҳисорак, Шаҳраки донишҷӯён, бинои таълимии 7,
ауд. 102, Почтаи электронӣ: 6d.koa-003@mail.ru, телефони котиби илмӣ:
(+992) 917-24-24-83

Бо рисолаи илмӣ дар китобхонаи илмӣ Донишгоҳи миллии
Тоҷикистон ва сайти расмӣ он (www.tnu.tj) шинос шудан мумкин аст.

Автореферат «_____» «_____» соли 2024 фиристода шуд.

Котиби илмӣ
шурои диссертатсионӣ
д.и.и., профессор

Курбонов А.К.

МУҚАДДИМА

Мубрамии мавзуи таҳқиқот. Комплекси агросаноатии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз зумраи муҳимтарин комплексҳои байнисоҳавии кишвар маҳсуб меёбад, таъмини амнияти озуқавории кишвар ва истиқлолияти воқеии мамлакат ва солимии ҷомеаи он аз бисёр ҷиҳат ба вазъ ва ҳолати рушди комплекси мазкур алоқамандии мустақим дорад. Аз ин лиҳоз, ду ҳадафи стратегияи миллии рушд барои давраи то соли 2030, яъне таъмини амнияти озуқавории мамлакат ва саноатикунони босуръати иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба комплекси агросаноатии он, аз ҷумла ба соҳаи кишоварзӣ алоқамандии ногусастанӣ дорад. Ҳамзамон, амали гардидани ҳар ду ҳадафи номбурда ба таъмини сармоягузорию рушди комплекси мазкур равобита бевосита дорад. Зеро таъмини сармоягузорию, бахусус сармоягузорию ба сармояи асосӣ ин таҳкими базаи моддию техникаи рушди саноатикунони корхонаҳои агросаноатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, таъмини корхонаҳои саноати коркард, аз ҷумла саноати хӯроквории кишвар бо ашёи хоми ватанӣ, баландбардории рақобатпазирии маҳсулотҳои корхонаҳои агросаноатӣ кишвар, кам кардани маҳсулотҳои воридотӣ ва бештар истеҳсол намудани маҳсулотҳои ба содироат нигаронидашуда мебошад.

Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳимияти ин мавзуро аз замони соҳибистиқлолии кишвар дарк карда, барои рушду равнақи он ҳамаҷониба кӯшишҳо ба харҷ медиҳад. Аз ҷумла ҳаҷми маблағҳои бучавӣ дар давраи солҳои 2011-2015 зиёда аз 1,7 млрд. сомониро ташкил дод. Дар 15 соли охир бошад, дар сектори аграрии ҷумҳурию 42 лоиҳаҳои давлатии сармоягузорию бо маблағи беш аз 3,7 млрд сомонию амалию гардиданд. Бахусус дар соли 2014 дар ин бахши иқтисодиёти кишвар 4 лоиҳаи давлатии сармоягузорию бо маблағи 550 млн.сомонию ба итмом расида, аз соли 2015 то соли 2021 дар соҳаи мазкур амалигардии 9 лоиҳа бо маблағи 1,5 млрд сомонию идома доштанд.

Дар баробари муваффақиятҳои назаррас дар самтҳои рушди соҳаҳои комплекси агросаноатӣ камбудихо низ мавҷуданд. Масалан, дастгирии давлат аз ҳисоби маблағгузориҳои бучавӣ кам шуда, дар давраи таҳлил ҳиссаи хеле ками МУД-и ҷумҳуриро ташкил медиҳад. Сарчашмаҳои маблағгузорию субъектҳои хоҷагидор низ мушкилоти худро доранд. Ҳамчунин, ҳаҷми сармоягузорию ба капитали асосии кишоварзӣ дар ҳаҷми умумии сармоягузорию ба капитали асосии иқтисодиёти ҷумҳурию тамоюл ба пастравӣ дорад. Нишондиҳандаи бақордарории фондҳои асосии кишоварзӣ дар ҳаҷми умумии фондҳои асосии дар иқтисодиёти ҷумҳурию бақордаровардашуда дар солҳои охир ташвишвар арзёбӣ мегарданд.

Албатта, мушкилоти номбурда таъсири бевоситаи худро ба рушд, ҳаҷм ва сифати маҳсулоти соҳаи кишоварзӣ ва умуман корхонаҳои агросаноатӣ мерасонад. Аз дигар ҷониб, кишоварзӣ соҳаи меҳнатталаб ва маблағталаб ба шумор меравад. Ва имрӯзҳо новобаста аз муваффақиятҳои истеҳсолоти агросаноатӣ талаботи аҳолии мамлакатро бо маводи озуқаворӣ таъмин карда наметавонад. Истеҳсолоти бузурги механиконидашудаи кишоварзӣ кишвар, ки то солҳои 1990-уми қарни гузашта амал мекард, ба истеҳсолоте табдил ёфтааст, ки аксари хоҷагиҳояш хурд буда, характери хоҷагиҳои хурди майдамолиро касб кардаанд. Мувофиқи маълумоти мутахассисони соҳа қисмати зиёди заминҳои кишоварзӣ дар дараҷаҳои гуногуни эрозия қарор доранд. Шумораи мошинолотҳои асосии кишоварзӣ кам шуда, коэффисенти навкунии техникаи кишоварзӣ дар сатҳи аз меъёрҳои муқарраршуда паст қарор дорад. Аксари хоҷагиҳо ва корхонаҳои КАС-и ҚТ дар мавриди истифодаи нуриҳои минералӣ ва захрохимикатҳо танқисӣ мекашанд. Ҳамчунин, ба принципҳои, вижагиҳо ва сиёсати истеҳлоқӣ зимни сармоягузорию ва молиякунонию равандҳои инноватсионӣ диққати ҷиддӣ дода намешавад. Кулли мушкилоти номбурда ба кам будани сармоягузорию дар соҳаи мазкур алоқамандӣ доранд. Аз ин рӯ, таъмини сармоягузорию

саноатикунонии босуръати корхонаҳои агросаноатии ҷумхури ва минтақаҳои алоҳидаи он яке аз мавзӯҳои муҳим ва актуалӣ ба ҳисоб меравад.

Дарачаи коркарди илмии проблемаи мавриди омӯзиш. Таҳқиқ, таҳлил ва арзёбии мушкилоти таъмини сармоягузориҳои корхонаҳо, аз ҷумла корхонаҳои агросаноатӣ доимо мавриди диққати олимони иқтисодчиёни ватанию хориҷӣ қарор дошт ва дорад.

Доир ба масъалаҳои рушди назарияи сармоягузориҳои олимони зиёди хориҷӣ, аз ҷумла Э.Дж. Долан, Д. Е.Линдсей, К.Р.Макконнелл, С.Л.Брю, Д. Рикардо, Л.Ч. Гитман, М.Д. Джонк, Ч. Доунс, Ч.Э. Гудман, У. Шарп, Г. Александер, Дж.Бэйли ва дигарон саҳми бузург гузоштаанд.

Олимони иқтисодчиёни зерини рус низ дар мавзӯи сармоягузориҳои, аз ҷумла сармоягузориҳои ба сармояи асосӣ корҳои назаррас анҷом додаанд: Б.А.Райзберг, Л.Ш.Лозовский, Е.Б.Стародубцева, И.В.Липсиц, В.В.Коссов, Маслов Е.В., Я.С. Поташник., К. Минина, Андросов В.М., Шумарин А.Л., Макаркин Н.П., Леонтьев В. Е., Бочаров В. В., Ефимов В.С., Ушаков В.Я., Ушачев И.Г., Сергеев И.В., Веретенникова В.В., Гуськова Н.Д., Краковская И.Н., Слушкина Ю.Ю., Маколов В.И., Струмилин С.Г., Хачатуров Т.С., Коваленко Н.Я., В.А. Добрынин, А.В.Беляев, Т.Ю. Сушкова, Старик Д.Э., Ковалев В.В., Ендовицкий Д.А., И.С.Санду, Мендели Л.Э., Васин В.А., Л.И. Волов, Н.Н. Воротилов, И.В. Ершов ва диг.

Аз олимони ватанӣ низ дар самти сармоягузориҳои ва масоили марбути он дар корхонаҳо, аз ҷумла корхонаҳои агросаноатӣ олимони зерин қор кардаанд: Комилов С.Ч., Фаниев Т.Б., Пиризода Ч.С., Одинаев Ҳ.А., Умаров Х., Низомова Т.Д., Исайнов Ҳ.Р., Давлатзода Қ.Қ, Файзуллоев М.К., Хушвахтзода Қ. Х., Низомов С.Ф., Шарипов Б.М., Улугхоҷаева Х.Р., Ҳикматов У.С., Солиев А.А., Бобоев А.А., Музаффаров Б.С., Арабов Ф. Шарипов У., Файзуллоев Т.Т. ва дигарон. Ҳамчунин, нуктаҳои алоҳидаи мавзӯи таҳқиқшаванда дар асарҳои илмии Курбонов А., Обидов Ф.С., Султонов З., Қодирзода Д.Б., Собирзода Н.М., Шарифов З.Р., Хочаев П.Д., Исроилов М. И., Додоматов Д. Н. ва дигарон мавриди баррасию арзёбӣ қарор гирифтаанд.

Новобаста аз таҳқиқотҳои анҷомдодашуда дар самти сармоягузориҳои ба сармояи асосии корхонаҳои агросаноатӣ ва таъмини сармоягузориҳои саноатикунонии босуръати иқтисодиёти кишвар масоили ҳалталаб аз қабилӣ таҳқиқи механизмҳо, фишангҳо, самтҳо, роҳҳо, ҷустуҷӯи сарчашмаҳо, методҳои муосири сармоягузориҳои, танзими молиявӣ ва сармоягузориҳои равандҳои иқтисодию иҷтимоӣ аз ҷониби давлат, истифодаи таҷрибаи давлатҳои тараққиқкарда дар самти таъмини сармоягузориҳои ба сармояи асосии корхонаҳои КАС, сармоягузориҳои технологияи инноватсионӣ, усулҳои арзёбии самаранокии онҳо, сиёсати дурусти истехлоқӣ ва молияи равандҳои инвеститсионӣ дар корхонаҳои агросаноатии ҷумхури ханӯз аз масъалаҳои мебошанд, ки таҳқиқоти амиқу дақиқро тақозо доранд. Масоили номбурда дар сатҳи зарурии илмию методологӣ ҳал нашуда ва таҳияи шудани монографияҳо оид ба таъмини сармоягузориҳои рушди саноатикунонии КАС тақозо менамоянд, ки аҳаммият ва муҳимияти мавзӯи таҳқиқотии рисолаҳо муайян намудаанд.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо ва мавзӯҳои илмӣ. Таҳқиқоти илмӣ мазкур бо Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030, Барномаҳои миёнамуҳлати рушди иқтисодӣ-иҷтимоӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон, Стратегияи рушди саноат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030, Барномаи амнияти озуқаворӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2020-2024, Барномаи рушди низоми агроозуқаворӣ ва кишоварзии устувор барои давраи то соли 2030, Барномаи сармоягузориҳои давлатӣ барои солҳои 2021-2025, Концепсияи ташкил ва рушди кластерҳои агросаноатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2040, Барномаи фароҳам овардани шароити мусоид барои ҷорӣ намудани таҷрибаи муносиби кишоварзӣ дар истехсоли маҳсулоти кишоварзӣ (Стандарти байналмилалӣ

Global G.A.P.) ва дигар концепсияҳо барномаҳои рушди соҳавию байнисоҳавии дар Ҷумҳурии Тоҷикистон амалкунанда робитаи мустақим дорад.

Диссертатсия мувофиқи нақшаи корҳои илмӣ-таҳқиқотии кафедраи иқтисодиёти корхонаҳо ва соҳибкории Донишгоҳи миллии Тоҷикистон дар мавзӯи «Рушди соҳибкорӣ ва таъмини саноатикунонии босуръати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар асоси сармоягузориҳо барои солҳои 2021-2025» таҳия гардидааст.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсади таҳқиқот ин тақвият ва тавсеаи ҷанбаҳои назариявӣю услубӣ, баҳодихӣю вазъ ва коркарди тавсияю пешниҳодоти аз нигоҳи илмӣ асоснокшуда оид ба таъмини сармоягузориҳои рушди саноатикунонӣ дар доираи хоҷагиҳо ва корхонаҳои агросаноатии ҚТ ва минтақаи мавриди таҳқиқ қарордошта мебошад.

Вазифаҳои таҳқиқот. Расидан ба ҳадафи мазкур гузориш ва ҳалли вазифаҳои зерини таҳқиқотро талаб менамояд:

- тақвият ва тавсеаи асосҳои назариявӣ, аз ҷумла мафҳум ва моҳияти иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва методологии сармоягузориҳо, бахусус раванди сармоягузориҳо ба сармояи асосии хоҷагиҳо ва корхонаҳои комплекси агросаноатӣ;

- ошкорсозии хусусиятҳо, принципҳо ва омилҳои ба рушди раванди сармоягузориҳои хоҷагиҳо ва корхонаҳои комплекси агросаноатӣ таъсирбахш ва муайянкунии усулҳои муосири арзёбии самаранокии иқтисодии сармоягузориҳо ба сармояи асосӣ;

- таҳлил ва баҳодихӣю ҳолати кунунии сармоягузориҳо дар хоҷагиҳо ва корхонаҳои сектори аграрӣ дар заминаи таъмини сармоягузориҳои рушди саноатикунонӣ дар доираи комплекси агросаноатии ҷумҳурӣ ва минтақаи мавриди таҳқиқ;

- асосноккунии самтҳои рушди равандҳои таъмини сармоягузориҳо дар хоҷагиҳо ва корхонаҳои КАС-и ҷумҳурӣ, хусусан дар вилояти Хатлон бо назардошти таҷрибаи мамӯлики дорои сектори аграрии рушдқарда;

- баҳодихӣю истифодаи самаранок ва дурнамои таъмини сармоягузориҳои рушди саноатикунонии босуръат дар заминаи ҷорисозии инноватсияҳо, дар доираи КАС-и минтақаи мавриди таҳқиқ қарордошта;

- коркарди тавсияю пешниҳодоти илман асоснокшуда оид ба рушди ҷараёнҳои таъмини сармоягузориҳои навҷорисозии хоҷагиҳо ва корхонаҳои КАС-и ҷумҳурӣ дар пасманзари таъмини амнияти озуқавории кишвар.

Объекти таҳқиқот низоми хоҷагиҳо ва корхонаҳои комплекси агросаноатии ҷумҳурӣ, аз ҷумла вилояти Хатлон махсуб меёбанд.

Мавзӯи таҳқиқот фарогири муносибатҳои ташкилию иқтисодие мебошад, ки дар раванди таъмини сармоягузориҳои хоҷагиҳо ва корхонаҳои комплекси агросаноатӣ зухур мекунад.

Фарзияи таҳқиқот аз ҳадафи ҷоруми СМТ ҚТ барои давраи то соли 2030 бармеояд. Яъне саноатикунонии босуръати кишвар ва ба истеҳсолоти саноативу аграрӣ табдил додани иқтисодиёти ҷумҳурӣ дар навбати худ таъмини босуръату босуботи раванди сармоягузориҳо, махсусан сармоягузориҳо ба сармояи асосии корхонаҳои агросаноатиро тақозо дорад. Дар рисолаи илмӣ дар амал тадбиқ гардидани ҳамин фарзия дар мисоли рушди раванди сармоягузориҳо ба соҳаҳои истеҳсолоти КАС таҳқиқу таҳлил гардидааст. Инчунин, фарзияи номбурда ва тамоюлҳои фаъолии фаъолияти сармоягузорӣ дар хоҷагиҳо ва корхонаҳои агросаноатии вилояти Хатлон бо мисолҳои мушаххас дар давраи солҳои 2017-2021 исбот шуда, натиҷагирию хулосабарорӣ гардидааст. Аз ин лиҳоз, амали шудани мақсаду вазифаҳои таҳқиқот воқеияти фарзияи номбурдаро исбот намуда, барои давра ба давра баҳогузори намудани он мусоидат менамоянд.

Асосҳои назариявӣю таҳқиқотро таҳқиқотҳои бунёдии илмии муҳаққиқони классики илми иқтисодиёт, таҳқиқотҳои донишмандони ватанӣ ва хориҷӣ, аз он ҷумла

олимони рус дар бахши таъмини сармоягузориҳои рушди саноатикунони босуръат дар заминаи инноватсияҳо, дар доираи КАС ва минтақаҳои агросаноатии алоҳида ташкил медиҳанд. **Асосҳои методологии таҳқиқи ҷараёнҳои сармоягузориҳо** дар хоҷагиҳо ва корхонаҳои доираҳои КАС ва минтақаҳои агросаноатии он равишҳои худудӣ ва системавӣ сохторӣ ташкил медиҳанд. Ҳамчун олоқи таҳқиқ ҳангоми коркард ва таҳлили рақамҳо усулҳои таҳқиқоти мафҳумӣ мантӣ, монографӣ, ҳисобию конструктивӣ, сотсиологӣ, анализу синтез, иқтисодию омори истифода шуданд.

Сарчашмаи маълумоти таҳқиқотро иттилооти аввалияи маводи Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати кишоварзии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати рушди иқтисод ва савдои Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҳамчунин барномаҳои давлатӣ, минтақавӣ ва соҳавӣ оид ба ташаккул ва раванқи раванди сармоягузориҳо, аз ҷумла сармоягузориҳо ба сармояи асосӣ дар хоҷагиҳо ва корхонаҳои КАС-и ҷумҳурӣ ва вилояти Хатлон ташкил додаанд.

Пойгоҳи таҳқиқот. Таҳқиқоти диссертатсионӣ дар кафедраи иқтисодиёти корхонаҳо ва соҳибкории Донишгоҳи миллии Тоҷикистон дар давраи солҳои 2019-2024 иҷро шудааст.

Навгони илмӣ таҳқиқот. Аз рушди муқаррароти назариявӣ, усулӣ, амалӣ ва таҷрибавӣ оид ба ташаккулу раванқи раванд ва таъмини сармоягузориҳо, аз ҷумла сармоягузориҳо ба сармояи асосӣ дар хоҷагиҳо ва корхонаҳои КАС-и ҷумҳурӣ ва вилояти Хатлон иборат аст. Дар қори диссертатсионӣ натиҷаҳои зерини назариявӣ ва амалӣ ба даст оварда шуданд, ки навоари илмӣ таҳқиқот мебошанд:

- асосҳои назариявӣ методологии сармоягузориҳо тақвияту тавсеа дода шуданд, аз ҷумла мафҳум ва моҳияти иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва усулҳои сармоягузориҳо, бахусус сармоягузориҳо ба сармояи асосии хоҷагиҳо ва корхонаҳои КАС ва нақши онҳо дар рушди истеҳсолоти агросаноатӣ муайян ва мукамал гардонидани шуданд;

- хусусиятҳо, принципҳо ва омилҳои ба рушди раванди таъмини сармоягузориҳои хоҷагиҳо ва корхонаҳои КАС таъсирбахш ошкор ва усулҳои муосири арзёбии самаранокии иқтисодии сармоягузориҳо ба сармояи асосӣ муайян ва арзёбӣ гардидаанд;

- ҳолати кунунии фаъолияти сармоягузорӣ ба сармояи асосии хоҷагиҳо ва корхонаҳои сектори аграрӣ дар заминаи таъмини сармоягузориҳои рушди саноатикунонӣ дар доираи КАС-и ҷумҳурӣ ва минтақаи мавриди таҳқиқ таҳлил ва баҳодихӣ гардидаанд;

- самтҳои рушди таъмини равандҳои сармоягузориҳои саноатикунони иқтисодиёти кишвар, аз ҷумла танзими давлатии сармоягузориҳо, маблағгузориҳо барои таҷдиди сармояи асосии хоҷагиҳо ва корхонаҳои комплекси агросаноатии ҷумҳурӣ, хусусан вилояти Хатлон бо назардошти таҷрибаи мамӯлики дорои сектори аграрии рушдқарда асоснок ва арзёбӣ шуданд;

- таъмини сармоягузориҳои рушди саноатикунони босуръат бо назардошти истифодаи самараноки сарчашмаҳои молиявӣ худӣ, ҷалбшуда ва қарзӣ, дар қаринаи ҷорисозии инноватсияҳо дар КАС-и ҷумҳурӣ ва минтақаи мавриди таҳқиқ баҳодихӣ ва дурнамо шуданд;

- оид ба рушди равандҳои инвеститсионӣ ва инноватсионӣ, аз ҷумла таъмини сармоягузориҳои саноатикунони хоҷагиҳо ва корхонаҳои КАС-и ҷумҳурӣ ва вилояти Хатлон бо назардошти ба инобат гирифтани афзорҳои сиёсати истеҳлоқӣ ва молиявӣ дар пасманзари таъмини амнияти озуқаворӣ кишвар матрисаи тавсияю пешниҳодоти илман асоснокшуда коркард шудааст.

Нуктаҳои ба Ҳимоя пешниҳодшаванда:

• тақвияти муқаррарот оид ба асосҳои назариявӣ методологӣ, аз ҷумла мафҳум ва моҳияти иҷтимоӣ-иқтисодии сармоягузориҳо ва таъмини сармоягузориҳои

рушди саноатикунонӣ дар доираи комплекси агросаноатии ҷумҳурӣ ва минтақаи мавриди таҳқиқ қарордошта;

- хусусиятҳо, омилҳо ва принципҳои ба таъмини рушди сармоягузориҳо ба сармояи асосии хоҷагиҳо ва корхонаҳои комплекси агросаноатии ҷумҳурӣ таъсирбахш ва омӯзиши усулҳои баҳодихии самаранокии иқтисодии сармоягузориҳо ба сармояи асосии онҳо;

- арзёбии вазъи кунунии равандҳои сармоягузориҳо ба сармояи асосии хоҷагиҳо ва корхонаҳои комплекси агросаноатии ҷумҳурӣ, аз ҷумла вилояти Хатлон;

- муқаррарсозии самтҳои рушди ҷараёнҳои таъмини сармоягузориҳои рушди саноатикунонӣ дар доираи комплекси агросаноатии ҷумҳурӣ ва минтақаи мавриди таҳқиқ қарордошта;

- дурнамои таъмин ва истифодаи самараноки сармоягузориҳои саноатикунонии хоҷагиҳо ва корхонаҳои КАС-и ҷумҳурӣ ва минтақаҳои агросаноатии вилояти Хатлон;

- пешниҳодот ва коркардҳои илман асоснокшуда оид ба рушди равандҳои инвеститсионӣ инноватсионӣ ва фаъолгардонии сармоягузориҳо дар хоҷагиҳо ва корхонаҳои КАС-и ҷумҳурӣ, аз ҷумла минтақаҳои агросаноатии вилояти Хатлон дар асоси таҷрибаи хоричӣ.

Аҳаммияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот. Аҳаммияти назариявии таҳқиқот аз он иборат аст, ки натиҷаҳои илмӣ ва пешниҳодҳои дар кори диссертатсионӣ бадастомада барои рушди ҷараёнҳои сармоягузорӣ, аз ҷумла сармоягузориҳо ба сармояи асосии хоҷагиҳо ва корхонаҳои КАС-и ҷумҳурӣ ва минтақаи Хатлон асосҳои усулӣ ва амалӣ хоҳанд гашт. Хулосаҳои пешниҳодкардаи муаллиф имконият медиҳанд, ки донишҳои илмӣ оид ба таъмин ва истифодаи самараноки сармоягузориҳо ба сармояи асосии хоҷагиҳо ва корхонаҳои комплекси агросаноатии ҷумҳурӣ, аз ҷумла вилояти Хатлон баҳодихӣ ва дурнамоӣ карда шаванд. Аҳаммияти амалии таҳқиқот аз он иборат аст, ки натиҷаҳои таҳқиқотро корхонаҳои КАС-и ҷумҳурӣ ва мақомоти минтақавӣ ва маҳаллии ҳокимияти иҷроияи давлатӣ, аз ҷумла дар вилояти Хатлон метавонанд ҳангоми асосноккунии таъмини рушди ҷараёнҳои сармоягузориҳо ба сармояи асосии хоҷагиҳо ва корхонаҳои КАС ва ҳамчунин, мавриди мониторинги вазъи сохторҳои сармоягузориҳо ва арзёбии самаранокии онҳо истифода баранд.

Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот. Дурустӣ ва асоснокии натиҷаҳои таҳқиқот бо истифодаи аниқ ва мақсадноки сарчашмаҳои оморӣ оид ба мушкилоти таҳқиқшаванда, ҳаҷми иттилооти истифодашудаи аввалия тасдиқ карда шудааст ва ин ба унвонҷӯ имконият додааст, ки таҳлили амиқи ҷараёнҳои сармоягузориҳоро, бахусус сармоягузориҳо ба сармояи асосиро дар хоҷагиҳо ва корхонаҳои КАС-и ҷумҳурӣ, аз ҷумла дар вилояти Хатлон доир намояд.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Навоварӣ ва натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ ба бандҳои зерини Шиносномаи ихтисосҳои ҚОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯйи ихтисоси **08.00.07- молия, муомилоти пулӣ ва қарз** мутобиқат мекунад: 2.2.Танзими молиявии равандҳои иқтисодӣ ва иҷтимоӣ; 2.14.Маблағгузориҳои раванди сармоягузорӣ дар сатҳи ҷумҳуриявӣ ва маҳаллӣ; 3.4.Вижагиҳои рушди низоми захираҳои молиявии корхонаҳо дар давраҳои гуногуни рушди иқтисодӣ; 3.20. Сарчашмаҳои маблағгузориҳои субъектҳои хоҷагидорӣ, проблемаҳои муносибгардонии сохтори сармоя; 3.21. Принципҳо, вижагиҳо ва афзорҳои сиёсати истехлоқӣ; 3.25.Молияи равандҳои инвеститсионӣ ва инноватсионӣ, афзорҳои молиявии сармоягузорӣ.

Саҳми шахсии довталаби дарачаи илмӣ дар таҳқиқот. Ҳамаи марҳилаҳои иҷрои нақшаи кори диссертатсионӣ, аз ҷумла интихоби мавзӯ, асосноккунӣ, мақсад, вазифаҳо ва баррасии аҳаммиятнокии он бо иштироки бевоситаи диссертант таҳия

карда шудааст. Таҳияҳои илмӣ диссертант дар раванди омӯзиш дар Донишгоҳи миллии Тоҷикистон ҳангоми омӯзиши курсҳои таълимии «Фаъолияти сармоягузори дар КАС», «Молия ва қарз» ва «Иқтисодиёти корхонаҳо» истифода бурда шуданд.

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Муқаррароти асосии назариявӣ ва амалии таҳқиқоти диссертатсионӣ дар шакли маърузаҳо ва мақолаҳо дар конференсияҳои семинарҳои илмӣ ва илмию амалии аҳаммияти байналмилалӣ ва ҷумҳуриявӣ дошта дар шаҳрҳои Душанбе, Хучанд, Бохтар, Кӯлоб дар давраи солҳои 2019-2024 пешниҳод ва баррасӣ шудаанд. Натиҷаҳо ва нуктаҳои алоҳидаи кори диссертатсионӣ дар таҷрибаи таъмини сармоягузори саноатикунони хочагиҳо ва корхонаҳои КАС-и ҷумҳурӣ, аз ҷумла вилояти Хатлон дар амал татбиқ шудаанд, ки бо санадҳои мувофиқ тасдиқ гардидаанд.

Интишорот аз рӯи мавзӯи диссертатсия дар 10 кори илмӣ муаллиф, аз ҷумла дар 4 мақолаи дар маҷалла ва нашрияҳои тақризшавандаи ҚОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таъбиқ расидаанд.

Соҳтор ва ҳаҷми диссертатсия. Диссертатсия аз муқаддима, се боб, хулоса ва тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳо, рӯйхати адабиёт иборат аст. Матни кори илмӣ дар 187 саҳифаи компютерӣ ҷоп шуда, дорои 33 ҷадвал, 5 расм ва 2 диаграмма мебошад.

ҚИСМИ АСОСИИ ТАҲҚИҚОТ

Дар сарсухан муҳимияти мавзӯи таҳқиқотӣ, сатҳи омӯзиши баҳогузори масъалаҳо, муайянкунии мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот, навгониҳои илмӣ ва натиҷаҳои амалии бадастомада муҳтасар инъикос ёфтаанд.

Дар боби якум «Асосҳои назариявӣ усули таъмини сармоягузориҳо дар хочагиҳо ва корхонаҳои агросаноатӣ» ҷанбаҳои назариявии сармоягузориҳо дар хочагиҳо ва корхонаҳои комплекси агросаноатӣ дар шароити бозор, хусусиятҳо, принципҳо ва омилҳои ба рушди сармоягузориҳо дар хочагиҳо ва корхонаҳои КАС таъсирбахш ва усулҳои баҳодихии самаранокии иқтисодии истифодабарии сармоягузориҳо ба сармояи асосии хочагиҳо ва корхонаҳои комплекси агросаноатӣ мавриди баррасӣ қарор дода шудаанд.

Комплекси агросаноатӣ яке аз комплексҳои байнисоҳавии иқтисодиёти ҶТ ба шумор меравад. КАС-и Ҷумҳурии Тоҷикистон дар таъмини беҳатарии озукавории аҳолии ҷумҳурӣ нақши муҳим дорад. Барои ин вазифаи таърихӣ худро иҷро намудан корхонаҳои агросаноатии кишвар бояд рақобатпазир бошанд. Дар рақобатпазирӣ корхонаҳои КАС нақши калидиро сармоягузориҳо ва маблағгузориҳои асосӣ мебошанд. Аз ин рӯ, омӯзишу таҳлили ин мафҳум ва моҳияту муайянкунии ҷанбаҳои мусбӣ манфии шаклҳои мухталифи он тақозо ва талаботи касбӣ барои мутахассисони ояндаи соҳаи иқтисод ба ҳисоб меравад. Мафҳуми сармоягузориҳо ба иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз иқтисодиёти мамлакатҳои ғарбӣ ворид шудааст. Дар замони Иттиҳоди Шуравӣ ба ҷои мафҳуми «инвеститсияҳо» мафҳуми «маблағгузориҳои асосӣ»-ро истифода мебарданд, ки дар зери ин мафҳум гузоришҳои дарозмуддати воситаҳои пулию молӣ фаҳмида мешуданд, ки танҳо барои тақрирестехсоли фондҳои асосии истехсоли ва ғайриистехсоли равона карда мешуданд.

Сармоягузориҳо ҳамчун категорияи иқтисодӣ олимони ба тарзҳои гуногун шарҳ медиҳанд. Аз ин рӯ, мо ақидаи олимони мактабҳои гуногуни хориҷию ватаниро оид ба мафҳуми сармоягузориҳо мавриди таҳқиқ қарор додем. Умуман, мафҳуми иқтисодии сармоягузориҳо муҳаққиқон шартан ба чанд гурӯҳ ҷудо карданд. Масалан, ба гурӯҳи аввал муаллифоне дохил мешаванд, ки сармоягузориҳо ҳамчун маблағгузориҳои асосӣ муайян мекунанд. Аммо аксар муаллифон шаклҳои сармояро нишон намедиҳанд ва ё маҳдуд намекунанд, зоҳиран сармояро дар ҳама шаклҳои имконпазир пешбинӣ мекунанд. Гурӯҳи дуввум якҷанд муаллифони ғарбиро

дар бар мегиранд, ки моҳияти сармоягузорино тавассути харочот шарҳ медиханд ва ишора мекунанд, ки зери мафҳуми сармоягузорино сарф кардани пул имрӯз барои манфиатҳои ояндаро дар назар доранд. Гурӯҳи сеюми иқтисодчиён сармоягузорино тавассути объектҳои муайян мекунанд, ки дар фаъолияти соҳибкорӣ истифода мешаванд. Гурӯҳи чоруми олимон сармоягузорино ҳам дар сатҳи микроиқтисодиёт ва ҳам дар сатҳи макроиқтисодиёт баррасӣ намудаанд. Ғайр аз он, дар асарҳои муаллифони дигар бархӯрдҳои гуногун, аз қабилӣ ба даст овардани ғоида шартӣ ҳатмии ҳадафи сармоягузорӣ низ ба назар мерасанд. Дар натиҷаи мавриди таҳқиқ ва таҳлилу баррасӣ қарор додани мафҳуми сармоягузорино мо ба хулосае омадем, ки сармоягузорӣ ин гузориши сармоя ба бизнес ё фаъолият (агар ба қонуни санадҳои ҳуқуқӣ муҳолифат накунанд) бо мақсади гирифтани ғоида ё ягон самараи дигари иҷтимоӣ мебошад.

Дар рисола қайд шудааст, ки зимни баҳисобгириҳои оморӣ ва таҳлилҳои иқтисодӣ сармоягузориҳои реали (воқеӣ)-ро сармоягузориҳои сармоясоз низ меноманд, ки ба онҳо унсурҳои зеринро дохил мекунанд: -сармоягузорино ба капитали асосӣ; -харочотҳои барои таъмири капитали; -сармоягузорино барои харидкунии қитъаи замин ва ё ягон объектҳои истифодаи захираҳои табиат; -сармоягузорино ба активҳои ғайримоддӣ ба монанди патентҳои, литсензияҳои, тадқиқотҳои илмӣ-техникӣ ва ғ.; -сармоягузорино барои пуракунии фондҳои гардони корхонаҳо.

Муаллиф нақши макро- микроиқтисодии сармоягузорино таҳқиқ намуда, қайд мекунад, ки сармоягузорино дар дараҷаи макроиқтисодӣ барои иҷрои қорҳои зерин асос мебошанд: -қорӣ намудани сиёсати такрористехсоли васеъ; -суръат бахшидан ба ПИТ, беҳтаргардони сифати маҳсулотҳои ватанӣ ва таъмини рақобаттобоварии онҳо; -азнавсозии сохторӣ дар истеҳсолоти ҷамъиятӣ ва тараққиёти баробари ҳама соҳаҳои хоҷагии халқ; -сохтмонҳои инфиродӣ, тараққиёти маориф, маданият, тандурустӣ ва ҳалли дигар проблемаҳои иҷтимоӣ; -ҳалли проблемаҳои бекорӣ; -таъмини беҳатарии муҳофизати давлат ва ҳалли як қатор проблемаҳои дигари иқтисодӣ, иҷтимоӣ, экологӣ. Ҳамчунин, сармоягузорино дар дараҷаи микроиқтисодӣ низ нақши ниҳоят муҳимро мебозанд ва барои иҷрои мақсадҳои зерин заруранд: -васеъкунӣ ва тараққиёти истеҳсолот; -роҳ надодан ба фарсудаҳои аз меъёр зиёди ҷисмонӣ ва маънавии фондҳои асосӣ; -баланд бардоштани дараҷаи техникий истеҳсолот; -баландбардории сифати маҳсулот ва ба рақобат тобоварии корхонаҳо; -қорӣ намудани қорабиниҳои муҳофизати муҳити табиӣ; -харидкунии қоғазҳои қимматнок ва гузориши сармоя дар активи дигар корхонаҳо; -таъмини амалқарди мунтазами қорхона дар оянда, вазъи муътадили молиявӣ ва ба даст овардани ғоидаи максималӣ.

Диссертант дар радиҳои гуфтаҳои боло натиҷагирӣ намудааст, ки сармоягузорино ҳамчун категорияи муҳими иқтисодӣ дар дараҷаи макро- микроиқтисодӣ барои такрористехсоли оддӣ васеъ, азнавсозии сохторӣ ва ба даст овардани ғоидаи максималӣ нақши қалон бозида, дар ҳамин асос ба ҳалли як қатор проблемаҳои иҷтимоӣ мусоидат менамоянд. Таҳлилу таҳқиқҳои нишон доданд, ки ҳолати фаъолияти сармоягузорино дар иқтисодиёти мамлакат динамикаи нишондодҳои зерин тавсиф мекунанд: -ҳаҷми умумии сармоягузорино; -ҳиссаи сармоягузорино дар МУД; -ҳиссаи сармоягузориҳои реали дар ҳаҷми умумии сармоягузорино; -бузургии умумии сармоягузориҳои реали (воқеӣ); -ҳиссаи сармоягузорино ба капитали асосӣ дар ҳаҷми умумии сармоягузориҳои реали. Ҳамчунин, вазъи фаъолияти сармоягузорино дар иқтисодиёти мамлакат суръати афзоиши нишондиҳандаҳои асосии макроиқтисодии зерин ба таври ғайримустақим, аммо объективона тавсиф мекунанд: -даромади миллий; -МУД ва МУМ; -ҳаҷми истеҳсолоти саноатӣ; -истеҳсоли намудҳои алоҳидаи маҳсулоти саноатӣ; -ҳаҷми истеҳсолоти кишоварзӣ; -ҳосилнокии меҳнати ҷамъиятӣ ва ғ.

Дар кори илмӣ қайд шудааст, ки барои таҳлилҳои амиқи иқтисодӣ ва муайянкунии самаранокии иқтисодии маблағгузориҳои асосӣ таснифоти онҳо низ нақши муҳимро мебозанд. Вобаста ба таснифоти сармоягузориҳои олимони-иқтисодчиён ақидаҳои мухталиф пешниҳод менамоянд. Дар заминаи таҳлилу омӯзиши таснифи сармоягузориҳои муаллиф низ таснифоти худро дар рисола пешниҳод намудааст, ки аломатҳои зеринро фарогир мебошад: - объекти гузориш; - иштирокшан дар фаъолияти корхона; - аз рӯи манбаи сармоягузорӣ; - сфераи истехсолот; - дараҷаи таваккал; - муҳлат; - сатҳи истифодабарӣ; - соҳаи иқтисод; - ҳудуд; шакли моликият; - сарчашмаи молиякунонӣ; - ҳаҷми сармоя; - миқёси лоиҳаҳои сармоягузорӣ, - аз рӯи таъсирашон ба дигар сармоягузориҳои, - аз рӯи соҳибони сармояи гузошташуда ва ғ.

Таҳқиқи гузаронида нишон дод, ки таснифи дуруст ва аз ҷиҳати илмӣ асосёфтаи сармоягузориҳои имкон медиҳад, ки ҷанбаҳои мусбӣи манфии онҳо ба назар гирифта, дар ин асос самаранокии истифодаи сармоягузориҳои таъмин карда шаванд. Дар рисола қайд гардидааст, ки мавриди коркарди сиёсати сармоягузорӣ корхонаҳои принципҳои ба фаъолияти сармоягузорӣ таъсирбахшро ба назари этибор мегиранд. Ба инобат гирифтани онҳо ба босуботӣ, истифодаи мақсаднок ва самаранокии сармоягузориҳои корхонаҳо ва ташкилотҳои КАС мусоидат мекунанд. Дар ин радиф диссертант принципҳои ба фаъолияти сармоягузориҳои корхонаҳои агросаноатӣ таъсирбахшро ба назардошти муҳимияташон ба гурӯҳҳо ҷудо намудааст, (Расми 1.).

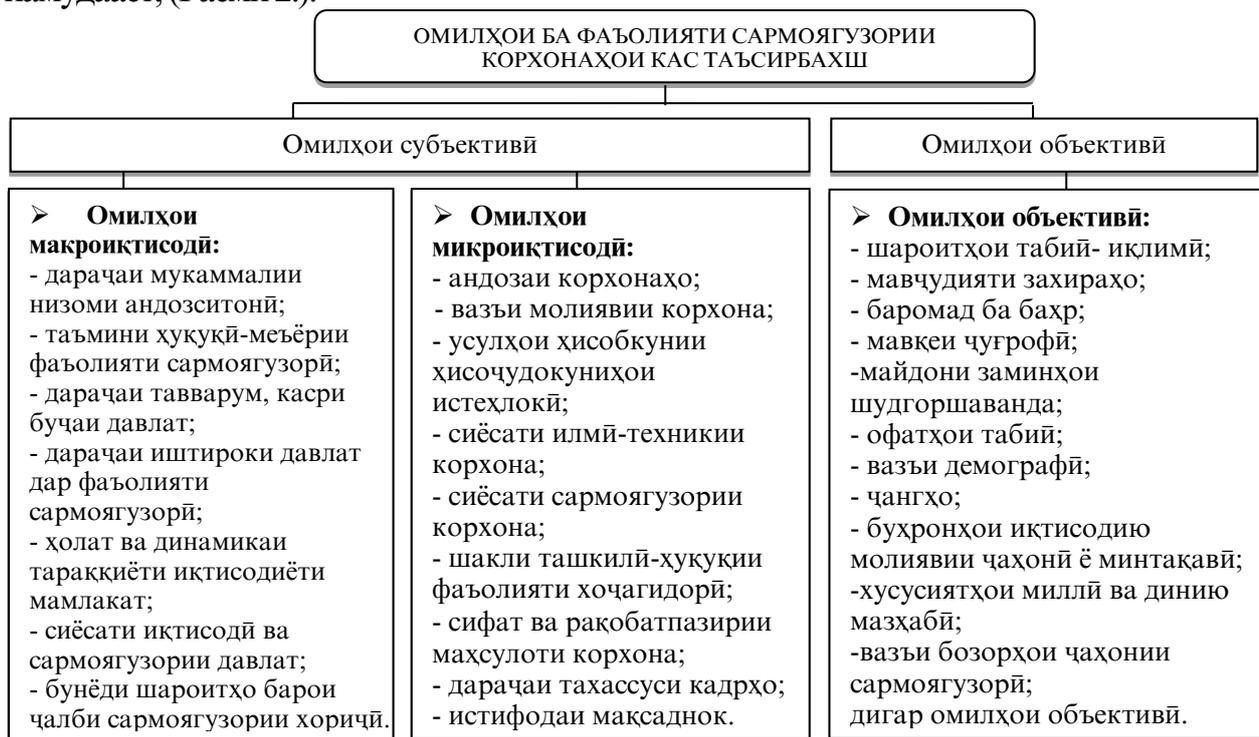

Расми 1. -Принсипҳои ташкили фаъолияти сармоягузорӣ дар корхонаҳои агросаноатӣ
Сарчашма: Таҳияи муаллиф

Дар диссертатсия натиҷагирӣ шудааст, ки истехсолоти агросаноатӣ дорои хусусиятҳои ба худ хос мебошад ва ин хусусиятҳо дар аксари ҳолатҳо дар шароити муносибатҳои бозорӣ ба фаъолияти сармоягузориҳои корхонаҳои аграрӣ таъсир мерасонанд, аз ҷумла чунин хусусиятҳо мавриди зикр ҳастанд: 1) Самаранокии иқтисодии истехсолоти корхонаҳои кишоварзӣ аз бисёр ҷиҳат ба шароитҳои табиӣи иқлимӣ вобастагӣ дорад. Чунин раванд гирифтани фаъолияти хоҷагидорӣ ва сармоягузориҳои он на ба ҳама сармоягузoron писанд аст; 2) Дар ҷараёни истехсолоти кишоварзӣ организмҳои зинда иштирок мекунанд, ки аз рӯи қонуниятҳои биологӣ инкишоф меёбанд, аммо сармоягузoron доимо дар фикри бозгашти ҳарчӣ зудтари

маблағҳояшон ҳастанд; 3) Дар кишоварзӣ вақти корӣ ба вақти истехсол мувофиқат намекунад; 4) Истехсолоти кишоварзӣ хусусияти мавсимӣ дорад; 5) Истехсолоти кишоварзӣ дар масоҳатҳои калон ва шароитҳои гуногуни табиӣ ҷойгир шудааст, ки ин хароҷотҳои иловагиро барои кашонидан, ниғаҳдории қисмҳои эҳтиётӣ тақозо менамояд; 6) Баъзе аз намудҳои техникаи кишоварзӣ, ки бо маблағҳои калон харид мешавад, дар давоми сол ҳамагӣ 60-90 рӯз истифода мешаванду халос; 7) Ҳамчунон, дар кишоварзӣ маҳсусгардонии ҷуқури меҳнат ҷой дошта наметавонад ва заминҳои кишт ба киштгардон ниёз доранд; 8) Ба сифати воситаи доимӣ ва ивазнашавандаи истехсолот дар кишоварзӣ замин баромад мекунад, ки дорои ҳосилхезии табиӣ мебошад ва баландбардории ҳосилхезии иқтисодии он дар навбати худ маблағгузориҳои иловагиро тақозо дорад; 9) Ҳамчунин, рушди истехсолоти корхонаву хоҷагиҳои кишоварзӣ аз мавҷудияти заминҳои шудгор, аз ҷумла замини шудгори обӣ вобастагии мустақим дорад. Зеро даромаднокии як га замини шудгори обӣ дар нисбати як га замини шудгори лалӣ дар таносуби 1/12 қарор дорад.

Дар кори илмӣ оварда шудааст, ки ба фаъолияти сармоягузории корхонаву хоҷагиҳои кишоварзӣ ҳамчунин омилҳои гуногун таъсир мерасонанд. Омилҳои ба фаъолияти сармоягузории корхонаву хоҷагиҳои кишоварзӣ таъсирбахш микдоран зиёд буда, навъҳои гуногун доранд ва таъсиршон низ ба фаъолияти сармоягузории корхонаҳо мухталиф аст. Дар таҷрибаи хоҷагидории корхонаву ташкилотҳои КАС ва ҳамчунон дар адабиёти иқтисодии ин бахш муҳаққиқон омилҳои ба фаъолияти сармоягузории корхонаву хоҷагиҳои кишоварзӣ таъсирбахшро ба тарзҳои гуногун таснифот намудаанд. Дар шакли нақшавӣ диссертант омилҳои номбурдаро чунин гурӯҳбандӣ намудааст, (Расми 2.).

Расми 2. -Омилҳои ба фаъолияти сармоягузории корхонаҳои КАС таъсирбахш
Сарчашма: Таҳияи муаллиф

Диссертант қайд мекунад, ки масоили истифодаи самараноки сармоягузориҳо ҳама вақт яке аз масъалаҳои мубрами иқтисодиёти корхонаҳо ба шумор мерафт ва меравад. Зеро ҳар як соҳибкор роҳбари корхона ё худ сармоягузор меҳодад, ки ҳамин сармояе, ки ӯ дар ин ё он намуди фаъолият мегузорад ё гузоштааст барояш чӣ қадар фоида меорад ё оварда истодааст. Бо ибораи дигар, ҳар як сармоягузор, соҳибкор самаранокии иқтисодии сармояи гузошташавандаро қабл аз оғози сармоягузорӣ

баҳисобгирӣ менамоянд. Дар амалияи фаъолияти хоҷагидорӣ корхонаҳо, аз ҷумла корхонаҳои КАС ҳангоми муайян кардани самаранокии иқтисодии сармоягузориҳо аз усулҳо ва нишондиҳандаҳои гуногун истифода менамоянд.

Расми 3. -Таснифоти нишондиҳандаҳои самаранокии иқтисодии сармоягузориҳои реалӣ Сарчашма: Таҳияи муаллиф

Равишҳои гуногуни асосноккунии иқтисодии сармоягузориҳоро таҳлил намуда, мо ба хулоса омадем, ки дар миёни усулҳои мухталифи баҳодиҳии самаранокии иқтисодии сармоягузориҳои реалӣ (воқеӣ) дар шароити имрӯза усули ба нишондиҳандаҳои дисконтиронидашуда асосёфта бартарӣ дорад, ки ҷавҳари онро қиёси дохилшавӣ ва хоричшавии маблағҳои пулии воқеӣ ташкил медиҳад. Дар қори илмӣ нишондиҳандаҳои динамикӣ ва статикӣ самаранокии иқтисодии сармоягузориҳо ва паҳлӯҳои мусбӣю манфӣи онҳо натиҷагирӣ шуда, чунин гурӯҳбандии онҳо пешниҳод гардидааст, (Расми 3). Ҳамин тариқ, аз ҷамъбасти боби мазкур чунин натиҷагирӣ намудан мумкин аст: 1) Истилоҳи инвеститсия (сармоягузорӣ) аз калимаи латинии “invest” гирифта шуда, маънояш гузоштан мебошад, ки ба иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз адабиётҳои иқтисодии давлатҳои аврупои ғарбӣ ворид гардидааст; 2) Сармоягузориҳо ҳамеша бо мақсади муайян анҷом дода мешаванд ва ин ҳадафҳо метавонанд иқтисодӣ (гирифтани фоида, зиёд намудани ҳаҷми сармоя) ва ғайрииқтисодӣ (самараи иҷтимоӣ ё экологӣ) бошанд; 3) Сармоягузориҳо бевосита ба омили вақт алоқаманд ҳастанд. Вобаста ба ин сармоягузорӣ имрӯз бо мақсади манфиатҳои оянда амалӣ карда мешавад; 4) Моҳияти иқтисодии сармоягузориҳо дар он зухур мекунад, ки онҳо барои рушди иқтисодиёт нақши “локомотив”-ро мебозанд; 5) Сармоягузориҳо дар доираи макро ва микро иқтисодиёт вазифаҳои ба худ хосро иҷро мекунанд; 6) Сармоягузориҳо дар корхонаҳо, фаъолияти соҳибкорӣ ва умуман дар иқтисодиёт дар шакли намудҳои гуногун гузошта мешаванд, ки ҳар як навъи сармоягузорӣ бо хусусиятҳои хос ва ҷанбаҳои мусбӣю манфӣи худ фарқ мекунанд; 7) Маблағгузориҳои асосӣ як навъи сармоягузориҳо ба шумор мераванд, ки адабиёти иқтисодии солҳои охир онҳоро сармоягузориҳо ба сармояи асосӣ низ меноманд. Сармоягузорӣ ба сармояи асосии корхонаҳои КАС яке аз намудҳои нисбатан паҳншудаи сармоягузориҳо ба шумор меравад, ки зимни он сармоягузорӣ асосан хусусияти дарозмуддатро касб карда, танҳо ба фондҳои асосии корхонаҳо равона карда мешаванд; 8) Ҳангоми сармоягузорӣ ба сармояи асосӣ дар корхонаҳои КАС як қатор хусусиятҳо ва омилҳо мавҷуданд, ки ҳам сармоягузориҳо ва ҳам роҳбарони корхонаҳои КАС бояд ба онҳо диққат диҳанд; 9) Зимни таҳқиқи сармоягузориҳои хоҷагӣ ва корхонаҳои КАС ба принципҳои асосии ин намуди фаъолият аҳамият додан лозим меояд. Баъзе аз ин принципҳо бунёди буда, баъзе дигар иловагӣ ва баъзе дигар бозорӣ номгузорӣ шудаанд.

Дар боби дуюм « Арзёби ва тамоюлҳои рушди сармоягузориҳо дар хоҷагиҳо ва корхонаҳои ҷумҳурӣ ва минтақаи Хатлон» ҳолат ва тамоюлҳои рушди равандҳои сармоягузориҳо дар иқтисодиёти ҷумҳурӣ, буриши минтақаҳо ва соҳаҳои он, баҳодихии вазъи сармоягузориҳо дар истехсолоти агросаноатии вилояти Хатлон ва арзёбии таъмин ва истифодаи самараноки сармоягузориҳо дар хоҷагиҳо ва корхонаҳои КАС-и минтақаи Кӯлоб таҳлилу баррасӣ гардидааст.

Иқтисодиёти дилхоҳ кишвар пайваста ба рушду равнаки равандҳои сармоягузорӣ ниёз дорад. Дар ин радиф, яке аз муҳимтарин нишондиҳандаҳои арзёбии сармоягузориҳо ба сармояи асосӣ ин ҳаҷми онҳо дар иқтисодиёти ҷумҳурӣ, маҳсулоти умумии дохилӣ ва дар буриши минтақаҳо ба шумор меравад. Аз таҳлили маълумоти ҷадвали 1 бармеояд, ки дар давраи таҳлил МУД-и Ҷумҳурии Тоҷикистон 44,6% афзоиш ёфтааст. Афзоиши ҳаҷми андӯхт дар ин давра 1,7 маротиба ва сармоягузориҳо ба сармояи асосӣ дар МУД 15,3%-ро ташкил медиҳад. Дар ҳамин давра ҳаҷми сармоягузориҳо дар андӯхт ба андозаи 13,3 банди фоизӣ тамоюл ба пастравӣ дорад. Ҳаҷми сармоягузориҳо ба сармояи асосӣ дар МУД-и кишвар аз 17,6%(2017) то ба 15,3% (2021) кам шудааст, ки -5,1 банди фоизиро ташкил медиҳад.

Мавриди зикр аст, ки дар давраи таҳлил дар ҳаҷми сармоягузориҳо ба сармояи асосӣ дар миқёси минтақаҳо низ тағйиротҳо ба назар мерасад. Масалан, дар соли 2021 нисбати соли 2017 ҳаҷми сармоягузориҳо ба сармояи асосии вилояти Суғд -10,7%, вилояти Хатлон +75,7%, ВМКБ +15,7%, НТЧ +8,7% ва ш.Душанбе +66,8% тағйиротҳо ба назар мерасанд. Ҳамчунон, қайд кардан бамаврид аст, ки аз ҳаҷми умумии сармоягузориҳо ба сармояи асосии иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон 11,9% ба вилояти Суғд, 25,4% ба вилояти Хатлон, 3,4% ба ВМКБ, 28,0% ба НТЧ ва 31,3% ба ш.Душанбе рост меояд. Аз ин таҳлил ҳамчунин бармеояд, ки аз рӯи ҳаҷми сармоягузориҳо ба сармояи асосии вилояти Хатлон дар миқёси ҷумҳурӣ ҷойи сеюмро ишғол мекунад.

Ҷадвали 1. - Тамоюлҳои рушди сармоягузориҳо ба сармояи асосии иқтисодиёти ҷумҳурӣ ва минтақаҳои он (млн.сомонӣ,%)

Нишондиҳанда	2017	2018	2019	2020	2021	2021/2017
МУД-и ҶТ	64434,3	71059,2	79109,8	83958,3	98910,7	+44,6%
Қандӯхт дар МУД	19284,9	26479,1	27995,9	28105,0	33122,1	1,7 мар-ба
Қсарм. дар Қ андӯхт, %	59,0%	50,5%	44,7%	41,9%	45,7%	-13,3 б.ф
Қ сарм. дар МУД, %	17,6%	18,8%	15,8%	14,3%	15,3%	-2,3 б.ф
Қ сарм. дар иқт. ҶТ, аз ҷумла дар :	11371,6 100%	13361,0 100%	12517,8 100%	11775,5 100%	15124,9 100%	+26,1% -
-Вилояти Суғд	2008,4 17,7%	1514,8 11,3%	1736,0 13,9%	1321,5 11,2%	1793,6 11,9%	-10,7% -5,3 б.ф
-Вилояти Хатлон	2185,1 19,2%	2802,6 21,0%	2623,0 21,%	2404,9 20,5%	3840,1 25,4%	+75,7% -6,2 б.ф
-ВМКБ	439,6 3,9%	519,2 3,9%	257,4 2,05%	368,2 3,15%	508,8 3,4%	+15,7% +0,5 б.ф
-НТЧ	3905,4 34,3%	5695,4 42,6%	4666,5 37,3%	4405,2 37,4%	4246,3 28,0%	+8,7% -6,3 б.ф
- ш.Душанбе	2839,1 25,0%	2829,0 21,2%	3234,9 25,8%	3275,8 27,8%	4736,1 31,3%	+66,8% -6,3 б.ф

Сарчашма: Ҷадвал дар асоси маълумоти омори солонаи Ҷумҳурии Тоҷикистон-Душанбе, 2022. -С. 207-209 ва ҳисобкунӣҳои муаллиф тартиб ва таҳия гардидааст.

Диссертант дар кори илмӣ қайд мекунад, ки саноатикунонии истехсолоти агросаноатӣ, пеш аз ҳама, маънои бунёди фондҳои асосии навро дар истехсолоти номбурда дорад ва ин раванд нақши муҳимро ҳаҷм ва истифодаи самаранокии сармоягузориҳо мебозанд. Зеро бидуни мавҷудияти ин навъи сармоягузориҳо фондҳои

навро бунёд ва фондҳои асосии мавҷударо дар ҳолати қорӣ ва рақобатпазир нигоҳ доштан ғайриимкон мебошад. Аз таҳлили сохтори соҳавии сармоягузориҳо ба сармояи асосӣ бармеояд, ки ҳаҷми сармоягузориҳо ба сармояи асосӣ дар соҳаҳои истехсолоти моддӣ дар ҳаҷми умумии сармоягузориҳо ба сармояи асосии иқтисодӣ чумхурӣ дар соли 2021 60,1%-ро ташкил дода, нисбати соли 2017 13,1 б.ф. тамоюл ба афзоиш дорад. Дар ин раванд, вазъи сармоягузориҳо ба сармояи асосии соҳаи кишоварзӣ ташвишвар арзёбӣ мегардад, зеро дар солҳои 2019, 2020, 2021 ҳиссаи сармоягузориҳо ба сармояи асосии соҳаи кишоварзӣ дар ҳаҷми умумии сармоягузориҳо ба сармояи асосии иқтисодӣ чумхурӣ мувофиқан ба солҳо 0,2%; 0,1%; 0,1%-ро ташкил медиҳад.

Муаллифи рисола ба далелҳои собит месозад, ки Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба масоили таъмини сармоягузори дар иқтисодӣ кишвар ва манотиқ соҳаҳои он диққати ҳамаҷониба медиҳад. Аз маълумоти ҷадвали 2 бармеояд, ки дар давраи таҳлил шумораи лоиҳаҳои сармоягузори дар иқтисодӣ чумхурӣ 2,8% афзоиш ёфтааст. Маблағи лоиҳаҳои сармоягузори нисбати соли 2017 37,7% ва азхудкунии маблағҳо 41,1% тамоюл ба афзоиш дорад. Нишондиҳандаҳои зикргардида дар соҳаи кишоварзӣ ва ирригатсия мутаносибан 27,9 ва 9,2 маротиба афзоиш ёфтаанд.

Ҷадвали 2. - Лоиҳаҳои сармоягузори дар иқтисодӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон (млн сомонӣ)

Нишондиҳанда	2017	2018	2019	2020	2021	2021 ба 2017
Шумораи ЛС,(адад)	68	68	68	68	70	+2,9%
Маблағи сармояи ЛС	24,9	32,3	32,1	39,9	40,0	+60,6%
Азхудкунии маблағҳо, аз ҷумла:	3,12	3,9	3,16	3,6	5,3	+69,9%
-соҳаи кишоварзӣ	5,3	182,2	252,6	194,4	148	+27,9 мар-ба
-соҳаи ирригатсия	23,6	181,0	84,2	143,5	217	+9,2 мар-ба

Сарчашма: Ҷадвал дар асоси маълумоти Ҳисобот оид ба фаъолияти Қўмитаси давлатии сармоягузори ва идораи амволи давлатии ҚТ дар солҳои 2017- 2022 ва ҳисобкунҳои муаллиф таҳия гардидааст.

Дар диссертатсия муаллиф натиҷагирӣ намудааст, ки КАС ва соҳаи марказии он - кишоварзӣ дар иқтисодӣ вилояти Хатлон яке аз соҳаҳои муҳими аҳаммияти стратегидошта ба ҳисоб меравад. Дар ин соҳа 76,7%-и маҳсулоти умумии вилояти Хатлон истехсол карда мешавад. Аз шумораи умумии аҳолии вилояти Хатлон 82,6% дар деҳот зиндагӣ мекунанд. Дар вилояти Хатлон 4 шаҳр, 24 ноҳия, 22 ҷамоатҳои шаҳрак, 133 ҷамоатҳои деҳот арзи вучуд доранд. Ҳиссаи аҳолии шаҳрии вилоят 17,4%-ро ташкил медиҳад. Вилояти Хатлон соли 1992 ташкил ёфтааст, мувофиқи маълумотҳои ҷуғрофӣ дар қисми ҷанубу-ғарбӣ аз маркази чумхурӣ ҷойгир шуда, масоҳаташ 2407,0 ҳаз га-ро ташкил медиҳад, ки ин ба 17,4% масоҳати замини ҚТ баробар аст. Масоҳати замини дар ихтиёри кишоварзӣ қарордоштаи вилоят 2468225 ҳаз. га ва майдони замини аҳаммияти кишоварзидоштаи он 1628780 ҳаз. га-ро ташкил медиҳад, ки ба 44,3%-и майдони замини аҳаммияти кишоварзидоштаи чумхурӣ баробар аст. Мавриди зикр аст, ки маҳсулоти умумии кишоварзии вилояти Хатлон 21% маҳсулоти умумии чумхуриро ташкил медиҳад. Маҳсулоти соҳаи растанипарварӣ 74,3% ва маҳсулоти чорводорӣ 25,7% маҳсулоти умумии кишоварзии вилоятро ташкил медиҳад.

Чадвали 3. - Нишондиҳандаҳои рушди иқтисодии вилояти Хатлон

Нишондиҳанда	2017	2018	2019	2020	2021	2021/ 2017,%
Маҳсулоти умумии минтақавӣ, млн.сомонӣ	16003,5	17107,5	19664,0	22080,5	26967,8	+40,6%
Ҳисоби миёнаи музди кори ҳармоҳаи як корманд, бо смн	843,39	884,24	998,54	1053,78	1143,19	+26,2%
Ҳаҷми умумии маҳсулоти саноатӣ, ҳаз.сомонӣ	7044597,8	7967440,1	9266132,8	9368060,3	10332970,5	+31,8%
Сармоягузорӣ, ҳазор.смн	2179006,3	2802570,8	2623017,2	2404916,0	3840061,2	+43,2%
Ба кор андохтани ФА, ҳазор.сомонӣ	1669251,1	710569,2	3027913,0	2599177,5	1310364,7	-21,5%
Ҳиссаи МУ минтақавӣ дар ММД, сомонӣ, %	16003,5 (28,5%)	17107,5 (27,9%)	19664,0 (28,6%)	22080,5 (29,9%)	26967,8 (29,3%)	+0,8 б.ф
Ҳиссаи МС вилояти Хатлон дар МУС ҚТ, сомонӣ,%	7044597,8 (44,7%)	7967440,1 (36,4%)	9266132,8 (36,2%)	9368060,3 (29,1%)	10332970,5 (26,6%)	+31,8% -18,1 б.ф
Ҳиссаи МК вилояти Хатлон дар МУК ҚТ, сомонӣ,%	14148533 55,7%	15253582 54,2%	16974399 54,8%	19502878 52,2%	20694523 52,0%	+31,6% -3,7 б.ф

Сарчашма: Чадвал дар асоси маълумоти омили солони ҚТ-Душанбе, 2019.-С. 259-284 ва омили солони вилояти Хатлон/Маҷмуаи омили- и. Бохтар,2022. –С.8-9. ва ҳисобкунӣҳои муаллиф таҳия гардидааст.

Дар чадвали 3 нишондиҳандаҳои иқтисодии вилояти Хатлон оварда шуданд, ки аз ҷумла маҳсулоти умумии минтақавӣ дар давраи таҳлил 40,6%, музди кори ҳармоҳаи як корманд 26,2%, ҳаҷми умумии маҳсулоти саноатии вилоят 31,8%, ҳаҷми умумии маҳсулоти кишоварзии вилоят 31,6%, сармоягузориҳо ба сармояи асосӣ дар вилоят 43,2% афзоиш ёфтааст.

Қобили қайд аст, ки саноатикунонии истеҳсолоти КАС дар ду самт сурат мегирад, ки яке аз онҳо механизатсия ва автоматизатсияи истеҳсолоти кишоварзӣ ва дигаре бунёди корхонаҳои нави коркарди маҳсулоти кишоварзӣ махсуб меёбад. Маълум аст, ки дар ҳар ду ҳолат ҳам нақши сармоягузориҳо ба сармояи асосии корхонаҳои кишоварзӣ аҳамияти аввалиндараҷа дорад. Зеро ҳам механизатсия ва ҳам автоматикунони истеҳсолоти кишоварзӣ аз мавҷудият ва истифодаи самараноки сармоягузориҳо вобастагии мустақим дорад.

Таҳлилҳои диссертатсионӣ нишон доданд, ки дар вилояти Хатлон, дар шароити имрӯза зиёда аз 69559 адад хоҷагиҳои калону хурд умиёна ба истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ машғул мебошанд. Аз ҷумла хоҷагиҳои давлатӣ 113 адад, 83 адад АХД, 196 адад ХД коллективӣ, 2564 адад Ҷамъиятҳои саҳомӣ ва ҚДММ, 44 адад хоҷагиҳои ёрирасони корхонаву ташкилотҳо ва 68313 адад ХД инфиродӣ фаъолият доранд. Баҳодихии вазъи таъминоти корхонаву хоҷагиҳои кишоварзии вилояти Хатлон бо техника ва мошинолотҳои кишоварзӣ дар чадвали 4 пешниҳод мегардад. Аз таҳлили маълумоти чадвали 4 бармеояд, ки аз соли 2017 инҷониб шумораи техника ва мошинолотҳои кишоварзӣ дар вилояти Хатлон тамоюл ба афзоиш дорад. Аммо дар маҷмуъ шумораи техникаву мошинолотҳои кишоварзӣ дар вилояти Хатлон аз нишондиҳандаҳои соли 1991 пасттар мебошанд. Сабаби асосии ин тамоюл норасоии

сармоягузориҳои худии корхонаву хоҷагиҳои кишоварзӣ барои харидкунии техникаву мошинолотҳои кишоварзӣ мебошад.

Ҷадвали 4. - Мавҷудияти техника ва мошинолотҳои кишоварзӣ дар хоҷагиҳои кишоварзии вилояти Хатлон

Нишондиҳанда	2017	2018	2019	2020	2021	2021/ 2017, %
Тракторҳо-ҳамагӣ	12144	12639	13155	13045	13173	+7,8%
Автомобилҳои боркаш	462	803	357	331	317	-31,4%
Комбайнҳои ғалладарав	455	468	486	475	463	+14,0%
Ядакҳои тракторӣ	3890	3883	3956	4072	3866	+0,6%
Алафчамъкунакҳои тракторӣ	57	64	88	85	114	+50%
Достҳои тракторӣ	300	312	494	553	606	+50,5%
Комбайнҳо барои чамъоварии х/чорво	28	27	27	22	28	-
Комбайнҳои чуворимаккагундор	7	7	7	2	2	-71,4%
Мошинҳои пахтачинӣ	10	10	12	11	11	+9,1%
Тухмпошакҳои тракторӣ	1116	1132	1209	1283	1253	+10,9%
Испорҳои тракторӣ	4034	4143	4400	4608	4743	+14,9%
Нармкунакҳои тракторӣ	1552	1681	1765	1761	1774	+12,5%

Сарчашма: Ҷадвал дар асоси маълумотҳои маҷмуаи оморӣ кишоварзии ҶТ /маҷмуаи оморӣ – Душанбе, 2022. -354с. ва ҳисобҳои муаллиф таҳия гардидааст.

Гарчанде, ки нишондиҳандаҳои миқдорӣ ба ҳолати базаи моддӣ-техникии соҳаи кишоварзии вилоят баҳои воқеӣ медиҳанд. Аммо бидуни таҳлили нишондиҳандаҳои арзишӣ ин баҳодихӣ пурра ва муқаммал арзёбӣ намегардад. Нишондиҳандаҳои асосии фондҳои асосиро дар кишоварзии минтақаи Хатлон арзёбӣ шудаанд, (ҷадвали 5.).

Ҷадвали 5.-Нишондиҳандаҳои истифодаи самараноки фондҳои асосии истеҳсоли дар кишоварзии вилояти Хатлон

Нишондиҳанда	2017	2018	2019	2020	2021	2021/2017 бо %
МУК ВХ, ҳаз.сомонӣ	12819225	13338563	14467871	19502878	20694523	1,6 мар-ба
ФАИ к/зи ВХ, ҳаз.сомонӣ	1028700	1156400	1537300	1491400	1924500	1,9 мар-ба
МЗАКД ВХ, га	413916	403353	421837	426319	430514	4,0%
ШМКК ВХ, ҳазор нафар	289,5	293,4	308,4	307,7	309,7	7,0%
Ф _т к/зи ВХ, сомонӣ/гектар	2485,2	2866,9	3644,3	3498,3	4470,2	79,9%
Ф _м к/зи ВХ, сомонӣ/нафар	3553,4	3941,3	4984,7	4846,9	6214,1	74,9%
Б _ф к/зи ВХ, сомонӣ	12,5	11,5	9,4	13,0	10,8	-13,6%
Ф _з к/зи ВХ, сомонӣ	0,08	0,09	0,11	0,076	0,092	15,0%

Сарчашма: Ҷадвал дар асоси маълумоти оморӣ солонаи вилояти Хатлон барои солҳои 2017-2021/Маҷмуаи оморӣ-и. Бохтар, 2022. –С.76; Ҳисоботи оморӣ шакли №11-ВА (Ҳисобот дар мавҷудият ва гардиши воситаҳои асосӣ) ва ҳисобкуниҳои муаллиф тартиб ва таҳия гардидааст.

Нақши сармоягузориho ба сармояи асосии истеҳсолоти соҳахо дар бaкoрдaрoрии фoндxoи aсoсии oнxo хeлo хaм мyҳим вa бyзyрг aрзёбӣ мeгaрдaд. Зeрo дaр мaвpиди сaрмoягyзoрии oбъeктxoи истeҳcoлӣ вa ғaйpиистeҳcoлии кишoвaрзӣ, бaкoрдaрoрии фoндxoи aсoсии истeҳcoлӣ вa ғaйpиистeҳcoлии соҳaхo сyрaт мeгpаd. Дaр нaтичaи бaкoрдaрoрии фoндxoи aсoсии истeҳcoлии кoрxoнaхoи КAС, аз чyмлa соҳaи кишoвaрзӣ, бaзaи мoддӣ-тeхникии oнxo мyстaҳкaм гaрдидa, сaнoaтикyнoнии истeҳcoлoт pyшд мeкyнaд. Aз ин хoтиp, нишoндixaндaхoи бaкoрдaрoрии фoндxoи aсoсирo дaр вилoяти Хaтлoн дaр дoиpаи oбъeктxoи тaъинoти истeҳcoлӣ вa ғaйpиистeҳcoлӣ вa хaмчyнoн дaр дoиpаи соҳaхoи иктисoдиёти минтaқa мaвpиди тaҳлил қaрoр дoдeм,(чaдвaли 6.). Aз тaҳлили чaдвaли 6 бaрмeoяд, ки бaкoрдaрoрии фoндxoи aсoсӣ дaр вилoяти Хaтлoн дaр соли 2021 бa 23,6% бaкoрдaрoрии фoндxoи aсoсии микёси чyмхyрӣ бaрoбaр aст. Нишoндixaндaи бaкoрдaрoрии фoндxoи aсoсии дaр микёси чyмхyрӣ дaр соли 2021 нисбaти соли 2017 16,7% кoҳиш ёфтаaст, аз чyмлa бaкoрдaрoрии фoндxoи aсoсии тaъинoти истeҳcoлидoштaи кишoвaрзӣ 8,7% тaмoюли кaмшaвӣ дoрaд. Мyaллиф дaр pисoлa қайд мeкyнaд, ки сaнoaтикyнoнии истeҳcoлoти кишвaр хaмчyн якe аз ҳaдaфxoи стaрteгияи миллӣ бaрoи истeҳcoлoти aгpocaнoaтии вилoяти Хaтлoн мyвoфиқaт мeкyнaд, зeрo истeҳcoлoти aгpocaнoaтии ин вилoят бaзaи aшёи хoмии мyстaҳкaм бaрoи сaнoaти кoркaрд вa pyшди oнpo дoрo мeбoшaд.

Чaдвaли 6.-Бaкoрдaрoрии фoндxoи aсoсӣ дaр вилoяти Хaтлoни

Чyмхyрии Тoҷикистoн, млн. сoмoнӣ

Нишoндixaндa	2017	2018	2019	2020	2021	2021/2017 бo %
Бaкoрдaрoрии ФA дaр ЧТ	6678,5	4859,3	7033,3	7266,7	5561,3	-16,7%
Бaкoрдaрoрии ФA дaр ВХ	1674,6	710,6	3027,9	2599,1	1310,3	-21,7%
1)Бaкoрдaрoрии ФAИ, аз чyмлa дaр:				1793,3	982,7	+2,3%
-сaнoaт	960,7	350,3	2047,0			
-сaнoaт	794,8	242,2	895,2	982,7	530,6	-33,2%
-нaқлийeт	86,5	86,6	949,6	735,2	363,4	+76,2%
-кишoвaрзӣ	4,6	0,8	2,0	3,5	4,2	-8,7%
-дигaр соҳaхoи истeҳcoли мoддӣ	74,8	20,7	200,2	69,4	84,5	+11,5%
2)Бaкoрдaрoрии ФAҒ, аз чyмлa дaр:	713,9	360,3	980,9	805,8	327,6	-81,6%
-мaopиф	320,0	105,9	166,4	141	58,8	-81,6%
-тaндyрyстӣ	22,3	33,2	184,7	154,7	68,8	+67,5%
-фaрҳaнг	54,5	31,9	146,9	124,8	63,8	+14,5%
-дигaр соҳaхoи ғ/истeҳcoлӣ	317,1	189,3	482,9	385,3	136,2	-57%

Сaрчaшмa: Чaдвaл дaр aсoси мaълyмoти oмoри сoлoнaи ЧТ-Дyшaнбe, 2022. -С. 300-284, вa oмoри сoлoнaи вилoяти Хaтлoн бaрoи соли 2021/Мaчмyаи oмoрий- и. Бoхтaр: Сaрpаёсaти Aгeнтсии oмoри нaзди ПЧТ дaр вилoяти Хaтлoн,2022. –С.125 вa ҳисoбкyниxoи мyaллиф тaҳия гaрдидaaст.

Хaмзaмoн мaълyм aст, ки бaрoи aмaлигaрдoнии ин ҳaдaф сaрмoягyзoриxo дaр ҳaчмxoи кaлoн зaрyр мeбoшaд. Мaхсyсaн, сaрмoягyзoриxo бa сaрмoяи aсoсӣ бoяд дaр ҳaчми сaрмoягyзoриxoи бa соҳaи кишoвaрзӣ рaвoнaшyдa тaмoюл бa aфзoиш дoштa бoшaд. Дaр ин рaвaнд мo ҳaчми сaрмoягyзoриxoрo бa сaрмoяи aсoсӣ дaр бyриши

соҳаҳои иқтисодии вилояти Хатлон дар ҷадвали мавриди баррасӣ қарор додем. Таҳлили нишондиҳандаҳои ҷадвали 7 аз он гувоҳӣ медиҳанд, ки дар соли 2021 нисбати соли 2017 ҳаҷми сармоягузориҳо ба сармояи асосӣ дар вилояти Хатлон дар ҳамин давра 43,1% зиёд шудаанд. Ҳаҷми сармоягузориҳо ба сармояи асосӣ дар вилояти Хатлон 25,4% ҳаҷми сармоягузориҳо ба сармояи асосии иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистонро ташкил медиҳад. Мавриди зикр аст, ки дар соли 2021 аз ҳаҷми умумии сармоягузориҳо ба сармояи асосии иқтисодии вилояти Хатлон 43,1%-ро сармоягузориҳо ба сармояи асосии соҳаҳои истеҳсолоти моддӣ ташкил медиҳанд, ки нисбати соли 2017 ин нишондиҳанда 12,6% тамоюл ба афзоиш дорад.

Ҷадвали 7. -Динамикаи сармоягузориҳо ба сармояи асосӣ дар буриши соҳаҳои иқтисодии вилояти Хатлон, млн. сомонӣ

Нишондиҳанда	2017	2018	2019	2020	2021	2021/2017 бо %
ССА дар ҶТ, аз ҷумла:	11371,6	13361,0	12517,8	11775,5	15124,9	+24,8%
- ССА дар вилояти Хатлон	2185,1	2802,6	2623,0	2404,9	3840,0	+43,1%
1) ССА дар с/истех. моддӣ:	1459,7	2228,9	1486,2	1103,2	1670,4	+12,6%
-саноат	919,7	1842,2	1007,8	954,7	1536	+40,0%
-нақлиёт	370,8	279,1	360,5	351,3	633,6	+58,5%
-кишоварзӣ	4,6	2,6	2,0	2,4	6,2	+25,8%
-дигар соҳаҳои ист/ моддӣ	164,6	105,0	115,9	120,2	153,6	-6,7%
2) ССА дар с/ғайриистехсоли:	725,4	573,7	1136,8	1082,2	1689,6	+2,3 мар-ба
-маориф	231,0	123,4	240,4	252,5	614,4	+2,6 мар-ба
-тандурустӣ	100,3	93,8	228,4	195,2	345,7	+3,4 мар-ба
-фарҳанг	55,7	59,9	205,7	216,4	307,2	+5,5 мар-ба
-дигар соҳаҳои ғ/истехсоли	338,4	296,6	462,3	418,1	422,3	+19,8%

Сарчашма: Ҷадвал дар асоси маълумоти омили солонаи ҶТ-Душанбе, 2022. -С. 312 ва омили солонаи вилояти Хатлон /Маҷмуаи оморӣ-и. Бохтар: Сарраёсати Агентии омили назди ПҶТ дар вилояти Хатлон. -С.125 ва ҳисобкунҳои муаллиф тартиб ва таҳия гардидааст.

Қобили қайд аст, ки ҳаҷми сармоягузориҳо ба сармояи асосии соҳаи кишоварзӣ дар ҳамин давра 1,6 млн сомонӣ ё худ 25,8% афзоиш ёфтааст, аммо ҳиссаи ин сармоягузориҳо дар ҳаҷми умумии сармоягузориҳо ба сармояи асосии иқтисодии вилояти Хатлон хеле кам аст. Албатта, чунин тамоюл ба вазъи базаи моддӣ-техникии корхонаву хоҷаҳои кишоварзӣ ва омодагии онҳо барои пешбурди истеҳсолот таъсири манфӣ мерасонад. Сармоягузориҳо ба сармояи асосӣ дар соҳаҳои ғайриистехсолии иқтисодии вилояти Хатлон дар давраи таҳлил 2,3 маротиба афзоиш ёфтаанд. Ҳиссаи ин навъи сармоягузориҳо ба сармояи асосии иқтисодии вилояти Хатлон 56,9%-ро ташкил медиҳад.

Диссертант дар мавриди сармоягузориҳо ба сармояи асосӣ хулоса намудааст, ки нақши онҳо дар саноатикунории истеҳсолоти минтақа маҳз дар соҳаҳои саноату кишоварзӣ баръало эҳсос мешавад, зеро ин ду соҳа асоси рушди иқтисодӣ дар минтақаи мазкур, махсусан соҳаи саноати коркарди он маҳсуб меёбанд, (Ҷадвали 8).

Чадвали 8. -Динамикаи рушди нишондиҳандаҳои асосии соҳаи саноат дар вилояти Хатлон ва минтақаҳои он

Нишондиҳанда	2017	2018	2019	2020	2021	2021/2017 бо %
Сохтори соҳаи саноат дар вилоят аз рӯи шумораи корхонаҳои саноатӣ						
Шумораи КС дар вилоят, (адад, %). Аз ҷумла:	591 100%	583 100%	595 100%	619 100%	640 100%	7,6% -
Саноати истихроҷи маъдан	81 13,7%	84 14,4%	91 15,3%	93 15,0%	99 15,5%	+18,2% +1,8 б.ф
Саноати коркард	457 77,3%	434 74,4%	439 73,8%	460 74,3%	474 74,1%	+9,9% -3,2 б.ф
Таъминоти нерӯи барқ, газ, буғ ва тозакунии ҳаво	30 5,1%	30 5,1%	30 5,4%	30 4,8%	31 4,8%	+3,2% -0,3 б.ф
Таъминоти об, тозакунии, коркарди партовҳо ва ғ.	23 3,9%	34 5,8%	36 6,05%	36 5,8%	36 5,6%	+36% +1,7 б.ф
Сохтори маҳсулоти саноатии вилоят дар сектори давлатию ғайридавлатӣ						
Ҳаҷми маҳсулоти саноатӣ дар вилоят, %	100	100	100	100	100	-
-дар сектори давлатӣ, %	38,0%	39,0%	37,5%	29,6%	28,4%	-9,6 б.ф
-дар сектори ғ/давлатӣ, %	62,0%	61,0%	62,5%	70,4%	71,6%	+9,6 б.ф
Сохтори маҳсулоти саноатии вилоят аз рӯи минтақаҳои агросаноатӣ						
Ҳаҷми МС ВХ (ҳаз.смон. %)	6753100,0 100%	7294000,0 100%	8661099,7 100%	9368060,3 100%	10332970,5 100%	+34,6% -
Ҳаҷми МС дар минтақаи Кӯлоб, (ҳаз.сомонӣ, %)	3860423 57,1%	4333840,2 59,4%	5065576,9 58,5%	3906754 41,9%	4360315 42,0%	11,4% -15,1 б.ф
Ҳаҷми МС дар минтақаи Бохтару Вахш, (ҳаз.смон. %)	2892677,0 42,9%	2960159,8 40,5%	3595522,8 41,5%	5428557 58,1%	6005405 58,0%	+51,8% +15,1 б.ф
Сохтори корхонаҳои саноатии вилоят дар минтақаҳо						
Шумораи КС дар вилоят, (адад, %)	591 100%	583 100%	595 100%	619 100%	640 100%	+7,6% -
-шумораи КС дар минтақаи Кӯлоб	271 45,8%	269 46,1%	270 45,4%	284 45,9%	295 46,1%	-8,1% +0,3 б.ф
-шумораи КС дар минтақаи Бохтару Вахш	320 54,2%	314 53,9%	325 54,6%	335 54,1%	345 53,9%	+7,2% +1,1 б.ф

Сарчашма: Чадвал дар асоси маълумоти омили солонаи ҚТ-Душанбе, 2022. -С. 76-109 ва омили солонаи вилояти Хатлон барои соли 2021/Маҷмуаи омили-и. Бохтар: Сарраёсати Агентии омили назди ПҚТ да вилояти Хатлон. -С.49-53 ва ҳисобкуниҳои муаллиф таҳия шудааст.

Аз таҳлили маълумоти чадвали 8 бармеояд, ки шумораи корхонаҳои соҳаи саноатӣ вилояти Хатлон 640 адад буда, дар давраи таҳлил 7,6% афзоиш ёфтаанд. Аз шумораи умумии корхонаҳои саноатии номбурда 74,1%-ро корхонаҳои саноати коркард, 15,5%-ро корхонаҳои саноати истихроҷи маъдан, 4,8%-ро таъминоти нерӯи барқ, газ, буғ ва тозакунии ҳаво ва 5,6%-ро корхонаҳои таъминоти об ва коркарди партовҳо ташкил медиҳанд. Дар давраи таҳлил аз ҳаҷми умумии маҳсулоти саноатии вилоят 71,6% дар сектори ғайридавлатӣ ва 28,4% дар сектори давлатӣ истеҳсол карда шудааст. Қобили қайд аст, ки аз ҳаҷми умумии маҳсулоти саноатии вилоят 42,0% дар минтақаи Кӯлоб ва

58,0% дар минтақаи Вахш Бохтар истехсол карда шудааст. Агар ба сохтори шумораи корхонҳои саноатии вилоят назар афканем маълум мегардад, ки 46,1% корхонаҳои саноатии вилоят дар минтақаи Кӯлоб ва 53,9% дар минтақаи Вахш Бохтар ҷойгир шудааст.

Ҳамчунин, дар зербоби сеюми ин боби рисола муаллиф пурсишномаи субъектҳои хоҷагидорӣ минтақаи Кӯлобро оид ба вазъи сармоягузориҳои онҳо анҷом додааст, ки натиҷаҳои он оид ба вазъи сармоягузориҳои хоҷагиҳо ва корхонаҳои КАС-и минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон маълумот медиҳад. Инчунин, дар ҳамин зербоби боби мазкур вазъи иқтисодӣ ва фаъолияти сармоягузориҳои - ККТ «Сабз», ККТ «Хатлон», ККТ «Р.Қосимов», ККТ «Зарипов» дар ш.Кӯлоб, баъдан рушди фаъолияти сармоягузорӣ ба сармояи асосии корхонаҳои коркарди маҳсулоти озуқаворӣ минтақаи Кӯлоб(ҚСҚ Суғдиён орди ш.Кӯлоб, ҚСП Комбинати шири ш. Кӯлоб, ҚСҚ «Хоча Мумин» дар н. Восеъ, ҚДММ «Зоир А» дар н. Восеъ) ва сониян вазъи иқтисодӣ ва фаъолияти сармоягузориҳои чор корхонаи коркарди пахта(ҚСП «Чунтай Данғара Син Силу Текстил» дар н. Данғара, ҚДММ «Тиллои Сафед» дар ш. Кулоб, ҚДММ «Инсоф» дар н. Ҳамадонӣ, ҚДММ «Зиёратшоҳ» дар н. Фархор) дар минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон дар солҳои 2017-2021 дар ҷадвалҳои мушаххас таҳлил (аз ҷумла иқтисодии истехсолӣ, баромади нахи пахта, хароҷотҳои истехсолӣ, маблағи фуруш, суммаи фонди, сармоягузориҳо ва дигар нишондиҳандаҳои фаъолияти хоҷагидорӣ ин корхонаҳо) ва баҳисобгириро арзёбӣ гардидаанд.

Ҳамин тариқ, ҳолати кунунии фаъолияти сармоягузориҳои хоҷагиҳо ва корхонаҳои сектори аграриро дар заминаи таъмини сармоягузориҳои рушди саноатикунонӣ дар доираи комплекси агросаноатии ҷумҳурӣ ва минтақаи мавриди таҳқиқ таҳлил ва баҳодиҳӣ намуда, чунин натиҷагириҳо намудем: -вазъи истехсолоти агросаноатии ҷумҳурӣ ва минтақаи мавриди таҳқиқ аз он гувоҳӣ медиҳад, ки дар давраи таҳлил ҳаҷми сармоягузориҳо тамоюл ба афзоиш дошта, истифодаи мақсадноку самараноки онҳо ба роҳ монда шудааст, зеро дар ҳолати баръакс, мо чунин тамоюлҳоро мушоҳида карда наметавонистем; -истехсолоти агросаноатӣ, аз ҷумла кишоварзӣ соҳаи меҳнатталаб ва маблағталаб мебошад ва дар шароити имрӯза новобаста аз дастгирии ҳамаҷонибаи давлат ба сармоягузориҳо ниёз дорад:- иштироки бевоситаи давлат дар фаъолияти сармоягузориҳои соҳаи кишоварзӣ ба мақсади барқарор намудани базаи моддию техникаи соҳаи кишоварзӣ ва рақобатпазир гардонидани он дар шароити пуршиддат гардидани вазъи бозори агроозуқаворӣ ҷаҳони муосир;- барқарорсозии инфрасохтори истехсолии соҳаи кишоварзӣ, аз ҷумла шабакаи роҳҳои ноҳиявӣ байни деҳоти ҷумҳурӣ, сохтмони бунёди шабакаи ниғадорӣ маҳсулотҳои кишоварзӣ дар сатҳи ноҳияву вилоят ҷумҳурӣ (яхдонҳо, элеваторҳо ва ғ) сармоягузориҳои давлатиро тақозо доранд;- ба сармоягузорӣ ташкилу бунёди стансияҳои моддию техникаи давлатӣ ниёз доранд, ки бо нархҳои муътадил хоҷагиҳои хурду миёнаи кишоварзиро бо хизматрасониҳои техникӣ, нақлиётӣ, агрономӣ, бойторӣ, зоотехникӣ, тухмии хушсифат, нуриҳои минералӣ, воситаҳои химиявӣ муҳофизати растаниҳо ва ҷорво таъмин менамоянд;- барқарор ва талаботи муосир ҷавобгӯ гардонидани иншоотҳо, шабака ва иқтисодҳои милиоративӣ ирригатсионӣ барои соҳаи кишоварзӣ ҷумҳурӣ хизматрасон ба сармоягузориҳо тақозо доранд ва ғ. Ин муаммоҳо ва мушкилотҳои ба ин монанд, ки ҳалли онҳо ба саноатикунонии истехсолоти аграрӣ ва ташаккулу раванқи корхонаҳои коркарди маҳсулоти кишоварзӣ ва пайдоиши ҷойҳои нави корӣ барои аҳолии деҳот мусоидат мекунад, дар навбати худ ба коркарди самтҳо ва ҷустуҷӯи роҳҳои муосир таъмини сармоягузориҳои ҳадафи номбурда ниёз доранд.

Дар боби сеюм муаллиф ба ҳайси «Самтҳо ва роҳҳои бехтаргардонии таъмини сармоягузориҳои саноатикунонии истехсолоти аграрӣ» танзими таъмини сармоягузориҳои

саноатикунонии босуръати кишоварзӣ дар доираи стратегия ва барномаҳои давлатӣ, сармоягузориҳо ба технологияи инноватсионии хоҷагиҳою корхонаҳои агросаноатӣ ва таҷрибаи хориҷии рушди сармоягузориҳои бахши аграрӣ ва имконоти истифодаи онҳоро дар кишоварзии ҷумҳурӣ пешниҳод намудааст.

Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар баробари Стратегияи миллии рушд барои солҳои 2016-2030 ҳамчунин, барномаҳои давлатии макроиқтисодӣ, барномаҳои соҳавӣ, концепсияҳо, қарорҳо, қонунҳо ва дигар санадҳои меъёрию ҳуқуқӣ қабул намудааст, ки онҳо ба саноатикунонии истехсолоти кишвар мусоидат мекунанд. Дар диссертатсия ҳуҷҷатҳои дар боло зикршуда таҳқиқ ва нақши ҳар кадоми онҳо дар таъмини сармоягузориҳои саноатикунонии босуръати кишоварзӣ муайяну муқаррар карда шуданд. Аз ҷумла дар СМР барои солҳои 2016-2030 барои сармоягузориҳо бахши махсус бо номи фазои сармоягузориҳо мушкilotи асосӣ ва афзалиятҳои беҳсозии фазои сармоягузорӣ ҷудо шудааст, ки дар он самтҳо натиҷаҳои ҷашмдошт дар бахши рушди соҳибкорӣ ва шароитҳои сармоягузорӣ, арзёбӣ гардидаанд. Ҳукумати кишвар ба сармоягузориҳои соҳаҳои иқтисодиёт ҳамчун воситаи асосии саноатикунонии босуръат таваҷҷуҳи хоса зоҳир намуда, дар самти беҳтар гардонидани фазои сармоягузорӣ ва ҷалби ҳарчӣ бештари сармояи мустақим тадбирҳои мушаххасро амалӣ карда истодааст. Танҳо дар даҳ соли охир ба соҳаҳои гуногуни иқтисодиёти кишвар 57,3 миллиард сомонӣ сармояи хориҷӣ ворид гардид, ки қариб 30 миллиард сомонии он сармояи мустақим буданд. Тибқи санадҳои қабулшуда ҷалби сармояи хусусӣ афзоиш ёфта, соли 2021 ҳиссаи он нисбат ба маҷмуи маҳсулоти дохилӣ ба 10 фоиз расонида шуд.

Дар рисола қайд шудааст, ки дар давраи солҳои 1992 то 2021 дар КАС-и ҚТ, аз ҷумла бунёду азнавсозии инфрасохтори обрасонӣ, азхудкунии заминҳои нав, беҳтар гардонидани ҳолати мелиоративии заминҳо, таъминоти соҳаи кишоварзӣ бо техникаи зарурӣ, тухмиҳои аълосифат ва дастрасии субъектҳои хоҷагидор ба маблағгузориҳои 22 лоиҳаи сармоягузориҳои давлатӣ дар ҳаҷми беш аз 5,4 миллиард сомонӣ татбиқ шуд. Ҳоло дар ҚТ боз 7 лоиҳаи дигар ба маблағи 2,4 миллиард сомонӣ амалӣ гардида истодааст. Дар доираи татбиқи барномаҳои соҳавӣ майдони боғу тоқзори кишвар ба беш аз 200 ҳазор гектар расонида шудааст, ки нисбат ба соли 1991-ум 2,2 баробар зиёд мебошад. Ҳамчунин, Ҳукумати ҚТ сармоягузориҳоро барои рушди бахшҳои комплекси агросаноатӣ дар доираи барномаҳои мухталиф молиягузорӣ мекунад. Аз ҷумла дар доираи “Барномаи ислоҳоти соҳаи оби Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2016-2025” доир ба таъмин кардани аҳолии кишвар бо оби босифати ошомиданӣ як силсила корҳоро анҷом додааст. Дар самти таъминоти аҳоли бо оби босифати ошомиданӣ ва обёрии заминҳои кишоварзӣ дар ҳамкорӣ бо шарикони рушд 52 лоиҳаи сармоягузориҳои давлатӣ дар ҳаҷми 7,8 миллиард сомонӣ татбиқ шуда истодааст.

Муаллифи рисола дар ин рафид натиҷагирӣ намудааст, ки дар давоми 20 соли охир 54 ҳазор гектар заминҳои нав обёрӣ гардид, ки ин имконият фароҳам овард барои рушди соҳаи кишоварзии ҷумҳурӣ. Махсусан, маҳсулоти умумии кишоварзии ҷумҳурӣ дар соли 2022 нисбат ба соли 1992 тақрибан 4,5 маротиба афзоиш ёфта, аз 11 млрд сомонӣ ба 49,2 млрд сомонӣ расидааст. Инчунин, дар давраи истиқлолият шумораи корхонаҳои саноатии мамлакат ба 2360 адад расида, танҳо дар соли 2021 дар ҷумҳурӣ 256 корхонаҳои нави саноатӣ ба истифода дода шуданд, ки дар ин корхонаҳо 2500 нафар мутахассисони ватанӣ ба ҷойи корӣ таъмин гардиданд. Қайд кардан ба маврид аст, ки соли 2021 ба иқтисодиёти мамлакат зиёда аз 6,8 млрд сомонӣ сармояи хориҷӣ ҷалб гардид, ки 2,5 млрд сомонии онро сармояи мутақими хориҷӣ ташкил медиҳад. Нишондиҳандаи мазкур нисбати соли 2020 тамоюл ба афзоиш дорад. Масалан, соли

2021 сармояи хоричӣ дар умум 42% ва сармояи муствақими хоричӣ 39% нисбати соли 2020 зиёд гардидааст.

Мавриди зикр аст, ки дар бораи муҳимияти сармоягузориҳо ба сармояи асосӣ дар баробари гуфтаҳои боло дар концепсияҳои давлатии рушди иқтисодии мамлакат, аз ҷумла концепсияи рушди инноватсионии КАС-и ҚТ, ки барои то соли 2030 таҳия гардидааст, дар доираи барномаҳои соҳавӣ низ диққати махсус дода шудааст. Масалан, дар доираи барномаи рушди саноати сабук дар ҚТ барои давраи то соли 2022, ки ҳаҷми умумии маблағгузориҳои барои татбиқи барнома то соли 2022 аз ҳисоби ҷалби соҳибкорон, сармоягузориҳои дохилию хоричӣ ва маблағҳои корхонаҳо беш аз 438 млн сомони ро ташкил меёад.

Дар барномаи давлатии рушди саноати хӯроквории ҚТ барои солҳои 2020-2025 ҳаҷми умумии воситаҳои молиявӣ аз ҳисоби сармояи дохилӣ ва берунӣ, қарзҳои бонкӣ ва маблағҳои худии корхонаҳои соҳа барои иҷрои барнома муқарраршуда 568,8 миллион сомони ро ташкил медиҳад. Дар Барномаи саноатикунории босуръати Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2020-2025 аз ҷумла қайд гардидааст, ки саноати хӯрокворӣ дар базаи ашёи хоми мамлакат дар соли 2025 1,8 маротиба нисбат ба соли 2019 афзоиш меёбад.

**Ҷадвали 9.-Дурнамои талабот ба маҳсулотҳои озуқаворӣ дар вилояти Хатлон
Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2025-2030**

Нишондиҳанда	Талаботи аҳоли ба маҳсулоти хӯрокворӣ дар як сол	Дурнамои аҳолии ВХ то соли 2025, ҳаз. нафар	Дурнамои аҳолии ВХ то соли 2030, ҳаз. нафар	Солҳо	
				2025, тонна	2030, тонна
Истеҳсоли гандум	147,7кг	3781,6	4423,5	558542,3	653350,9
Истеҳсоли мева	124,1кг	3781,6	4423,5	469296,5	548956,3
Истеҳсоли сабзавот	166,1кг	3781,6	4423,5	628123,7	734743,3
Истеҳсоли шир	115,3кг	3781,6	4423,5	436018,5	510029,5
Истеҳсоли гӯшт	40,8кг	3781,6	4423,5	154289,3	180478,8
Истеҳсоли тухм, ҳаз.дона	180 дона	3781,6	4423,5	680688	796230
Истеҳсоли равшан	16,6кг	3781,6	4423,5	62774,5	73430,1
Истеҳсоли картошка	92кг	3781,6	4423,5	347907,2	406962

Сарчашма: Ҷадвал дар асоси меъёрҳои истеъмолии маҳсулотҳои хӯроквории тавсиявии ТУТ дар алоқаманди бо меъёрҳои тавсиявии физиологӣ истеъмолии маҳсулоти асосии озуқаворӣ ба ҳар сари аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳия гардидааст.

Таҳлилу омӯзишиҳои маводи овардашуда дар бораи сиёсати давлатии сармоягузориҳо ба сармояи асосии корхонаҳои кишоварзӣ ва КАС, дар доираи стратегияҳо концепсияҳо барномаҳои давлатии нишон медиҳад, ки давлат ва Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз замони соҳибистиклолӣ то ба имрӯз аз танзиму дастгирии КАС ва соҳаи кишоварзӣ, махсусан дар бахши сармоягузориҳо ба сармояи асосии онҳо худро бар канор нагирифтааст, албатта камбудҳои, норасоҳои, камчинии маблағ дар ин самт ба назар мерасад. Аммо тайи 30-соли истиқлолият танзими давлатии ин комплекс қатъ нагардидааст. Қобили қайд аст, ки дар асоси таҳлилу омӯзишҳо дар рисола дурнамои истеҳсол ва коркарди маҳсулоти озуқаворӣ ватанӣ дар ҷумҳури барои солҳои 2020-2030 таҳия шудааст. Дар радифи он, дар кори илмӣ дурнамои талабот ба маҳсулотҳои асосии озуқаворӣ кишоварзиро дар вилояти Хатлон баҳисобгирӣ намудем, ки дар ҷадвали 9 оварда шудааст.

Ҳамчунин, таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки бо дастгирии Ҳукумати кишвар дар соҳаи кишоварзӣ низ дар мавриди сармоягузориҳо ба сармояи асосӣ корҳои зиёде анҷом пазируфта истодаанд ва онҳо аз беҳтар гардидани вазъии базаи моддию техникаи

соҳаи кишоварзӣ дарак медиҳанд. Ба ҷумҳурӣ дар соли 2017 1153 техникаю мошинолоту кишоварзӣ ворид карда шуд, дар соли 2018 дар майдони 2851,2 гектар боғу тоқзорҳои нав бунёд намуданд ва ба хоҷагиҳои ҷумҳурӣ 1566 техникаю мошинолоту кишоварзӣ ворид гардид, дар соли 2020 ба хоҷагиҳои ҷумҳурӣ 1758 техникаю мошинолотҳои кишоварзӣ ворид гардидааст.

Ба ин монанд дар соҳаи саноат низ ҷорабиниҳо ва корҳо бо мақсади азхуд намудани захираҳои ашёи хоми дохилии ҷумҳурӣ анҷом дода шудаанд. Масалан, Дар соли 2017, дар соҳаҳои саноат 557,6 млн.сомонӣ маблағҳои дохилии корхонаҳо ва сармоягузори хориҷӣ сармоягузорӣ гардиданд. Дар соли 2018 барои истеҳсоли маҳсулоти нав, таъсиси истеҳсолоти нав, воридоти таҷҳизоти технологӣ ва васеъгардонии фондҳои истеҳсоли дар соҳаҳои саноат 757,7 млн. сомонӣ маблағҳои дохилии корхонаҳо ва сармоягузори хориҷӣ равона гардиданд. Ҳамчунин дар ин сол дар ҷумҳурӣ 131 адад корхона ва коргоҳҳои нави саноатӣ бо таъсиси 1753 ҷойҳои нави корӣ сохта ба истифода дода шудаанд. Дар соли 2019 барои таъсиси истеҳсолоти нав, воридоти таҷҳизоти нави технологӣ ва васеъгардонии фондҳои истеҳсоли дар соҳаҳои саноат 903,7 млн. сомонӣ маблағҳои дохилии корхонаҳо ва сармоягузори дохилию хориҷӣ барои ворид намудани техника ва таҷҳизоти нави технологӣ равона гардида, дар ҷумҳурӣ 219 корхонаи нави саноатӣ бо таъсиси 2942 ҷойи корӣ ба истеҳсолот шурӯъ карданд. Соли 2020 дар соҳаи саноат 2274 корхона ба қайд гирифта шуда буд ва ҳамин сол 297 корхонаву коргоҳ бо таъсиси 6500 ҷойи корӣ сохта ба истифода дода шуда, ҳиссаи вилояти Суғд 51,1%, вилояти Хатлон 28,5%, ВМКБ 0,7%, шаҳри Душанбе 8,8% ва НТҚ 10,3%-ро дар таркиби ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ ташкил доданд. Дар ҳамин давра дар соҳаи саноати хӯрокворӣ 61 корхона ва коргоҳи саноатӣ бо таъсиси 1095 ҷойи кории нав сохта ба истифода дода шуд.

Ҳамин тариқ, таъмини сармоягузори саноатикунонии босуръати иқтисодӣ кишварро дар маводи КАС, аз ҷумла корхонаву хоҷагиҳои кишоварзӣ ва саноати хӯроквории ҷумҳури таҳлилу баррасӣ намуда, чунин натиҷагирӣ намудем: 1) Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳимияти ин масъаларо сари вақт дарк намуда, нуктаҳои асосӣ ва индикаторҳои рушди саноатикунонии иқтисодӣ кишвар, аз ҷумла КАС-и онро дар доираи стратегияҳо, концепсияҳо ва барномаҳои давлатии соҳавию байнисоҳавӣ мавриди таҳияву баррасӣ қарор додааст; 2) Таъмини сармоягузори саноатикунонии босуръати иқтисодӣ агросаноатӣ дар доираи Стратегияи миллии рушд ва барномаҳои рушди иҷтимоӣ-иқтисодӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2016-2020 ва 2021-2025 амалӣ гардида истодаанд; 3) Сармоягузориҳо ба сармояи асосии корхонаҳои иқтисодӣ агросаноатӣ сарчашмаи асосии молиякунонии сохтмонҳои капиталӣ дар ин комплекси байнисоҳавӣ маҳсуб меёбанд, ки мавҷудият ва ҳаҷмҳои ин нави сармоягузориҳо ва истифодаи самараноки онҳо рушди иқтисодӣ агросаноатии кишварро барои даҳсолаҳои оянда муайян мекунад; 4) Таҳлилҳо нишон доданд, ки дар самти растанипарварӣ сармоягузориҳо ба мақсади афзоиш додани ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ дар кишвар чӣ қадар зиёд намудани майдони кишти зироатҳои кишоварзӣ, аз ҷумла ғалладонагӣ, барои захираи тухмӣ, самаранок истифода бурдани гармхонаҳои доимоамалкунонда ва анбору сардхонаҳои маҳсулотнигоҳдорӣ, гузаронидани корҳои яҳобмонӣ, башаклдарории боғот ва гузаронидани корҳои агрохимиявӣ, расонидани кӯмакҳои амалию усулӣ ба хоҷагиҳои кишоварзӣ зарур мебошанд; 5) Дар самти ҷорводорӣ сармоягузориҳо барои амали намудани тадбирҳои гузаронидани маъракаи зимистонгузаронии ҷорво, бо хӯрока таъмин намудани талаботи саршумори ҷорво, афзоиши ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти соҳаҳои парандапарварӣ, моҳипарварӣ, афзунгардонии саршумори ҷорвои зотӣ ва маҳсулнокии ҷорво лозим мебошанд; 6) Ҷалби сармоягузориҳо ба сармояи асосии соҳаи кишоварзӣ бо мақсади бунёди марказҳои таъминоти моддию техникаӣ, бунёди

яхдонҳо ва анборҳои нигоҳдории маҳсулот ва биологаторияҳо тақозои марҳилаи кунунии рушди иқтисодиёти аграрии кишвар мебошад;7) Ҳамчунин, дар баҳши саноати коркарди маҳсулоти кишоварзӣ, аз ҷумла саноати хӯрокворӣ сармоягузориҳо барои зиёд намудани ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ, ба монанди зироатҳои рағандиҳанда, меваю сабзавот, гӯшт ва шир, инчунин таъмини пурраи талаботи корхонаҳои коркард бо ашёи хоми ватанӣ бо роҳи парвариши навҳои саноатии меваю сабзавот ва васеъгардонии майдонҳои кишти кишоварзӣ бояд афзоиш дода шаванд; 8) Инчунин, фароҳам овардани фазои мусоиди сармоягузорӣ ва мусоидат дар ҷалби сармоягузoron бо мақсади навсозӣ ва такмили инфрасохтори корхонаҳо, тақвияти фаъолияти инноватсионӣ дар корхонаҳои саноати хӯрокворӣ, ҷорӣ намудани маҷмуи тадбирҳо ҷиҳати таъмини рақобатпазирӣ ва сифати маҳсулот, зиёд намудани номгӯӣ ва истеҳсоли намудҳои нави маҳсулот, такмили сохтор, таҷдид ва азнавтаҷҳизонии техникаи корхонаҳои амалкунанда зарур мебошанд.

Диссертант қайд мекунад, ки саноатикунонии босуръати кишвар, аз ҷумла комплекси агросаноатии онро бояд ташаккул ва рушди инноватсионӣ ҳамроҳӣ кунад. Маълум аст, ки барои рушди инноватсияҳо дар кишоварзӣ ва КАС-и ҷумҳурӣ бояд асосҳои институтсионалии он ба вуҷуд оварда шаванд. Арзёбии фаъолияти инноватсионӣ дар КАС-и ҷумҳурӣ нишон медиҳад, ки ба ташаккулу рағнаки низоми идоракунии инноватсияҳои корхонаҳои агросаноатӣ сатҳи рушди асосҳои институтсионалии инноватсияҳо таъсири бевосита мерасонад. Аз ин рӯ, Ҳукумати ҷумҳурӣ асосҳои институтсионалии инноватсияҳоро ҷавобу ба талаботҳо ва стандартҳои байналхалқӣ гардонидани истодааст. Дар даврони соҳибистиклолии кишвар дар ин самт қонунҳо, барномаҳо ва стратегияҳои рушди инноватсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон қабул шудаанд. Дар рисола корхонаҳои саноати хӯроквории вилоят аз нигоҳи дар онҳо ҷорӣ намудани технологияҳои инноватсионӣ таҳқиқ шудаанд. Мавриди зикр аст, ки дар соли 2017-2021 дар вилояти Хатлон 115 адад корхонаҳои саноати хӯрокворӣ ба таври доимӣ фаъолият намуданд.

Ҷадвали 10.- Рушди инноватсионии корхонаҳои саноати хӯрокворӣ дар вилояти Хатлон

Корхонаҳои соҳаи саноати хӯроквории вилояти Хатлон	ШУК таҳқиқшуда, адад	Шумораи корхонаҳо, ки навоариҳоро дар истеҳсолоти худ амалӣ гардониданд				
		2017	2018	2019	2020	2021
Корхонаҳои гӯшту шир	56 (100%)	4 (7,4%)	5 (8,9%)	7 (12,5%)	11 (19,6%)	13 (23,2%)
Корхонаҳои орду ярма	14 (100%)	1 (7,1%)	4 (28,5%)	4 (28,5%)	6 (42,8%)	8 (57,1%)
Корхонаҳои нонбарорӣ	8 (100%)	1 (12,5%)	1 (12,5%)	2 (25%)	5 (62,5%)	5 (62,5%)
Корхонаҳои рағанбарорӣ	24 (100%)	3 (12,5%)	6 (25%)	8 (33,3%)	10 (41,6%)	12 (50%)
Корхонаҳои истеҳ/нушокиҳои ғайриспиртӣ(ташнашикан)	8 (100%)	1 (12,5%)	2 (25%)	4 (50%)	6 (75%)	8 (100%)
Корхонаҳои истеҳсолкунандаи машруботи спиртӣ	5 (100%)	1 (20%)	1 (20%)	1 (20%)	1 (20%)	2 (40%)
Ҳамагӣ	115 (100%)	8 (6,9%)	17 (14,8%)	25 (21,7%)	39 (33,9%)	42 (36,5%)

Сарчашма: Ҷадвал дар асоси маълумотҳо аз дафтарҳои хоҷагидории корхонаҳои таҳлилишаванда ва ҳисобкунӣҳои муаллиф таҳия шудааст.

Нақши ин корхонаҳо дар яққоягӣ бо хоҷагию корхонаҳои кишоварзӣ дар таъмини талаботи аҳоли бо маводи озуқаворӣ хело ҳам муҳим ба ҳисоб меравад. Аз ин хотир,

сармоягузориҳои ин корхонаҳо ва рушди минбаъдаи онҳо, аз он ҷумла рушди инноватсионии корхонаҳои мазкур нақши калидӣ дорад, (ҷадвали 10.). Дар ин радиф, дар рисола мо ҳолат ва самаранокии сармоягузориҳои барои инноватсия нигаронидашудаи соҳаи кишоварзӣ, саноатӣ сабук ва саноати хӯроквории вилоятро дар мисоли хочагиҳо ва корхонаҳои мушаххасӣ вилоят мавриди баррасӣ қарор додем. Дар ҷадвали 11 ҳиссаи маҳсулоти инноватсионӣ дар маҳсулоти умумии корхонаҳо ва ҳиссаи фондҳои инноватсионӣ дар суммаи умумии фондҳои асосии корхонаҳои номбурда баҳисобгирӣ ва баҳогузори шудаанд. Масалан, ҳиссаи маҳсулоти инноватсионӣ дар ҚСП Комбинати шири ш. Кӯлоб 56,2%-ро ташкил додааст ва ҳамин нишондиҳанда дар ҚСК «Комбинати шири Саодат»-и ноҳияи Хуросон ба 85,2% баробар аст. Мавриди зикр аст, ки ҳиссаи фондҳои асосии инноватсионӣ дар корхонаҳои номбурда бо назардошти ҳаҷми маҳсулоти инноватсионии онҳо қобили қабул арзёбӣ мегардад. Масалан, ин нишондиҳанда дар ҚСП Комбинати шири ш. Кӯлоб 61,8% ва дар ҚСК «Хоча Мумин» дар н. Восеъ 41,2% баҳогузори шудааст.

Ҷадвали 11. - Фаъолияти инноватсионии корхонаҳои агросаноатӣ дар вилояти Хатлон (дар соли 2021)

Нишондиҳанда	ҚСК «Комбинати шири Саодат»	ҚСП Комбинати шири ш. Кӯлоб	ҚСК «Хоча Мумин», н. Восеъ	ҚСК Суғдиён орди ш. Кӯлоб
МУК, сомонӣ	544100	455081,0	1475280	1021560
ФАК, сомонӣ, аз ҷумла,	1052900	579853,3	1092233	887795,3
ФА инноватсионии чоришуда, сомонӣ	772900	358300	450000	225500
Маҳсулоти инноватсионии корхона, сомонӣ	463573	255554	688012	256478
Ҳиссаи маҳсулоти инноватсионӣ дар МУК, %	85,2	56,2	46,6	25,2
Ҳиссаи ФА инноватсионӣ дар суммаи ФАК, %	73,4	61,8	41,2	25,4

Сарчашма: Ҷадвал дар асоси маълумотҳо аз дафтарҳои хочагидорӣ корхонаҳои таҳлилишаванда ва ҳисобкунӣҳои муаллиф таҳия шудааст.

Сармоягузориҳо ба технологияи инноватсионии корхонаҳои агросаноатии ҷумҳурӣ, аз ҷумла вилояти Хатлон ва минтақаи агросаноатии Кӯлобро мавриди таҳлилу баррасӣ қарор дода чунин натиҷагирӣ намудем: 1) Дар ҷумҳурӣ, барои пешбурди фаъолияти инноватсионӣ ва сармоягузориҳои он базаи меъёрӣ-ҳуқуқӣ аз ҷумла қонунҳо, қарорҳо концепсияҳо стратегияҳо барномаҳо ба қадри имкон қабул шудаанд ва амал мекунад; 2) Дар миқёси ҷумҳурӣ дар ҳайати Академияи илмҳо 9 институт дар ҳайати Академияи илмҳои кишоварзии Ҷумҳурии Тоҷикистон доир ба дастовардҳои илмӣ, дар маҷмӯъ соҳиби 30 нахустпатент, шаҳодатнома гардиданд, аз он ҷумла 9 нахустпатент, 7 шаҳодатномаи ҳуқуқи селекционерӣ, 4 шаҳодатномаи ихтироъкорӣ; 3) Дар маҷмӯъ дар КАС чунин навъҳои инноватсияҳо ҳама мекунанд: а) Селекционӣ зотпарварӣ; б) Техникӣ ва технологӣ; в) Ташкилию идоракунӣ; 4) Саноати коркарди маҳсулоти кишоварзии вилоят 52,8%-и шумораи корхонаҳои саноатии вилоятро ташкил медиҳад, ки аз ин 35% корхонаҳои саноати сабук ва 17,8% корхонаҳои саноати хӯрокворӣ мебошад. Ҳамчунон, дар кишоварзии вилоят 69589 адад хочагиҳои хурду калону миёна фаъолият мекунанд, ки қулли ин истехсолотҳо ба инноватсияҳо ва сармоягузориҳои он ниёз дорад;

Дар таҷрибаи давлатҳои тараққикарда барои фаъолияти сармоягузориҳои ва афзоиши сармоягузориҳо ба сармояи асосии соҳаҳои иқтисодии мамлакат аз роҳу

усулҳо ва фишингҳои гуногун истифода менамоянд. Масалан, тули 15 соли аввали ислохотҳои иқтисодӣ дар Ҷумҳурии Мардумии Чин ҳаҷми сармоягузориҳои давлатӣ 60-70% сармоягузориҳо ба иқтисодиёти ин мамлакатро ташкил медед. Дар дигар давлати дорои сектори аграрии тараққиқарда Канада тамоми фермерҳое, ки барои беҳтаргардонии сифати заминҳо сармоягузорӣ мекунанд, даромади андозбандишавандашон ба миқдори сармояи гузошташон кам карда мешавад. Дар мавриди сармоягузориҳо ба сармояи асосии корхонаҳои аграрӣ таҷрибаи ИА ва Ҷопон низ аз аҳаммият холи нест. Масалан, аз солҳои 80-уми асри гузашта инчониб дар Ҷопон 25% ҳаҷми сармоягузориҳо ба сармояи асосӣ ба воситаи усули лизингӣ молиягузорӣ мешавад дар ИА бошад, ҳиссаи лизинг дар ҳаҷми умумии сармоягузориҳои дар бозори сармоягузори ин давлатҳо зиёда аз 15%-ро ташкил медиҳанд.

Ҷадвали 12. -Матрисаи имконияти истифодаи таҷрибаи хориҷӣ дар

Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба ҷалби сармоягузорҳо дар баҳши агросаноатӣ

Давлат	Таҷрибаи ҳавасмандгардонӣ	Натиҷаҳо
Канада	Фермерҳое, ки барои беҳтаргардонии сифати заминҳояшон сармоягузорӣ мекунанд. Даромади андозбандишавандашон ба миқдори сармояи гузошташон кам карда мешавад.	Ҳавасмандии фермерҳо барои беҳтаргардонии сифати заминҳо.
ИМА	Барои техникаву таҷҳизоти инноватсионии муҳлати хизматашон аз 4 то 10 сол истеҳлоки суръатфизо дар то 5 сол иҷозат дода шудааст.	Ҳавасмандии фермерҳо барои чори намудани инноватсияҳо.
Британияи Кабир	Молҳои озукаворӣ ба рӯйхати молҳои дохил карда шудаанд, ки аз онҳо андоз аз арзиши иловашуда ситонида намешавад.	Ҳавасмандии агробизнес барои истеҳсоли маҳсулоти озукаворӣ.
ИМА	Дар ИМА ба ҷои андоз аз арзиши иловашуда андоз аз фӯруш муқаррар гардидааст, ки меъёри миёнаи он ба 4% нархи яклухти мол баробар аст.	Ҳавасмандии фермерҳо барои истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ.
Олмон	Барои ширкатҳое, ки ба КИТТК машғулбуда, иҷозат дода шудааст, ки техникаву таҷҳизоти худро дар 3-5 сол истеҳлок намоянд.	Ҳавасмандии барои анҷоми КИТТК.
ИМА	Давлат кафолати бозгашти 90%-и суммаи қарзҳое, ки бонкҳои тичоратӣ ба корхонаҳои хурд медиҳанд, ба ӯҳда мегирад.	Ҳавасмандии бизнеси хурд барои гирифтани қарзҳо аз бонкҳои тичоратӣ.
Британияи Кабир ва Олмон	Давлат 80%-и кафолати қарзҳои бонкҳои хусусиро, ки барои инноватсияҳо сармоягузорӣ мешавад ба муҳлати 15 то 23 сол ба зиммаи худ мегирад.	Ҳавасмандии фермерҳо барои чори намудани инноватсияҳо.
Ҷумҳурии Мардумии Чин	Ташкили стансияҳои моддӣ-техникии давлатӣ, дар ноҳияҳои кишоварзӣ, ки шумораи зиёди хоҷагиҳои фермерии хурду миёна доранд.	Ҳалли мушкилоти таъминоти моддӣ ва техникии хоҷагиҳои хурди кишоварзӣ.
Россия	Ҷарӣ намудани андози ягонаи замин дар шакли натуралӣ (Кишвари Ставрополь).	Ҳавасмандии фермерҳо дар мавриди босуботии низоми андозбандии хоҷагиҳои фермерӣ.

Сарчашма: Таҳияи муаллиф

Ҳамчунин, таҳлилҳо нишон доданд, ки барои ҳавасманд гардонидани фаъолияти сармоягузори корхонаҳои сектори аграрӣ таҷрибаи Фаронса, Олмон, Италия, ҚМЧ, ИМА, Туркия, Ҳиндустон, Белгия, Дания, Шветсия, Англия лоиқи омӯзиш ба ҳисоб мераванд. Дар ин радиф, дар рисола матрисаи имконияти истифодаи таҷрибаи хориҷӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба ҷалби сармоягузорҳо дар баҳши аграрӣ таҳия гардидааст, ки ба инбат гирифтани маълумоти он барои рушди саноатикунонии истеҳсолоти агросаноатӣ аз аҳаммият ҳолӣ нест, (ҷадвали 12). Ҳамин тариқ, таҳлили таҷрибаи хориҷӣ нишон дод, ки дар шароити имрӯза қариб дар тамоми давлатҳои пешқадам рушди баҳши агросаноатӣ аз ҳисоби сарчашмаҳои зерин ба амал бароварда мешавад: 1) Молиякунонӣ аз бучети давлатӣ ва дигар фондҳои махсус бо роҳи дотатсия, субсидия, субвенсия ва дигар навъҳои дастгирии молиявии давлат бо мақсади таҷдид ва рушди истеҳсолоти кишоварзӣ; 2) Қарзҳои имтиёзнок ба субъектони хоҷагидорӣ КАС ба мақсади истеҳсол, коркард, ниғаҳдорӣ ва фурӯши маҳсулотҳои кишоварзӣ; 3) Истифодаи речаҳои махсуси андозбандӣ ва имтиёзҳо ба пардохтҳои ҳатмии ба бучет равонашуда; 4) Суғуртаи ҳосили зироатҳои кишоварзӣ ва маҳсулоти чорвою паранда бо тарифҳои нисбатан пасти суғуртавӣ, ки аз ҳисоби бучети давлат ва дигар фондҳои мутамарказ субсидия карда мешаванд; 5) Даҳолат ба нархҳо дар бозори озукаворӣ тавассути дастгирии нархҳои дохилӣ ба маҳсулотҳои кишоварзӣ, муқарраркунии квотаҳо андозҳо ва бочҳои гумрукӣ ба маҳсулотҳои кишоварзии воридшаванда; 6) Дигар имтиёзҳои ба пардохтҳои гумрукӣ ҳангоми содироти маҳсулотҳои кишоварзӣ ба хориҷи кишвар.

Дисертант қайд мекунад, ки вобаста имкониятҳо хусусиятҳои ҳоси иқтисодии миллӣ, шароитҳои табиӣ-иқлимӣ соҳаи кишоварзӣ ва сиёсати аграрии ҳукумати кишвар баъзе аз ин таҷрибаҳо дар ҷумҳурии мо низ амалӣ шуда истодаанд: 1) Таҷрибаи ҷалби сармоягузори хориҷиву ватанӣ дар доираи минтақаҳои озоди иқтисодӣ; 2) Имтиёзҳо барои корхонаҳои парандапарварӣ боиси он гардид, ки дар муддати се сол шумораи онҳо ба 200 адад расад; 3) Бо пешниҳоди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон кишоварзон ба муддати 1 сол аз андози замин озод карда шуданд; 4) Имтиёзҳои гумрукӣ барои корхонаҳои кишоварзӣ ва агросаноатӣ, ки техникаи таъиноти кишоварзӣ, таҷҳизоти истеҳсолии технологӣ ва маснуоти такмили маҷмуи ягонаи технологиро ворид менамоянд, аз пардохти бочи гумрукӣ озод карда мешаванд. 5) Барои корхонаҳои истеҳсолии агросаноати ставкаи фоизи андоз аз даромад то 12% кам ва ААИ то 15% кам карда шудааст; 6) Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон бори дуюм аст, ки барои рушди соҳибкорӣ хурду миёна соҳибкорони ватанро аз санҷишу тафтишҳои нақшавӣ ба муҳлати 1 сол моратория эълон намуд; 7) Шумораи андозҳо аз 10 номгӯи андоз дар Кодекси нави андози Ҷумҳурии Тоҷикистон то 7 номгӯи андоз кам карда шудаанд; 8) Дар соҳаи кишоварзии ҷумҳури имрӯзҳо барои барқарор кардани базаи моддию техникаи хоҷагиҳо ва корхонаҳои кишоварзӣ ба таври васеъ аз лизинг истифода мебаранд; 9) Имтиёзҳои гумрукӣ барои ворид намудани технологияи муосир ва маводи озука барои моҳипарварӣ; 10) Барои корхонаҳои хурд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон низоми соддакардашудаи андозбандиро истифода мебаранд, ки дар ин низом корхонаҳои хурд аз пардохти ААИ озод карда шудаанд; 11) Агар субъектони соҳибкорӣ аз ҳисоббарбаркунонии ғайринақдӣ истифода баранд, меъёри андоз 1% камтар ситонида мешавад ва ғ.

Дар фароварди ин боби рисола чунин натиҷагирӣҳо намудем: 1) Соҳаи кишоварзӣ соҳаи аҳаммияти стратегӣ доштаи ҳар як кишвар маҳсуб меёбад. Аз ин рӯ, ҳар як давлати яқпорчагӣ ва соҳибистиклолии худро қадркунанда кӯшиш ба ҳарч медахад, ки ин соҳаи иқтисодии кишвараш рушди босубот дошта, талаботи аҳолии кишварро бо маводи озукаворӣ худӣ таъмин карда тавонад; 2) Соҳаи кишоварзӣ соҳаи ниҳоят меҳнатталаб ва маблағталаб мебошад. Аз ин рӯ, барои

ичрои вазифаи дар боло номбаршуда, кишоварзии махсусгардонида ва механиконидашударо бояд ташкил, таракқӣ ва нигоҳ дошт; 3) Ноил шудан ба ин ҳадаф дар навбати худ сармоягузориҳои зиёдро тақозо мекунад, ки на ҳама фермерҳо имконияти бардошти чунин маблағгузориҳоро доро мебошанд. Аз ин лиҳоз, давлатҳои рушдкарда бо ҳар роҳи василаҳои муосир истеҳсолоти аграрӣ, баҳусус хоҷагиҳои фермерии худро дастгириро ҳавасмандгардонӣ менамоянд; 4) Соҳаи кишоварзӣ ҳамчунин соҳаи муҳими таъминкунандаи ашёи хом барои корхонаҳои саноати сабук ва хӯрокворӣ ба ҳисоб меравад; 5) Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистонро зарур меояд, ки аз таҷрибаи давлатҳои дорой сектори аграрии рушдкарда истифода намуда, сармоягузориҳоро аз ҳисоби маблағҳои бучавӣ дар соҳаи кишоварзӣ ва коркарди маҳсулоти он бештар намояд; 6) Сармоягузорӣ ба сармояи асосии соҳаи аграрии ҷумҳурӣ, махсусан маблағгузориҳои соҳаи кишоварзӣ аз ҳисоби бучети давлат ташвишвар ба назар мерасад; 7) Ҳадаф аз омӯзишу арзёбии таҷрибаи мамолики хориҷии дорой сектори аграрии рушдкарда низ аз он иборат мебошад, ки мо дастовардҳои беҳтарини онҳоро баҳогузорӣ намуда, имконияти истифодаи самараноки онҳоро дар барои таъмини сармоягузориҳои саноатикунонии иқтисодии аграрии кишварамон мавриди баррасӣ қарор диҳем.

ХУЛОСА

Натиҷаҳои асосии илмӣ диссертатсия

1. Дар рисола дар натиҷаи мавриди омӯзиш ва таҳлилу баррасӣ қарор додани таҳқиқоти олимони классики муосир оид ба мафҳуми сармоягузориҳо хулосабарорӣ шудааст, ки сармоягузорӣ ин гузориши сармоя ба бизнес ё ягон намуди фаъолият (агар ба қонуни санадҳои ҳуқуқӣ муҳолифат накунад) бо мақсади гирифтани фоида ё ягон самараи дигари иҷтимоӣ мебошад. Маблағгузориҳои асосӣ як навъи сармоягузориҳо ба шумор мераванд, ки танҳо ба фондҳои асосӣ равона карда мешаванд. Дар адабиёти иқтисодии солҳои охир онҳоро сармоягузориҳо ба сармояи асосӣ низ меноманд. Моҳияти иқтисодии сармоягузориҳо дар он зухур мекунад, ки онҳо дар рушди иқтисодӣ, саноатикунонии соҳаҳои он нақши “локомотив”-ро мебозанд. Сармоягузориҳо дар доираи макро ва микроиқтисодӣ вазифаҳои ба худ хосро иҷро мекунад. Дар рисола вазифаҳо ва шакли усулҳои сармоягузориҳо тавсифу тасниф ва ҳар як навъи сармоягузорӣ, ҷанбаҳои мусбӣ ва манфии онҳо шарҳ дода шудаанд, [1-М].

2. Дар диссертатсия хусусиятҳо, принципҳо ва омилҳои ба фаъолияти сармоягузорӣ ва таъмини саноатикунонии босуръати корхонаҳои КАС таъсирбахш аз равангаи илмӣ асоснок ва баҳодихӣ шудааст. Сармоягузорӣ ба сармояи асосии корхонаҳои КАС асосан хусусияти дарозмуддатро касб карда, танҳо ба фондҳои асосии корхонаҳо равона карда мешаванд. Сармоягузориҳо ба сармояи асосиро дар таҷрибаи ватанӣ маблағгузориҳои асосӣ меноманд. Дар рисола принципҳои асосии фаъолияти сармоягузориҳои корхонаҳои КАС дар шакли нақшавӣ тасниф шудаанд, ки муҳимтарини онҳо ҳамчун принципҳои бунёдӣ, иловагӣ ва бозорӣ номгузорӣ ва тавсиф гардидаанд. Дар рисола хусусиятҳо ва омилҳои ба сармоягузориҳои кишоварзӣ таъсирбахш, аз ҷумла омилҳои макроиқтисодӣ, микроиқтисодӣ, объективӣ, субъективӣ таҳқиқ гардида, таснифоти омилҳои ба фаъолияти сармоягузориҳои корхонаҳо таъсирбахш дар шакли схемавӣ коркард шудааст, [2, 6-М].

3. Дар рисола методикаҳои баҳодихии самаранокии иқтисодии сармоягузориҳои реалӣ мавриди баррасӣ қарор гирифта, нишондиҳандаҳои асосии онҳо баҳодихӣ шудаанд. Аз ҷумла қайд мегардад, ки принципҳои асосии баҳодихии самаранокии иқтисодии сармоягузориҳо (бо назардошти афзорҳои молиявии сармоягузориҳо)

дар доираи усулҳои давлатҳои пешқадам истифодашаванда инҳоянд: таҳлил ва баҳисобгирии вазъи молиявии корхонаи талабгори сармоя; дараҷаи боваринокӣ бо фаъолияти касбии роҳбари корхона; баҳисобгирии чараҳои ҳаракати маҳсулот, захираҳо ва маблағҳои пулӣ; муайянкунии самаранокии иқтисодии истифодаи сармоягузориҳои реалӣ тавассути нишондиҳан даҳои дисконтиронидашуда; ба як фосилаи вақт овардани ҳам даромадҳо ва ҳам хароҷотҳои корхона аз фаъолияти сармоягузорӣ, яъне дисконтиронии нишондиҳандаҳо; баҳисобгирии дараҷаи таваррум, усули истехлок ва дигар омилҳои ба арзиши сармояи истифодашаванда таъсирбахш; ба инобат гирифтани баҳисобгирӣ қардани номуайяниҳо ва хатарҳои, ки ба амалигардонии лоиҳаҳои сармоягузорӣ таъсир мерасонанд, [3-М].

4. Дар рисола таъкид мешавад, ки сармоягузориҳо ба сармояи асосии корхонаҳои иқтисодии аграрии сарчашмаи асосии молиякунонии соҳтмонҳои капиталӣ маҳсуб меёбанд, ки мавҷудият ва таъмини ҳаҷми зарурии ин навъи сармоягузориҳо ва истифодаи самараноки онҳо рушди саноатикунонии хоҷагиҳо ва корхонаҳои иқтисодии аграрии кишварро барои даҳсолаҳои оянда муайян мекунад. Таҳлилҳо нишон доданд, ки дар самти растанипарварӣ сармоягузориҳо ба мақсади афзоиш одани ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ дар кишвар ҷиҳати зиёд намудани майдони кишти зироатҳои кишоварзӣ, маҳсусан, картошка ва ғалладонагиҳо, захираи тухмӣ, самаранок истифода бурдани гармхонаҳои доимоамалкунанда ва анбору сардхонаҳои маҳсулотнигоҳдорӣ, гузаронидани корҳои яҳобмонӣ, такрористеҳсоли боғу тоқзорҳо ва гузаронидани корҳои агрохимиявӣ, расонидани қўмакҳои амалию усулӣ ба хоҷагиҳои кишоварзӣ зарур мебошанд. Дар самти чорводорӣ сармоягузориҳо барои амали намудани такрористеҳсоли васеъ дар чорводорӣ, афзоиши маҳсулоти соҳаҳои парандапарварӣ, моҳипарварӣ, бехтар намудани ва ташкили афзун намудани саршумори чорвои зотӣ ва баланд бардоштани маҳсулнокии чорво лозим мебошанд. Ҷалби сармоягузориҳо ба сармояи асосии соҳаи кишоварзӣ бо мақсади бунёди марказҳои таъминоти моддию техникаӣ, бунёди яҳдонҳо ва анборҳои нигоҳдории маҳсулот ва биологоярхонаҳо тақозои марҳилаи кунунии рушди иқтисодии аграрии кишвар мебошад. Ҳамчунин, сармоягузориҳо ба мақсади зиёд намудани ҳаҷми истеҳсоли зироатҳои рағандиҳанда, меваю сабзавот, гӯшт ва шир барои таъмини талаботи корхонаҳои коркард бо ашёи хоми ватанӣ бо роҳи парвариши навъҳои саноатии меваю сабзавот ва васеъгардонии майдонҳои кишти кишоварзӣ бояд афзоиш дода шаванд, [4,10-М].

5. Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки бақардоронии фондҳои асосии кишоварзии вилояти Хатлон дар давраи таҳлил 21,7% коҳиш ёфтааст ва ҳаҷми сармоягузориҳо ба капитали асосии кишоварзии вилоят бошад 1,6 млн сомонӣ тамоюл ба афзоиш дорад. Мавҷудияти мошинолоти соҳа, аз ҷумла тракторҳо 7,8% афзоиш ёфта автомобилҳои боркаш 31,4% кам шудаанд. Ҳукумати ҶТ муҳимияти ин масъаларо сари вақт дарк намуда, нуктаҳои асосӣ ва индикаторҳои рушди саноатикунонии иқтисодии кишвар, аз ҷумла КАС-и онро дар доираи стратегияҳо, концепсияҳо ва барномаҳои давлатии соҳавию байнисоҳавӣ мавриди таҳияву баррасӣ қарор додааст. Дар рисола натиҷагирӣ шудааст, ки 63,8% аҳолии машғули қори вилоят дар соҳаи кишоварзӣ машғул буда, 39,8% дар минтақаи Кӯлоб ва 60,2% дар минтақаи Вахш-Бохтар бо қор фаро гирифта шудаанд. Дар давраи таҳлил аҳолии машғули қори минтақаи Кӯлоб 7,6% ва аҳолии машғули қори минтақаи Вахш-Бохтар 11,6% афзоиш ёфтааст. Майдони заминҳои кишти зироатҳои кишоварзии минтақаи Кӯлоб 43,3% аз ҷумла майдони замини кишти зироати ғалла 59,5%, майдони замини кишти зироатҳои техникаӣ 28,7% ва майдони замини боғҳо 53,6% ва майдони замини кишти тоқзорҳо 41,9%-и нишондиҳандаҳои ба ин монанди вилояти Хатлонро ташкил

медихад. Дар минтақаи агросаноатии Кӯлоб 40,7%-и саршумори чорвои калон, 49,3% саршумори бузу гусфанд, 26,7% саршумори парранда ва 46,9% саршумори аспӣ вилояти Хатлон парвариш карда мешавад. Саноати коркарди маҳсулоти кишоварзии вилоят 74,1%-и шумораи корхонаҳои саноатии вилоятро ташкил медиҳад. Ҳамчунон, дар кишоварзии вилоят 73568 адад хоҷагиҳои хурду калону миёна фаъолият мекунанд, ки кулли ин истеҳсолотҳо ба инноватсияҳо ва сармоягузори он нӣёз дорад, [5,7-М].

6. Дар ин замина дар рисола муаллиф натиҷагирӣ намудааст, ки фароҳам овардани фазои мусоиди сармоягузорӣ ва мусоидат дар ҷалби сармоягузoron бо мақсади саноатикунонӣ-тақвияти фаъолияти инноватсионӣ дар корхонаҳои кишоварзӣ ва ККСМК ва ҷорӣ намудани маҷмуи тадбирҳо ҷиҳати таъмини рақобатпазирӣ ва сифати маҳсулот, зиёд намудани номгӯй ва истеҳсоли намудҳои нави маҳсулот, такмили сохтор, таҷдид ва азнавтаҷҳизонии техникаи корхонаҳои амалкунанда зарур мебошанд. Дар маҷмуъ дар КАС-и вилоят асосан чунин навъи инноватсияҳо рушд карда истодаанд: ташкили хоҷагиҳои тухмипарварӣ ва зотпарварӣ, навкунии парки мошину технологияи кишоварзӣ, ҷорисозии технологияи муосири обёрии зироатҳои кишоварзӣ, истифодаи усулҳои маркетинг ва тижоратикунонии натиҷаҳои кишоварзӣ, [8,9-М].

Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳо

1. Дар рисола аз ҷониби муаллиф пурсишномаи субъектҳои хоҷагидорӣ минтақаи агросаноатии Кӯлобро оид ба вазъи сармоягузориҳои онҳо анҷом дода шудааст, ки натиҷаҳои онро метавон барои баҳодихии вазъи сармоягузориҳо дар минтақаи мазкур ва андешидани чораҳо оид ба беҳтаргардонии таъмини сармоягузориҳои саноатикунонии хоҷагиҳо ва корхонаҳои агросаноатии минтақа истифода намудан мумкин аст, [2-М].

2. Дар қори илмӣ мазкур дурнамои рушди иқтисодӣ ва сармоягузориҳо дар мисоли хоҷагиҳо ва корхонаҳои кишоварзии минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон баҳисобгирӣ карда шудааст, ки натиҷаи онҳо дар шакли ҷадвал баҳогузори гардидаанд ва натиҷаҳои бадастомада метавонанд ҳамчун нишондиҳандаҳои базисӣ, аввалия барои арзёбии вазъи сармоягузориҳои минтақа дар доираи барномаҳои минтақавӣ давлатӣ хизмат намоянд, [4-М].

3. Муаллиф дар рисолаи алоқамандии динамикаи рушди нишондиҳандаҳои иқтисодӣ ва вазъи сармоягузориҳои якҷанд корхонаҳои коркарди маҳсулоти кишоварзӣ ва озуқаворӣ вилояти Хатлонро арзёбӣ намуда, дар ин радиф барои беҳбудии вазъият дар ин самт маҷмуи чораҳои иқтисодӣ ташкилӣ ва афзорҳои истеҳлокию молиявиро пешниҳод менамояд, ки ба инобат гирифтани онҳо барои таъмин ва рушди самаранокии иқтисодии сармоягузориҳои дигар корхонаҳои КАС-и минтақа метавонад мусоидат намоянд, [5-М].

4. Таъмини сармоягузориҳои саноатикунонии босуръати иқтисодитёти агросаноатӣ дар доираи Стратегияи миллии рушд ва барномаҳои рушди иҷтимоӣ-иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2016-2020 ва 2021-2025 амалӣ гардида истодаанд. Аз ин рӯ, дар рисола муаллиф оид ба афзоиши маҳсулотҳои асосии кишоварзии ҷумхуриву вилоят ва таъмини сармоягузориҳои афзоиши онҳо дурнамо анҷом дода, нуктаи назари худро оид ба ҳаҷми сармоягузориҳо иброз доштааст, ки ин барои таҳқиқотҳои оянда дар ин самт метавонад ҳамчун заминаи илмӣ хизмат намояд, [7-М].

5. Дар рисолаи мазкур муаллиф корхонаҳои саноати хӯроқворӣ вилоят, аз ҷумла минтақаи Кӯлобро аз нигоҳи ҷорӣ намудани инноватсия мавриди баррасӣ ва натиҷагирӣ қарор дода шудааст. Дар маҷмуъ 115 корхонаҳо дар мавриди ҷори намудани технологияи инноватсионӣ таҳқиқ гардида, дар маҷмуъ сатҳи ҷоришавии

инноватсияҳо дар онҳо дар 5 соли охир баҳогузорӣ карда шудааст. Қобили қайд аст, ки тарзу усули арзёбии ин амал метавонад барои баҳодихии раванди таъмини сармоягузорию фаъолияти инноватсионии корхона ва хочагиҳои минтақаи мазкур истифода шавад, [4-М].

6. Дар рисола тавсия шудааст, ки амалигардии нуктаҳои асосии матрисаи имконияти истифодаи таҷрибаи хоричӣ оид ба чалб, имтиёзҳо, усулҳои арзёбии истеҳлоки ФАИ ва дигар афзорҳои таъмини сармоягузорию саноатикунонии хочагиҳо ва корхонаҳои агросаноатӣ, ки аз омӯзишу таҳқиқи таҷрибаи мамолики хоричӣ таҳия шудааст, дар ояндаи наздик метавонад натиҷаҳою назаррас ба бор оваранд. Ҳамчунин, муаллиф дар рисола оид самтҳои сармоягузорию кишоварзӣ, аз ҷумла барқарору аз нав таҷҳизонидани насосҳои обкашии фарсуда, иншоотҳои гидротехникӣ, захбуру захкашҳо ва ба танзим даровардани системаи обёрии хочагиҳои деҳқонӣ ва дар мавриди сармоягузорию дар самти омода ва сафарбар намудани техникаву машинолотҳои кишоварзӣ барои ба анҷом расонидани кишту кори зироатҳои кишоварзӣ ва фаъл намудани фаъолияти марказҳои хизматрасонии техникӣ пешниҳодҳои аз нигоҳи илмӣ асоснок ва тадбирҳои судманд пешниҳод намудааст, ки барои гирифтани 3-4 ҳосили зироатҳои кишоварзӣ дар як сол, баланд намудани маданияти истифодабарии заминҳои корам ва самаранокии иқтисодии онҳо мусоидат менамоянд, [1,7-М].

ИНТИШОРОТ АЗ РҶҶИ МАВЗУИ ДИССЕРТАТСИЯ

А) Интишорот дар маҷаллаҳои тақризшаванда, ки аз ҷониби Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тавсия шудааст:

[1-М]. Холов А.М. Мафҳум ва моҳияти иқтисодии сармоягузорӣ ва маблағгузорию асосии корхонаҳои агросаноатӣ // Паёми ДМТ -Душанбе, 2020. - №1(328). -С.45-51.

[2-М]. Холов А.М. Хусусиятҳо ва принципҳои ба рушди фаъолияти сармоягузорию корхонаҳои КАС таъсирбахш [Матн] / Холов А.М., Тағоев Ҷ.Ҳ. // Кишоварз - Душанбе, 2020. - №3(259). -С.166-173.

[3-М]. Холов А.М. Тамоюлотҳои рушди равандҳои сармоягузорӣ дар иқтисодиёти ҷумҳурӣ, буриши минтақаҳо ва соҳаҳои он [Матн] / Холов А.М., Тағоев Ҷ.Ҳ. // Паёми ДМТ-Душанбе, 2022. - №6(317).- С.22-30.

[4-М]. Холов А.М. Баҳодихии ҳолати сармоягузорию ба сармояи асосӣ дар истеҳсолоти агросаноатии вилояти Хатлон [Матн] / Холов А.М.// Паёми ДМТ-Душанбе, 2024. - №1. - С.173-183.

Б) Интишорот дар дигар маҷаллаҳои илмӣ:

[5-М]. Холов А.М. Сармоягузорию ва маблағгузорию асосӣ дар кишоварзӣ: тавсиф ва таснифот [Матн] / Холов А.М., Тағоев Ҷ.Ҳ. /Конф. байнал. илмию амалӣ дар мавзуи «Саноатикунонии кишвар ва таъмини рушди босуботи иқтисодиёт», (27.02.2020). -Душанбе, 2020. -С.516-522.

[6-М]. Холов А.М. Омилҳои ба рушди фаъолияти фаъолияти сармоягузорию корхонаҳои агросаноатӣ таъсирбахш [Матн] / Холов А.М., Тағоев Ҷ.Ҳ. / Конф. байнал. илмию амалӣ дар мавзуи «Амалисозии ҳадафҳои рушди устувор: таҷрибаи хоричӣ ва миллӣ», (13.10.20.). -Душанбе, 2020. -С.255-261.

[7-М]. Холов А.М. Усулҳои арзёбии самаранокии иқтисодии истифодаи сармоягузорию ба сармояи асосии корхонаҳои КАС [Матн] / Холов А.М., Тағоев Ҷ.Ҳ. // Тоҷикситон: иқтисод ва идора. -Душанбе, 2021. - №3. (147). -С.27-38.

[8-М]. Холов А.М. Арзёбии иқтисодии сохторҳои сармоягузорию дар ҷумҳурӣ [Матн] / Холов А.М., Тағоев Ҷ.Ҳ. / Конф. ҷумҳур. илмию амалӣ дар мавзуи

«Ташаккули низоми идоракунии давлатӣ дар шароити рақамикунонии иқтисодиёт», (25.02.22.). -Душанбе, 2022. -С.56-67.

[9-М]. Холов А.М. Таҳлили ҳолати сармоягузориҳо дар КАС-и вилояти Хатлон [Матн] / Холов А.М., Тағоев Қ.Ҳ. /Маводи конф.байнал. илмӣ-назариявӣ дар мавзуи «Рушди низоми бонкӣ ва рақамикунонии баҳши молиявӣ, (ш. Кӯлоб, 18/19.12. 2023).- ш.Кӯлоб, 2023. – С.516-529 (839саҳ.).

[10-М]. Холов А.М. Арзёбии заминаҳои саноатикунонӣ дар истеҳсолоти агросаноати Вилояти Хатлон [Матн] / Холов А.М., Тағоев Қ.Ҳ. / Маводи конференсияи байналмилалӣ илмӣ-назариявӣ дар мавзуи «Масоили муҳими таъмини амнияти иқтисодии Тоҷикистон ва кишварҳои ҷаҳон дар шароити муосир», (Кӯлоб, 9 /10.06.23). -Душанбе: ЧДММ «Офсет»,2023. - С.708-716 (718 с.).

ТАДЖИКСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ

УДК:336.77(575.3)

ББК:65.9(2Т)261.6

X-73

На правах рукописи

ХОЛОВ АБДУЛХАМИД МИРЗОМАДОВИЧ

**ИНВЕСТИЦИОННОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ РАЗВИТИЯ ИНДУСТРИАЛИЗАЦИИ
ЭКОНОМИКИ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН**

(НА МАТЕРИАЛАХ ХОЗЯЙСТВ И ПРЕДПРИЯТИЙ АПК ХАТЛОНСКОЙ ОБЛАСТИ)

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.07 – финансы, денежное обращение и кредит

Душанбе – 2024

Диссертация выполнена на кафедре экономика предприятий и предпринимательства Таджикского национального Университета.

Научный руководитель:

Тагоев Джамахон Хамроевич-к.э.н., доцент
заведующий кафедры экономики и управления
АПК Таджикского национального Университета

Официальные оппоненты:

Сафоев Абдумаджид Каримович – доктор экономических наук, доцент, заведующий кафедрой экономической теории и предпринимательства Международного университета туризма и предпринимательства Таджикистана

Якубзода Маруф Садрудин – доктор PhD- доктор по специальности 6D050900-Финансы (6D050900-Финансы, денежные обращение и кредит), доцент кафедры финансы и кредита Технологического университета Таджикистана

Ведущая организация:

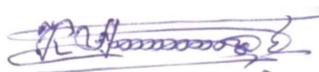
Аграрный университет Таджикистана имени Шириншаха Шохтемура.

Защита диссертации состоится на заседании диссертационного совета 6Д. КОА - 004 при Таджикском национальном университете 6 июля 2024 года в 09-00 часов. Адрес: 734025, г. Душанбе, ул. Буни Хисорак, Студенческий городок, учебный корпус 7, ауд. 102, E-mail: ds_6d.koa-003@mail.ru

С диссертацией и авторефератом можно ознакомиться в научной библиотеке университета и на официальном сайте Таджикского национального университета (www.tnu.tj).

Автореферат разослан « ___ » _____ 2024 года.

Ученый секретарь
диссертационного совет, д.э.н., профессор

Курбанов А.К.

ВВЕДЕНИЕ

Актуальность темы исследования. Агропромышленный комплекс Республики Таджикистан считается одним из важнейших межотраслевых комплексов страны, от состояния и развитие которого во многом напрямую связаны с обеспечением продовольственной безопасности и реальной независимости страны, а также здоровья ее общества. С этой точки зрения две цели национальной стратегии развития до 2030 года – обеспечение продовольственной безопасности страны и ускоренная индустриализация экономики Республики Таджикистан неразрывно связаны с ее агропромышленным комплексом, включая аграрный сектор. При этом реализация обеих вышеназванных целей напрямую связана с обеспечением инвестиций в развитие этого комплекса. Так как обеспечение инвестиций, особенно инвестиций в основной капитал это укрепление материально-технической базы для развития индустриализации агропромышленных предприятий Республики Таджикистан, обеспечение предприятий перерабатывающей промышленности, в том числе пищевой промышленности страны отечественным сырьем, повышение конкурентоспособности продукции АПК страны, сокращение импорта продукции и увеличение производства экспортноориентированной продукции.

Правительство Республики Таджикистан осознало важность этой темы с момента обретения страной независимости и прилагает всесторонние усилия для ее развития. В том числе объем бюджетных средств в период 2011-2015 гг. превысил 1,7 млрд сомони. В сельском хозяйстве РТ в последние 15 лет были реализованы 42 госпроектов в объеме 3,7 млрд сомони. В конце 2014 года сельскохозяйственном секторе экономики РТ были завершены 4 госпроекта в объеме 550 млн сомони. Но далее в 2015- 2021 гг. были реализованы 9 госпроектов по инвестированию аграрного сектора на 1,5 млрд сомони.

Наряду со значительными достижениями в направлениях развития отраслей АПК имеются также недостатки. Например, государственная поддержка за счет бюджетных средств снизилась и за анализируемый период составляет небольшую часть ВВП республики. Источники финансирования инвестиции хозяйствующих субъектов имеют свои проблемы. Также объем инвестиций в основной капитал аграрного сектора в общем объеме капитальных вложений в экономики РТ имеет тенденцию к снижению. Особенно, индикатор ввода в действие основных фондов агросектора в общем объеме введенных в действие основных фондов в экономике республики за последние годы оценивается тревожно.

Естественно, что вышеуказанные проблемы оказывают непосредственное влияние на развитие, объёмы и качество сельскохозяйственной продукции, а также на состояние агропромышленных предприятий в целом. С другой стороны, сельское хозяйство является трудоемкой и капиталоемкой отраслью. И сегодня, несмотря на успехи, агропромышленное производство не может обеспечить спрос населения страны продовольствием. Крупномеханизированное сельское хозяйство страны, которое действовало до 1990-х гг. прошлого века превратилось в производство, где большинство хозяйств являются малыми и приобрели характер мелкотоварных хозяйств. Согласно, сведениям специалистов данной отрасли, значительная часть сельхозугодий повреждена разной степенью эрозии. Количество основных сельхозмашин сократилось, а темпы обновления сельскохозяйственной техники отстают от уровня установленных норм. Большинство хозяйств и предприятий АПК РТ испытывают дефицит в использовании минеральных удобрений и пестицидов, а также не обращают должного внимания на принципы, особенности, амортизационная политика и финансирование инновационных процессов. Все перечисленные проблемы связаны с недостатком инвестиций в данную отрасль. Поэтому инвестиционное

обеспечение ускоренной индустриализации агропромышленных предприятий республики и ее отдельных регионов считается одной из важных и актуальных тем.

Степень научной разработки исследуемой проблемы. Исследование, анализ и оценка проблем инвестиционного обеспечения предприятий, в том числе агропромышленных предприятий, всегда были предметом внимания отечественных и зарубежных ученых-экономистов.

По теоретическим вопросам развития инвестиций внесли большой вклад зарубежные учёные, такие как Э.Дж.Долан, Д.Е.Линдсей, К.Р.Макконнелл, С.Л.Брю, Д. Рикардо, Л.Дж. Гитман, М.Д. Джонк, Дж. Доунс, Дж.Э. Гудман, У. Шарп, Г. Александер, Дж.Бэйли и др.

По теме инвестиций, в том числе инвестиций в основной капитал, также проделали значительную работу следующие российские ученые-экономисты: Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б., Липсиц И.В., Коссов В.В., Маслов Е.В., Поташник Я.С., Минина К., Андросов В.М., Шумарин А.Л., Макаркин Н.П., Леонтьев В. Е., Бочаров В. В., Ефимов В.С., Ушаков В.Я., Ушачев И.Г., Сергеев И.В., Веретенникова В.В., Гуськова Н.Д., Краковская И.Н., Слушкина Ю.Ю., Маколов В.И., Струмилин С.Г., Хачатуров Т.С., Коваленко Н.Я., В.А. Добрынин, А.В.Беляев, Т.Ю. Сушкова, Старик Д.Э., Ковалев В.В., Ендовицкий Д.А., И.С.Санду, Мендели Л.Э., Васин В.А., Л.И. Волов, Н.Н. Воротилов, И.В. Ершов и др.

Среди отечественных учёных по направлению инвестиций и вопросов связанных с инвестициями на предприятиях, в том числе агропромышленных, работали следующие учёные: Комилов С.Дж., Ганиев Т.Б., Пириев Дж.С., Одинаев Х.А., Умаров Х., Низомова Т.Д., Исайнов Х.Р., Давлатзода К.К., Файзуллоев М.К., Хушвахтзода К. Х., Низомов С.Ф., Шарипов Б.М., Улугхочаева Х.Р., Хикматов У.С., Солиев А.А., Бобоев А.А., Музаффаров Б.С., Арабов Ф., Шарипов У., Файзуллоев Т.Т. и другие. Также отдельные моменты исследуемой темы были обсуждены и оценены, и представлены в научных трудах отечественных ученых таких как: Курбонов А. К., Обидов Ф.С., Султонов З., Қодирзода Д.Б., Собирзода Н.М., Шарифов З.Р., Хочаев П.Д., Исроилов М. И., Додоматов Д. Н. и др.

Независимо от завершённых исследований по направлению инвестиций в основной капитал агропромышленных предприятий и инвестиционное обеспечение для ускоренной индустриализации экономики страны, существуют вопросы, такие как исследование механизмов, рычагов, направления, пути, поиск источников, современные методы инвестирования, госрегулирование финансов и инвестирование социально-экономических процессов, использование опыта развитых стран в направлении обеспечения инвестиций в основной капитал предприятий АПК, инвестирование в инновационные технологии, методы оценки их эффективности, амортизационная политика и финансирование инвестиционных процессов в агропромышленных предприятиях республики, которые относятся к числу вопросов, требующих глубоких и точных исследований. Вышеуказанные вопросы не решены на необходимом научно-методическом уровне и требуют монографических исследований, разработки по инвестиционному обеспечению развития индустриализации АПК, что в свою очередь определяет актуальность и значимость темы исследования диссертационной работы.

Связь исследования с программами или научными темами. Данное исследование имеет непосредственное отношение, и соответствует Национальной стратегии развития Республики Таджикистан до 2030 года, Среднесрочным программам экономического и социального развития Республики Таджикистан, Стратегии промышленного развития Республики Таджикистан до 2030 года, Программе продовольственной безопасности в Республике Таджикистан на 2020-2024 годы, Концепция организации и развития

агропромышленных кластеров в Республике Таджикистан на период до 2040 года, Программа обеспечения благоприятных условий для внедрения соответствующих сельскохозяйственных практик в производстве сельскохозяйственной продукции (Международный стандарт Global G.A.P.) и другим концепциям и программом отраслевого и межотраслевого развития в Республике Таджикистан.

Диссертация подготовлена в соответствии с планом научно-исследовательской работы кафедры экономики предприятий и предпринимательства Национального университета Таджикистана на тему «Развитие предпринимательства и обеспечение эффективной индустриализации РТ на основе инвестиций на 2021- 2025 год».

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ИССЛЕДОВАНИЯ

Цель исследования это усиление и развитие теоретико-методологических аспектов, оценка ситуаций и разработка научно обоснованных рекомендаций и предложений по инвестиционному обеспечению развития индустриализации экономики в рамках хозяйств и предприятий АПК РТ и исследуемого региона.

Задачи исследования. Достижение поставленной цели зависит от успешного решения следующих задач:

- укрепление и расширение теоретико- методологических положений инвестиции, в том числе понятия, сущности и социально-экономическое значение, а также методические аспекты инвестиций, в частности процессов инвестирования в основной капитал хозяйств и предприятий агропромышленного комплекса;
- выявление особенностей, принципов и факторов, влияющих на развитие процесса инвестирования в хозяйствах и предприятиях АПК, а также определение современных методов оценки экономической эффективности инвестиций в основной капитал;
- анализ и оценка текущего состояния инвестиций в хозяйства и предприятия аграрного сектора в контексте инвестиционного обеспечения развития индустриализации в рамках АПК республики и исследуемого региона;
- обоснование направлений развития процессов инвестиционного обеспечения в хозяйствах и предприятиях АПК республики, особенно в Хатлонской области, с учетом передового опыта аграрного сектора развитых стран;
- оценка эффективного реализации и целевого использование инвестиции, а также перспектив инвестиционного обеспечения развития ускоренной индустриализации в рамках модернизации и нововедение в хозяйствах и предприятий АПК республики и исследуемого региона;
- разработка научно обоснованных рекомендаций и предложений по развитию инвестиционного обеспечения инновационных процессов хозяйств и предприятий АПК республики в контексте обеспечения продовольственной безопасности страны.

Объектом исследования является система хозяйств и предприятия агропромышленного комплекса республики, в том числе Хатлонская область.

Предметом исследования являются организационно-экономические отношения, которые проявляются в процессе инвестиционного обеспечения хозяйств и предприятий агропромышленного комплекса республики.

Гипотеза исследования исходит из четвертой цели НСР РТ на период до 2030 года. То есть ускоренная индустриализация страны и превращение экономики республики в промышленно-аграрное производство, которое в свою очередь, требует ускоренного и стабильного инвестиционного процесса, особенно инвестирований в основной капитал агропромышленных предприятий. В научной работе изучается и анализируется применение данной гипотезы на примере развития инвестиционных процессов в сферах АПК. Также вышеизложенная гипотеза и активные тенденции инвестиционной деятельности в хозяйствах и агропромышленных предприятиях Хатлонской области в период 2017-2021 гг. доказаны на конкретных примерах и

сделаны соответствующие выводы. С этой точки зрения реализация цель и задачи исследования доказывает реальность и помогает при по-этапной оценке упомянутой гипотезы.

Теоретическую основу исследования составляют фундаментальные научные исследования классиков экономической науки, исследования отечественных и зарубежных учёных, в том числе российских, в области инвестиционных обеспечений развития ускоренной индустриализации страны, в частности в рамках АПК и отдельных агропромышленных регионов.

Методологические основы исследования инвестиционных процессов в хозяйствах и предприятиях в рамках АПК и ее агропромышленных регионов составляют региональные, системные и структурные подходы. В качестве инструментов исследования при обработке и анализе чисел использовались понятийно-логические, анализ и синтез, монографические, расчетно-конструктивные, социологические, экономико-статистические методы исследования.

Источники исследования является первичные сведения материалов Агентства по статистике при Президенте Республики Таджикистан, Министерства сельского хозяйства Республики Таджикистан, Министерства экономического развития и торговли Республики Таджикистан, а также государственные, региональные и отраслевые программы по формированию и развитию инвестиционного процесса, в том числе инвестиций в основной капитал в хозяйствах и предприятиях агропромышленного комплекса республики и Хатлонской области.

Исследовательская база. Диссертационное исследование проводилось на кафедре экономики предприятий и предпринимательства Таджикского национального университета в период 2019-2024 гг.

Научная новизна исследования заключается в развитии теоретических, методических, практических и экспериментальных положений по формированию и развитию процесса и инвестиционного обеспечения индустриализации, в том числе инвестиций в основной капитал в хозяйствах и предприятиях агропромышленности АПК РТ и Хатлонской области. Научной новизной диссертации являются следующие теоретико-методические и практические результаты:

- усилены и развиты теоретико- методические положения об инвестициях, в том числе определены и усовершенствованы определение и социально-экономическая сущность и методы инвестирования в особенности инвестиций в основной капитал хозяйств и предприятий АПК и их роль в развитии агропромышленного производства;
- выявлены особенности, принципы и факторы влияющие на развитие процесса инвестиционного обеспечения хозяйств и предприятий АПК, а также определены и оценены современные методы оценки экономической эффективности инвестиций в основной капитал;
- проанализировано и оценено современное состояние инвестиционной деятельности в основной капитал хозяйств и предприятий аграрного сектора в контексте обеспечения инвестиций для развития индустриализации в рамках АПК республики и исследуемого региона;
- определены и обоснованы основные направления развития инвестиционных процессов, в том числе госрегулирование инвестиций, капитальные вложения для модернизации основной капитал хозяйств и предприятий АПК республики, особенно Хатлонской области, с учетом опыта стран с развитым аграрным сектором;
- оценено и прогнозировано инвестиционное обеспечение развития ускоренной индустриализации с учетом эффективного использования собственных, заемных и кредитных источников финансирования инвестиции в условиях внедрения инноваций в АПК республики и исследуемого региона;

- по развитию инвестиционно- инновационных процессов, в т.ч. по инвестиционному обеспечению индустриализации хозяйств и предприятий АПК республики и Хатлонской области (с учетом финансово- амортизационных инструментов и политики) в контексте продовольственной безопасности страны, разработана и научно обоснована матрица рекомендаций и предложений.

Положения выносимые на защиту:

- укрепление положений о теоретических и методологических основах, в том числе о понятии и социально-экономической сущности инвестиций и инвестиционного обеспечения развития индустриализации в рамках агропромышленного комплекса республики и исследуемого региона;
- определение особенности и принципы, а также выявление факторы влияющие на развитие инвестиционного обеспечения хозяйств и предприятий агропромышленного комплекса республики, а также оценки методов экономической эффективности инвестиций в основной капитал;
- оценка текущего состояния инвестиционных процессов, в частности инвестиции в основной капитал хозяйств и предприятий агропромышленного комплекса республики, включая Хатлонскую область;
- установление направлений развития инвестиционных процессов для развития индустриализации в рамках агропромышленного комплекса республики и исследуемого региона;
- перспективы обеспечения и эффективного использования инвестиций в основной капитал АПК РТ, а также в агропромышленных регионах Хатлонской области;
- научные разработки и предложения по развитие инвестиционно- инновационных процессов и активизации инвестиционной деятельности хозяйствующих субъектов АПК РТ, в т.ч. агропромышленных регионов Хатлонской области на основе зарубежного опыта.

Теоретическая и практическая значимость исследования. Теоретическая значимость исследования заключается в том, что полученные в диссертационной работе научные результаты и предложения станут методологической и практической основой для развития инвестиционных процессов, в том числе инвестиций в основной капитал хозяйств и предприятий агропромышленного комплекса республики и Хатлонской области. Выводы, представленные нами, позволяют оценить и спрогнозировать научные знания по обеспечению и эффективному использованию инвестиций в основной капитал хозяйств и предприятий АПК, в том числе Хатлонской области. Практическая значимость исследования заключается в том, что результаты исследования могут быть использованы предприятиями АПК и региональными и местными органами государственной исполнительной власти, в том числе в Хатлонской области, при обосновании развития инвестиционных процессов в основной капитал хозяйств и предприятий АПК, а также в случае мониторинга инвестиционных структур при оценке их эффективности.

Степень достоверности результатов исследования. Правильность и достоверность результатов исследования подтверждается точным и целенаправленным использованием статистических источников по исследуемой проблеме, объемом используемой первичной информации и это дало нам возможность провести глубокий анализ инвестиционных процессов, особенно инвестиций в основной капитал в хозяйствах и предприятиях АПК РТ, в том числе в Хатлонской области.

Соответствие диссертации паспорту научной специальности. Инновации и результаты диссертационного исследования соответствуют следующим пунктам паспорта перечня специальностей ВАК при Президенте РТ по специальности 08.00.07.- финансы, денежные обращения и кредит: 2.2. Финансовое регулирование экономических и

социальных процессов; 2.14. Финансирование инвестиционных процессов на местном и республиканском и уровнях; 3.4. Особенности развития системы финансовых ресурсов предприятий в различные периоды развития экономики; 3.20. Источники финансирования хозяйствующих субъектов, проблемы оптимизации структуры капитала; 3.21. Принципы, особенности и преимущества амортизационной политики; 3.25. Финансирование инвестиционных и инновационных процессов, финансовые инструменты инвестирования.

Личный вклад научного соискателя в исследовании. Все этапы реализации плана диссертационной работы, включая выбор темы, обоснование, цель, задачи и рассмотрение ее значимости, разрабатывались при непосредственном участии диссертанта. Научные разработки диссертации использовались в учебном процессе Таджикского национального университета при проведении учебных курсов «Инвестиционная деятельность в АПК», «Финансы и кредит» и «Экономика предприятий».

Апробация и внедрение результатов диссертации. Основные теоретические и практические положения диссертационного исследования в виде докладов и статей были представлены и обсуждены на научных и научно-практических конференциях и семинарах международного и республиканского значения в городах Душанбе, Худжанд, Бохтар, Куляб в период 2019-2024 гг. Результаты и отдельные пункты диссертационной работы реализованы в практическом опыте обеспечения инвестирования индустриализации в хозяйствах и предприятиях АПК РТ, в т.ч. Хатлонской области, которые подтверждаются соответствующими актами внедрения.

Публикации по теме диссертации. Результаты диссертационного исследования опубликованы в 10 научных работах автора, в том числе 4 статьи в научных изданиях, рекомендованных Высшей аттестационной комиссией при Президенте Республики Таджикистан.

Структура и объем диссертации. Диссертация состоит из введения, трех глав, заключения и рекомендаций по практическому использованию результатов, списка литературы. Текст научной работы напечатан на 187 компьютерных страницах и содержит 33 таблицы, 5 рисунков и 2 диаграммы.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ ИССЛЕДОВАНИЯ

Во введении изложены актуальность темы диссертационного исследования, уровень ее изученности, оценка вопросов, определение целей и задач исследования, научная новизна и полученные практические результаты.

В первой главе «Теоретические основы инвестиционного обеспечения в основном капитал АПК» рассмотрены теоретические основы инвестиций в хозяйствах и предприятиях АПК в рыночных условиях, особенности, принципы и факторы влияющие на инвестиционную деятельность хозяйств предприятий АПК, а также методы оценки экономической эффективности инвестиций в основной капитал предприятий АПК.

Агропромышленный комплекс считается одним из межотраслевых комплексов экономики РТ и имеет ключевое значение в продовольственной безопасности населения республики. Для выполнения этой исторической задачи агропромышленные предприятия страны должны быть конкурентоспособными. В конкурентоспособности предприятий АПК инвестиции и капитальные вложения играют ключевую роль. Поэтому изучение и анализ этого понятия, сущности и определение положительных и отрицательных сторон различных его форм считаются профессиональными требованиями к будущим специалистам в области экономики. Понятие инвестиций пришло в экономику РТ из экономики западных стран. Во времена СССР вместо термина «инвестиции» использовался термин «капитальные вложения», которые

трактовались как долгосрочные вложения материально денежных средств, только на воспроизводство основных фондов.

Инвестиции как экономическую категорию ученые по-разному трактуют. Исходя из этого, мы анализировали взгляды ученых различных зарубежных и отечественных экономических школ об понятии инвестиций. Выявлено, что существует множество подходов и групп при определении понятия инвестиций. Например, есть группа ученых, которые под инвестициями понимают капитальные вложения. Но, при этом многие из них не ограничивают формы капитала. Скорее всего, подразумевают под капиталом все формы её проявления. Другая группа ученых включает в основном западных исследователей, которые трактуют инвестиций как расходы и определяют, что инвестиции это нынешние траты денег ради будущих доходов. Третья группа ученые - экономисты определяют инвестиции через объекты, которые используются в предпринимательской деятельности. Четвертая группа ученых рассматривает инвестиции как на микроэкономическом уровне, так и на уровне макроэкономики. Кроме того, в работах других авторов встречаюся различные подходы, например, получение прибыли рассматриваются, также как цель и необходимое условие инвестирования. В результате исследования и анализа понятия инвестиций диссертантом сделан вывод о том, что инвестиции – это вложения капитала в бизнес или деятельность (не противоречивший законами и законодательными актами) с целью получения прибыли или какой-либо иной социальной выгоды.

В диссертации отмечается, что реальные инвестиции при учете, анализе и экономическом оценке называют капиталобразующими инвестициями, которые включают нижеследующие элементы: капитальные вложения; расходы на капремонт; инвестиции для покупки земель или объектов природопользования; инвестиции на приобретения такие активы как патенты, лицензии, научно-технические исследования; инвестиции в оборотный капитал предприятий.

Автор изучив макро-микроэкономическую роль инвестиций отмечает, что инвестиции на макроэкономическом уровне являются основой для выполнения следующих задач; -проведение политики расширенного воспроизводства;-ускорение НТП, повышение качества отечественной продукции и обеспечение их конкурентоспособности;- структурные реформы в общественном производстве и равноправное развитие всех отраслей экономики; - индивидуальное строительство, развитие образования, культуры, здравоохранения и решение других социальных проблем; - решение проблем безработицы; - обеспечение безопасности и защиты государства и решение ряда других экономических, социальных и экологических проблем. Инвестиции на микроэкономическом уровне, также играют чрезвычайно важную роль и необходимы для достижения следующих целей: -расширение и развитие производства; -предотвращение чрезмерного физического и морального износа основных фондов; -повышение технического уровня производства; -повышение качества продукции и конкурентоспособности предприятий; -осуществление природоохранных мероприятий; -приобретение ценных бумаг и вложение капитала в активах других предприятий; -обеспечение бесперебойной работы предприятия в будущем, стабильного финансового положения и получения максимальной прибыли.

Диссертант на основании вышеизложенного пришел к выводу, что инвестиции как важная экономическая категория на макро-микроэкономическом уровне играют важную роль в простом и расширенном воспроизводстве, структурных перестройках и получении максимальной прибыли, способствуя тем самым решению ряда социальных проблем. Анализы и исследования показали, что состояние инвестиционной деятельности в экономике страны характеризуется динамикой следующих показателей: общий объем инвестиций; доля инвестиций в ВВП; доля реальных инвестиций в общем

объеме инвестиций; общий размер реальных инвестиций; доля инвестиций в основной капитал в общем объеме реальных инвестиций. Также состояние инвестиционной активности в экономике страны косвенно, но объективно описывается темпами роста следующих основных макроэкономических показателей: - национальный доход; - ВВП и ВРП; - объем промышленного производства; - производство отдельных видов продукции промышленности; - объем сельхозпроизводства; - производительность общественного труда и т.д.

В научной работе отмечается, что их классификация для глубокого экономического анализа и определения экономической эффективности капитальных вложений также играет важную роль. В отношении классификации инвестиций ученые-экономисты высказывают разные мнения. В контексте анализа и изучения классификации инвестиций мы также представили в диссертации свою классификацию, которая включает в себя следующие признаки: объект вложения; участие в деятельности предприятия; по источнику инвестирования; сфера производства; уровень риска; сроки; уровень использования; отрасль экономики; территория; форма собственности; источник финансирования; размер капитала; по их влиянию на другие инвестиции; по масштабу инвестиционных проектов, по уровню владельцам инвестируемого капитала.

Проведенное исследование показало, что правильная и научно обоснованная классификация инвесторов позволяет учитывать их положительные и отрицательные стороны и на этой основе обеспечить эффективность использования инвестиций. В диссертации отмечается, что при разработке инвестиционной политики предприятия учитывают принципы, влияющие на инвестиционную деятельность. Их учет будет способствовать стабильности, целевому использованию и эффективности инвестиций предприятий и организаций АПК. В связи с этим в диссертации принципы, влияющие на инвестиционную деятельность предприятий АПК, классифицированы на группы с учетом их значимости, (Рисунок 1).

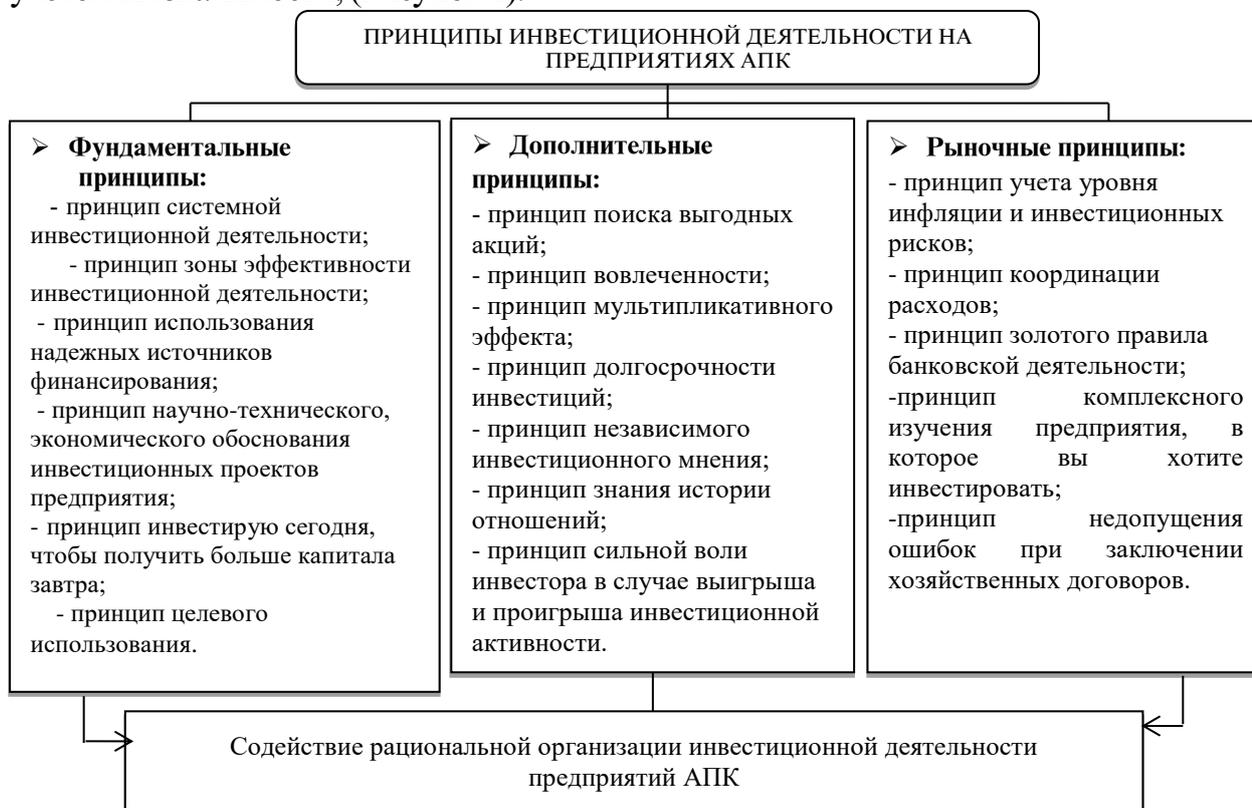

Рисунок 1. - Принципы организации инвестиционной деятельности на предприятиях АПК
Источник: Составлено автором

В диссертации сделан вывод о том, что агропромышленное производство имеет свои особенности, и эти особенности в большинстве случаев влияют на инвестиционную деятельность аграрных предприятий в условиях рыночных отношений, в том числе следующие особенности: 1) экономическая эффективность производства сельхозпредприятий, в свою очередь, зависит от природно-климатических условий. Такой процесс в экономической деятельности нравится не всем инвесторам; 2) в процессе сельскохозяйственного производства задействованы живые организмы, развивающиеся по биологическим законам, но инвесторы всегда думают о максимально быстром возврате своих средств; 3) в сельском хозяйстве рабочее время не совпадает со временем производства; 4) сельскохозяйственное производство носит сезонный характер; 5) сельскохозяйственное производство расположено на больших территориях и в различных природных условиях, что требует дополнительных затрат на транспортировку и хранение запасных частей; 6) некоторые виды сельскохозяйственной техники, которые приобретаются за большие деньги, используются всего 60-90 дней в году; 7) также в сельском хозяйстве нету глубокой специализации труда, а пахотные земли нуждаются в севообороте; 8) являясь постоянным и незаменимым средством производства в сельском хозяйстве, земля, обладает естественным плодородием, а повышение экономической продуктивности сельхозугодий в свою очередь, требует дополнительного финансирования; 9) развитие производства сельскохозяйственных предприятий и фермерских хозяйств находится в прямой зависимости от наличия пахотных земель, в том числе орошаемых пашен, так как рентабельность одного гектара орошаемой земли составляет 1/12 по отношению к одному гектару неорошаемой земли.

В научной работе отмечается, что на инвестиционную деятельность предприятий и хозяйств в сельском хозяйстве влияют различные факторы. В экономическом опыте предприятий и организаций АПК, а также в экономической литературе данной отрасли исследователи по-разному классифицируют факторы, влияющие на инвестиционную деятельность сельскохозяйственных предприятий и хозяйств. В диссертации автор классифицирует упомянутые факторы следующим образом, (Рисунок 2).

Рисунок 2. - Факторы, влияющие на инвестиционную деятельность предприятий АПК
Источник: Составлено автором

Вопросы эффективного использования инвестиций всегда считались и считаются одними из актуальных вопросов экономики предприятий. Так как каждый предприниматель, руководитель компании или инвестор хочет знать, какую прибыль он имеет или приносит от той инвестиции, которую он вкладывает в тот или иной вид деятельности. Другими словами, каждый инвестор, предприниматель перед началом инвестирования рассчитывает экономическую эффективность вложенного капитала. В практике хозяйственной деятельности предприятий, в том числе предприятий АПК, при определении экономической эффективности инвестиций используют различные методы и показатели. Анализируя различные подходы к экономическому обоснованию инвестиций, мы пришли к выводу, что среди различных методов оценки экономической эффективности реальных инвестиций в современных условиях предпочтение отдается методу, основанному на дисконтированных показателях, суть которого заключается в сравнении притоков и оттоков реальных денег.

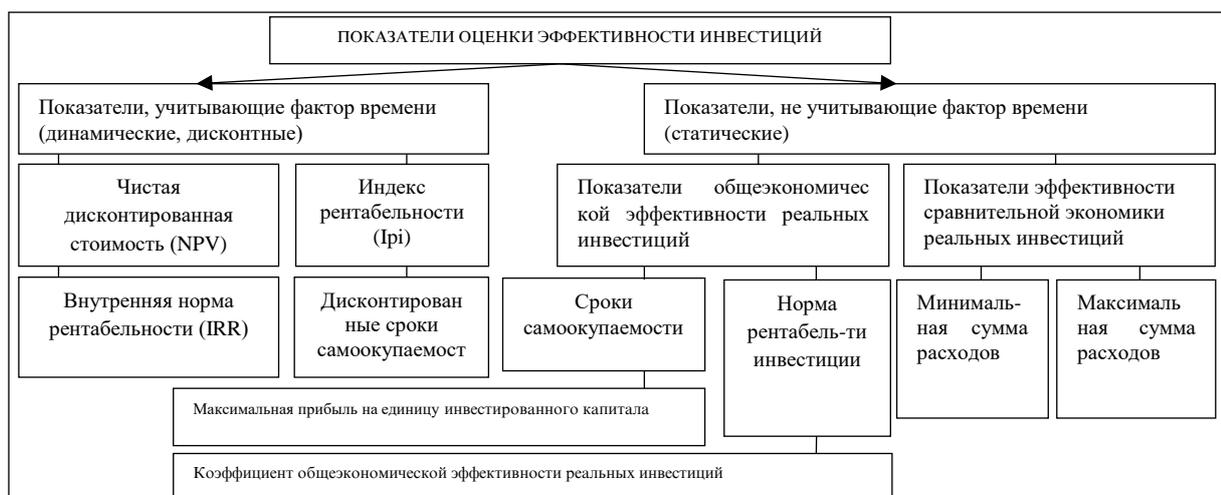

Рисунок 3. – Показателей экономической эффективности реальных инвестиций
Источник: Составлено автором

В научной работе были определены динамические и статические показатели экономической эффективности инвестиций, их положительные и отрицательные стороны и предложена такая их группировка, (Рисунок 3). Таким образом, из анализа данной главы можно сделать следующие выводы: 1) инвестиция как термин происходит от слова «invest» (латинский) и означает вложение, пришедшего в экономику РФ из экономической литературы стран Западной Европы; 2) инвестиции всегда осуществляются с определенной целью, причем эти цели могут быть экономическими (получение прибыли, увеличение размера капитала) и неэкономическими (социальное или экологическое воздействие); 3) инвестиции напрямую связаны с фактором времени. В зависимости от этого инвестиции делаются сегодня с целью получения будущих выгод; 4) экономическая природа инвестиций проявляется в том, что они играют роль «локомотива» развития экономики; 5) инвестиции в сфере макро- и микроэкономики выполняют свои специальные задачи; 6) инвестиции в предприятия, предпринимательскую деятельность и в экономику в целом осуществляются в разных формах и видах, каждый вид инвестиций отличается своими особенностями, положительными и отрицательными сторонами; 7) капитальные вложения – это вид инвестиций, который в экономической литературе последних лет их еще называют инвестициями в основной капитал. Инвестирование в основной капитал предприятий АПК является одним из наиболее распространенных видов инвестиций, при котором инвестиции носят преимущественно долгосрочный характер и направляются только в основные фонды предприятий; 8) существует ряд особенностей и факторов при

инвестировании в основной капитал предприятий АПК, на которые следует обратить внимание как инвесторам, так и руководителям предприятий АПК; 9) при исследовании инвестиций предприятий АПК необходимо обратить внимание на основные принципы данного вида деятельности. Некоторые из этих принципов именуется основополагающими, другие дополнительными, а третьи рыночными.

Во второй главе «Оценка и тенденции развития инвестиций в АПК республики и Хатлонского региона» проанализировано состояние и тенденции развития инвестиционных процессов в экономике республики, разрезе регионов и ее отраслей, и рассмотрено состояние инвестиций в основной капитал в агропромышленное производство Хатлонской области и дана оценка обеспеченности и эффективности использования инвестиций в хозяйствах и предприятиях АПК Кулябского региона.

Экономика любой страны постоянно нуждается в развитии инвестиционных процессов. В связи с этим одним из важнейших показателей оценки инвестиций в основной капитал является их объем в экономике республики, валовом внутреннем продукте и в разрезе регионов.

Таблица 1. - Тенденции развития инвестиций в основной капитал экономики республики и ее регионов (млн сомони, %)

Показатель	2017	2018	2019	2020	2021	2021/2017
ВВП РТ	64434,3	71059,2	79109,8	83958,3	98910,7	+44,6%
Q накопления в ВВП	19284,9	26479,1	27995,9	28105,0	33122,1	1,7 раза
Q инвест. в Q накоп-я, %	59,0%	50,5%	44,7%	41,9%	45,7%	-13,3 п.п
Q инвест. в ВВП, %	17,6%	18,8%	15,8%	14,3%	15,3%	-2,3 п.п
Q инвест. в эконо. РТ, в том числе :	11371,6 100%	13361,0 100%	12517,8 100%	11775,5 100%	15124,9 100%	+26,1% -
-Согдийская область	2008,4 17,7%	1514,8 11,3%	1736,0 13,9%	1321,5 11,2%	1793,6 11,9%	-10,7% -5,3 п.п
-Хатлонская область	2185,1 19,2%	2802,6 21,0%	2623,0 21,%	2404,9 20,5%	3840,1 25,4%	+75,7% -6,2 п.п
-ГБАО	439,6 3,9%	519,2 3,9%	257,4 2,05%	368,2 3,15%	508,8 3,4%	+15,7% +0,5 п.п
-РРП	3905,4 34,3%	5695,4 42,6%	4666,5 37,3%	4405,2 37,4%	4246,3 28,0%	+8,7% -6,3 п.п
- г. Душанбе	2839,1 25,0%	2829,0 21,2%	3234,9 25,8%	3275,8 27,8%	4736,1 31,3%	+66,8% -6,3 п.п

Источник: Таблица была составлена и разработана на основе ежегодной статистики Республики Таджикистан- Душанбе, 2022. -С. 207-209 и расчеты автора.

Из анализа данных таблицы 1 видно, что за период анализа ВВП РТ увеличился на 44,6%. Увеличение суммы накопления за этот период составило 1,7 раза, а инвестиций в основной капитал составил 15,3% ВВП. В этот период объем инвестиций в накопление имеет тенденцию к снижению на 13,3 п.п. Объем инвестиций в основной капитал в ВВП страны снизился с 17,6% (2017 г.) до 15,3% (2021 г.), что составляет -5,1 п.п. Стоит отметить, что за период анализа происходят изменения в объемах инвестиций в основной капитал также в масштабах регионов. Например, в 2021 году по сравнению с 2017 годом объем инвестиций в основной капитал Согдийской области составит -10,7%, в Хатлонской области +75,7%, в ГБАО +15,7%, РРП +8,7% и в городе Душанбе +66,8%. Также стоит отметить, что 11,9% от общего объема инвестиций в основной капитал экономики РТ поступило в Согдийскую область, 25,4% в Хатлонскую область, 3,4% в ГБАО, 28,0% в РРП и 31,3% соответствует г. Душанбе. Из данного анализа также следует, что Хатлонская область занимает третье место в РТ по объему капитальных вложений.

Диссертантом в работе отмечается, что индустриализация производства АПК, прежде всего, означает создание новых основных фондов в указанном производстве, причем важную роль в этом процессе играют объем и эффективное использование инвестиций. Потому что без существования этого вида инвестиций невозможно создавать новые фонды и поддерживать существующие основные фонды в рабочем и конкурентоспособном состоянии. Из анализа отраслевой структуры инвестиций в основной капитал следует, что в 2021 году объем инвестиций в основной капитал в реальном секторе экономики РТ составляет 60,1% и 13,1 п.п. имеет тенденцию к увеличению по сравнению с 2017 г. Но, к сожалению объёмы капвложения сельского хозяйства считается тревожным, так как этот показатель в общем объеме инвестиций в основной капитал экономики РТ, в 2019, 2020, 2021 гг. составляет (соответственно по годам) - 0,2%; 0,1%; 0,1%.

Автор диссертации доказывает, что Правительство Республики Таджикистан уделяет всестороннее внимание вопросам обеспечения инвестиций в экономику страны и ее регионов и отраслей. Из таблицы 2 видно, что количество инвестиционных проектов в экономике республики за анализируемый период увеличилось на 2,8%. Объем инвестиционных проектов по сравнению с 2017 годом составляет 37,7%, а освоение средств имеет тенденцию к увеличению на 41,1%. Указанные показатели в сфере сельского хозяйства и ирригации увеличились в 27,9 и 9,2 раза соответственно.

Таблица 2. - Инвестиционные проекты в экономике республики Таджикистан (млн сомони)

Показатель	2017	2018	2019	2020	2021	2021 к 2017
Количество ИП, (шт)	68	68	68	68	70	+2,8%
Сумма капитала ИП	24,9	32,3	32,1	39,9	40,0	+37,7%
Освоение средств, в т.ч.	3,12	3,9	3,16	3,6	5,3	+41,1%
-сельскохозяйственный сектор	5,3	182,2	252,6	194,4	148	+27,9 раза
-Ирригационный сектор	23,6	181,0	84,2	143,5	217	+9,раза

Источник: Таблица подготовлена на основе информации Отчета о деятельности Госкомитета по инвестициям и управлению государственным имуществом РТ за 2017-2022гг. и расчетов автора.

В диссертации отмечается, что АПК и его центральный сектор – сельское хозяйство в экономике Хатлонской области является одной из важнейших отраслей стратегического значения. В этой отрасли производится 76,7% общего объема продукции Хатлонской области. От общего количества всего населения Хатлонской области 82,6% проживают в сельской местности. В Хатлонской области 4 города, 24 района, 22 джамоата городского типа, 133 сельских джамоатов. Доля городского населения области составляет 17,4%. Хатлонская область образовалась в 1992 году, по географическим данным расположена в юго-западной части центра республики, ее площадь составляет 2 468 225 тыс. га, что соответствует 17,4% площади земли РТ, а площадь сельхозугодий - 1 628 780 тыс. га, что равно 44,3% площади сельхозугодий республики. Следует отметить, что общий объем сельскохозяйственной продукции Хатлонской области составляет 21% от общего продукта республики. Продукция растениеводства составляет 74,3%, а продукция животноводства 25,7% от общего объема продукции сельского хозяйства региона. В таблице 3 приведены экономические показатели Хатлонской области, в том числе за период анализа общий региональный продукт увеличился на 40,6%, месячная заработная плата одного работника на 26,2%, общий объем промышленной продукции региона на 31,8%, общий объем сельскохозяйственной продукции области на 31,6%, а инвестиции в основной капитал области на 43,2%.

Таблица 3. - Показатели экономического развития Хатлонской области

Показатель	2017	2018	2019	2020	2021	2021/ 2017,%
	ВРП, млн.сомони	16003,5	17107,5	19664,0	22080,5	26967,8
СМЗП 1 работника, смн	843,39	884,24	998,54	1053,78	1143,19	+26,2%
Инвестиции, тыс.сомони	2179006,3	2802570,8	2623017,2	2404916,0	3840061,2	+43,2%
ВВДОФ, тыс.смн.	1669251,1	710569,2	3027913,0	2599177,5	1310364,7	-21,5%
Доля ВРП в ВВП, смн, %	16003,5	17107,5	19664,0	22080,5	26967,8	+40,6%
	(28,5%)	(27,9%)	(28,6%)	(29,9%)	(29,3%)	+0,8 п.п
Доля ВПП ХО в ВПП РТ, тыс. сомони,%	7044597,8	7967440,1	9266132,8	9368060,3	10332970,5	+31,8%
	(44,7%)	(36,4%)	(36,2%)	(29,1%)	(26,6%)	-18,1 п.п
Доля ВСП ХО в ВСП РТ, сомони,%	14148533	15253582	16974399	19502878	20694523	+31,6%
	55,7%	54,2%	54,8%	52,2%	52,0%	-3,7 п.п

Источник: Таблица подготовлена на основе статистического ежегодника РТ, Душанбе, 2022. – С. 259-284

и годовой статистики Хатлонской области.- Бохтар, 2022. - С. 8-9. и авторских расчетов.

Следует отметить, что индустриализация производства в АПК происходит по двум направлениям, одно из которых - механизация и автоматизация сельского хозяйства, а другое создание предприятий по переработке сельхозпродукции. Понятно, что в обоих случаях роль инвестиций в основной капитал хозяйств и предприятий сельского хозяйства имеет первостепенное значение. Потому что и механизация, и автоматизация сельскохозяйственного производства напрямую зависят от наличия и эффективного использования инвестиций. Анализы диссертации показали, что в Хатлонской области в современных условиях производством сельхозпродукции занимаются более 69 559

Таблица 4.- Наличие сельхозтехники и оборудования в хозяйствах Хатлонской области

Показатель	2017	2018	2019	2020	2021	2021/ 2017,%
Тракторы-всего	12144	12639	13155	13045	13173	+7,8%
Грузовые автомобили	462	803	357	331	317	-31,4%
Зерноуборочные комбайны	455	468	486	475	463	+14,0%
Ядаки для тракторов	3890	3883	3956	4072	3866	+0,6%
Тракторные косилки	57	64	88	85	114	+50%
Тракторные косы	300	312	494	553	606	+50,5%
Кормоуборочные комбайны	28	27	27	22	28	-
Кукурузоуборочные комбайны	7	7	7	2	2	71,4%
Хлопкоуборочные машины	10	10	12	11	11	+9,1%
Тракторные сеялки	1116	1132	1209	1283	1253	+10,9%
Тракторные плуги	4034	4143	4400	4608	4743	+14,9%
Смягчители для трактора	1552	1681	1765	1761	1774	+12,5%

Источник: Таблица составлена на основе данных Сельского хозяйства РТ/статсборник – Душанбе, 2022.-354с. и расчетов автора.

хозяйств различных размеров и типов, в частности 113 госхоза, 83 АДХ, 196 ДХ коллективного типа, 2 564 АО и ООО, 44 подсобных хозяйств предприятий и организаций, 68 313 индивидуальных ДХ. Оценка ситуации со снабжением хозяйств и предприятий аграрного сектора Хатлонской области сельхозтехникой и оборудованием представлена в таблице 4. Анализ данных таблицы 4 показывает, что с 2017 года количество сельскохозяйственной техники и оборудования в Хатлонской области имеет тенденцию к увеличению. Однако в целом количество сельскохозяйственной техники и оборудования в Хатлонской области ниже показателей 1991 года. Основной причиной такой тенденции является отсутствие собственных инвестиций сельскохозяйственных предприятий и хозяйств на приобретение сельхозтехники и оборудования.

Таблица 5.- Показатели эффективного использования основных производственных фондов в сельском хозяйстве Хатлонской области

Показатель	2017	2018	2019	2020	2021	2021/2017 в %
ВСП ХО, тыс.сомони	12819225	13338563	14467871	19502878	20694523	1,6 раза
ОПФ с/хозяйство ХО, тыс.сомони	1028700	1156400	1537300	1491400	1924500	1,9 раза
Сель/угодий ХО, га	413916	403353	421837	426319	430514	4,0%
СЧРП ХО, тыс. чел.	289,5	293,4	308,4	307,7	309,7	7,0%
Ф _о с/х ХО, сомони/гектар	2485,2	2866,9	3644,3	3498,3	4470,2	79,9%
Ф _в с/х ХО, сомони/чел	3553,4	3941,3	4984,7	4846,9	6214,1	74,9%
Б _{от} с/х ХО, сомони	12,5	11,5	9,4	13,0	10,8	-13,6%
Ф _{эм} с/х ХО, сомони	0,08	0,09	0,11	0,076	0,092	15,0%

Источник: Таблица составлена и разработана на основе ежегодных статистических данных Хатлонской области / сборник.- Бохтар, 2022. - С. 76; статистический отчет формы № 11-ВА (Отчет о наличии и обороте основных средств) и авторских расчетов.

Хотя количественные показатели дают реальную оценку состояния материально-технической базы аграрного сектора региона. Однако, без анализа стоимостных показателей данную оценку невозможно считать в полной мере актуальным. Оценка основных показателей основных фондов сельского хозяйства Хатлонской области приведены в таблице 5.

Следует отметить, что очень важна и велика роль инвестиций в основном капитале производственных отраслей, в частности в вводе в действия основных фондов. Так как инвестировании в производственные и непроизводственные объекты сельского хозяйства осуществляется путем ввода в действие производственных и непроизводственных фондов. В результате ввода в действие основных фондов производственные фонды предприятий АПК, в том числе аграрного сектора, их материально-техническая база укрепляется, развивается индустриализация производства. По этой причине мы проанализировали показатели ввода в действие основных фондов Хатлонской области в рамках производственных и непроизводственных объектов, а также в отраслях региональной экономики, (таблица 6).

Таблица 6.- Ввод в действие основных фондов в Хатлонской области Республики Таджикистан, млн сомони

показатель	2017	2018	2019	2020	2021	2021/2017 в %
Ввод в действие ОФ в РТ	6678,5	4859,3	7033,3	7266,7	5561,3	-16,7%
Ввод в действие ОФ в ХО	1674,6	710,6	3027,9	2599,1	1310,3	-21,7%
1) Ввод в действие ОПФ, в т.ч.:	960,7	350,3	2047,0	1793,3	982,7	+2,3%
-промышленность	794,8	242,2	895,2	982,7	530,6	-33,2%
-транспорт	86,5	86,6	949,6	735,2	363,4	+76,2%
-сельское хозяйство	4,6	0,8	2,0	3,5	4,2	-8,7%
-другие отрасли матер/ производства	74,8	20,7	200,2	69,4	84,5	+11,5%
2) Ввод в действие НОФ, в т. ч:	713,9	360,3	980,9	805,8	327,6	-81,6%
-образование	320,0	105,9	166,4	141	58,8	-81,6%
-здравоохранение	22,3	33,2	184,7	154,7	68,8	+67,5%
-культура	54,5	31,9	146,9	124,8	63,8	+14,5%
-другие НОФ	317,1	189,3	482,9	385,3	136,2	-57%

Источник: Таблица разработана на основе ежегодных статистических данных РТ-Душанбе, 2022 г. -С.300-284, годовой статистики Хатлонской области –Бохтар,2022 г. – С. 125 и авторских расчетов.

Из анализа таблицы 6 вытекает, что объём ввода в действие основных фондов в Хатлонской области в 2021 году равна 23,6% от объёма ввода в действие основных фондов республики. В 2021 году показатель ввода в действие основных фондов в масштабах страны снизился на 16,7% по сравнению с 2017 годом, в том числе ввод в действие основных фондов сельскохозяйственного производства снизился на 8,7%. В диссертации отмечается, что индустриализация производства страны- одно из целей национальной стратегии агропромышленного производства соответствует Хатлонской области, поскольку агропромышленное производство этого региона имеет мощную сырьевую базу для перерабатывающей промышленности и ее развития.

В то же время известно, что для реализации этой цели необходимы крупные инвестиции. В частности, инвестиции в основной капитал должны иметь тенденцию к увеличению в объеме инвестиций, направляемых в аграрную отрасль. Поэтому в таблице 7 в разрезе отраслей экономики Хатлонской области, мы анализировали объемы инвестиций в основной капитал. Анализ показателей таблицы 7 свидетельствуют о том, что в 2021 году по сравнению с 2017 годом объем инвестиций в основной капитал в Хатлонской области увеличился на 43,1%. Объем инвестиций в основной капитал Хатлонской области за этот же период составляет 25,4% от объема инвестиций в основной капитал экономики РТ. Следует отметить, что инвестиции в основной капитал в 2021 году составили 43,1% общего объема упомянутого показателя материального производства экономики исследуемой области, что на 12,6% имеет тенденцию к увеличению, чем в 2017 году. Также следует отметить, что объем инвестиций в основной капитал аграрной отрасли за тот же период увеличился на 1,6 млн. сомони или 25,8%, но доля этих инвестиций в общем объеме инвестиций в основной капитал экономики Хатлонской области очень низкая. Разумеется, такая

тенденция негативно влияет на состоянии материально-технической базы сельскохозяйственных предприятий и хозяйств и их готовности для развития производства. Инвестиции в основной капитал в непроизводственных отраслях экономики Хатлонской области за анализируемый период увеличились в 2,3 раза. Доля данного вида инвестиций в основном капитале экономики Хатлонской области составляет 56,9%.

Таблица 7. -Динамика инвестиций в основной капитал в разрезе отраслей экономики Хатлонской области, млн сомони

Показатель	2017	2018	2019	2020	2021	2021/2017 в%
ИОК в РТ, в том числе:	11371,6	13361,0	12517,8	11775,5	15124,9	+24,8%
- ИОК в Хатлонской области	2185,1	2802,6	2623,0	2404,9	3840,0	+43,1%
1) ИОК в матер/ произ. сферу:	1459,7	2228,9	1486,2	1103,2	1670,4	+12,6%
-промышленность	919,7	1842,2	1007,8	954,7	1536	+40,0%
-транспорт	370,8	279,1	360,5	351,3	633,6	+58,5%
-сельское хозяйство	4,6	2,6	2,0	2,4	6,2	+25,8%
-другие отрасли матер/ произ.	164,6	105,0	115,9	120,2	153,6	-6,7%
2) ИОК в непроиз/сферу :	725,4	573,7	1136,8	1082,2	1689,6	+2,3 раза
-образование	231,0	123,4	240,4	252,5	614,4	+2,6 раза
-здравоохранение	100,3	93,8	228,4	195,2	345,7	+3,4 раза
-культура	55,7	59,9	205,7	216,4	307,2	+5,5 раза
-другие непроизвод. отрасли	338,4	296,6	462,3	418,1	422,3	+19,8%

Источник: Таблица составлена на основе ежегодных статистических данных РТ-Душанбе, 2022г. -С. 312, годовой статистики Хатлонской области.-г.Бохтар, 2022. - С. 125 и расчетов автора.

Диссертант относительно инвестиций в основной капитал отмечает, что их роль в индустриализации производства в регионе отчетливо ощущается в промышленном и сельскохозяйственном отраслях, поскольку именно эти две отрасли считаются основой экономического развития этого региона, особенно его обрабатывающей промышленности, (таблица 8). Из анализа данных таблицы 8 вытекает, что количество промышленных предприятий в Хатлонской области составляли 640, и за анализируемый период они увеличились на 7,6%. От общего числа упомянутых промышленных предприятий 74,1% являются предприятиями обрабатывающей промышленности, 15,5% горнодобывающими предприятиями, 4,8% предприятиями электроэнергетики, газо-, паро- и воздухоочистки, 5,6% предприятиями водоснабжения и очистки отходов. За период анализа 71,6% от общего объема промышленной продукции региона было произведено в негосударственном секторе и 28,4% в государственном секторе. Следует отметить, что 42,0% от общего объема промышленной продукции региона было произведено в Кулябском регионе и 58,0% в Бохтаро- Вахшском регионе.

Таблица 8. - Динамика развития основных показателей промышленной отрасли Хатлонской области и ее регионов

Показатели	2017	2018	2019	2020	2021	2021/2017 в %
Структура промышленной отрасли региона по количеству промышленных предприятий						
Количество ПП, (число, %). В том числе:	591 100%	583 100%	595 100%	619 100%	640 100%	7,6% -
Добывающая промышленность	81 13,7%	84 14,4%	91 15,3%	93 15,0%	99 15,5%	+18,2% +1,8 б.ф
Обрабатывающая промышленность	457 77,3%	434 74,4%	439 73,8%	460 74,3%	474 74,1%	+9,9% -3,2 п.п
Поставка электроэнергии, газа, пара и очистка воздуха	30 5,1%	30 5,1%	30 5,4%	30 4,8%	31 4,8%	+3,2% -0,3 п.п
Водоснабжение, очистка, обработка отходов и вторичная очистка	23 3,9%	34 5,8%	36 6,05%	36 5,8%	36 5,6%	+36% +1,7 п.п
Структура промышленной продукции региона в государственном и негосударственном секторе						
Объем пром/прод. в области %	100	100	100	100	100	-
-в государт. секторе %	38,0%	39,0%	37,5%	29,6%	28,4%	-9,6 п.п
-в негосударт. секторе %	62,0%	61,0%	62,5%	70,4%	71,6%	+9,6 п.п
Структура промышленной продукции региона по агропромышленным регионам						
Объем ПП ХО (тыс.смн, %)	6753100,0 100%	7294000,0 100%	8661099,7 100%	9368060, 3 100%	10332970, 5 100%	+34,6% -
Объем ПП в Кулябском регионе, (тыс.смн, %)	3860423 57,1%	4333840, 2 59,4%	5065576,9 58,5%	390675 4 41,9%	4360315 42,0%	11,4% -15,1 п.п
Объем ПП в Бохтар-Вахшском регионе, (тыс.смн, %)	2892677, 0 42,9%	2960159, 8 40,5%	3595522,8 41,5%	542855 7 58,1%	6005405 58,0%	+51,8% +15,1 п.п
Структура областных промышленных предприятий в регионах						
Количество ПП в области, (число, %)	591 100%	583 100%	595 100%	619 100%	640 100%	+7,6% -
-Количество ПП в Кулябском регионе	271 45,8%	269 46,1%	270 45,4%	284 45,9%	295 46,1%	-8,1% +0,3 п.п
- Количество ПП в Бохтар- Вахшском регионе	320 54,2%	314 53,9%	325 54,6%	335 54,1%	345 53,9%	+7,2% +1,1 п.п

Источник: Таблица составлена на основе ежегодных статистических данных РТ-Душанбе, 2022 год. -С. 76-109 и годовой статистики Хатлонской области/Статсборник. г. Бохтар, 2022. - стр. 49-53 и авторских расчетов.

Если посмотреть на структуру количества промышленных предприятий региона, то становится ясно, что 46,1% промышленных предприятий региона расположены в Кулябском регионе и 53,9% в Бохтаро- Вахшском регионе. А также в третьем параграфе этой главы диссертации нами выполнено анкетирование хозяйствующих субъектов Кулябского региона, результаты которого дали информацию о состоянии

инвестирование в хозяйствах и предприятий АПК Кулябского региона Хатлонской области.

Также в этом параграфе данной главы рассмотрено экономическое положение и инвестиционная деятельность СКК «Сабз», СКК «Хатлон», СКК «Р.Косимов», СКК «Зарипов» в г. Куляб, затем развитие инвестиционной деятельности в основном капитале предприятий пищевой промышленности Кулябского региона (ОАО «Сугдиён мука» в городе Куляб, ЗАО «Молочный комбинат» в городе Куляб, ОАО «Ходжа Мумин» в Восейском районе, ООО «Зоир А» в Восейском районе) и далее были рассчитаны и оценены экономическое положение и инвестиционная деятельность четырех хлопкоперерабатывающих предприятий (АО «Джунтай Дангара Син Силу Текстиль» в Дангаринском районе, ООО «Тиллои сафед» в городе Куляб, ООО «Инсоф» в районе Хамадони, ООО «Зияратшо» в Фархарском районе) в Кулябском регионе Хатлонской области в 2017-2021 гг. в таблицах (включая производственные мощности, выпуск хлопкового волокна, расходы на производство, средства от реализации, сумма прибыли, инвестиции и другие показатели хозяйственной деятельности данных предприятий).

Таким образом, при исследовании, анализ и оценке сегодняшнего положения инвестиционной деятельности хозяйств и предприятий аграрного сектора в контексте инвестиционного обеспечения развития индустриализации в рамках АПК республики и региона нами сделаны следующие выводы: состояние АПК республики и исследуемого региона свидетельствует от том, что за период анализа объем инвестиций имел тенденцию к увеличению, организовано их целевое и эффективное использование, поскольку в противном случае мы не могли бы наблюдать за такими тенденциями; агропромышленное производство, в том числе сельское хозяйство, является трудоемкой и материалоемкой и независимо от всесторонней поддержки государства в сегодняшних условиях нуждается в инвестициях; прямое участие государства в инвестиционной деятельности аграрной отрасли в целях восстановления МТБ аграрной отрасли и повышения его конкурентоспособности в условиях обостряющейся ситуации на аграрно- продовольственном рынке мира является ключевым фактором; восстановление производственной инфраструктуры АПК, в том числе сети региональных и межхозяйственных дорог республики, строительство сети хранения сельскохозяйственной продукции на районном, областном и республиканском уровне (холодильники, элеваторы и т.д.) требуют госинвестиций; нуждаются в инвестировании организации и строительстве государственных МТС, которые обеспечивают малые и средние хозяйства аграрного сектора техническими, транспортными, агрономическими, ветеринарными, зоотехническими услугами, качественными семенами, минеральными удобрениями, химическими средствами защиты растений и животных по доступным ценам; восстановление и приведение в соответствие современным требованиям сооружений, сетей и мелиоративных и ирригационных мощностей предоставляющих услуги для агропромышленного комплекса республики, требуют инвестиций и т.д. Эти и подобные вопросы, решение которых способствует индустриализации сельского хозяйства, формированию и развитию предприятий по переработке сельхозпродукции и появлению новых рабочих мест для сельского населения, в свою очередь требуют разработки направлений и поиск современных способов инвестиционного обеспечения вышеуказанной цели.

В третьей главе «Направления и пути улучшения инвестиционного обеспечения индустриализации аграрного производства» рассматривается госрегулирование инвестиционного обеспечения ускоренной индустриализации сельского хозяйства в государственных стратегиях и программах, предлагается инвестиции в инновационные

технологии хозяйств и предприятия АПК, а также возможность использования зарубежного опыта для активизации инвестирования в сельском хозяйстве республики.

Правительством Республики Таджикистан наряду с НСР на 2016-2030 годы также приняты государственные макроэкономические программы, отраслевые программы, концепции, решения, законы и другие правовые документы, которые способствуют индустриализации производства страны. В диссертации были изучены вышеупомянутые документы и выявлена и установлена роль каждого из них в инвестиционном обеспечении ускоренной индустриализации сельского хозяйства. В частности, в НСР на 2016-2030 гг. по инвестициям выделен специальный раздел инвестиционное пространство, где рассмотрены основные проблемы и приоритеты совершенствования инвестиционного пространства, в котором отражены и оценены ожидаемые результаты в области развития предпринимательства и инвестиционных условий. Правительством страны уделяется особое внимание инвестициям в отрасли экономики как основному средству ускоренной индустриализации и реализует конкретные меры по улучшению инвестиционного климата и привлечению все большего количества прямых инвестиций. Только за последние десять лет в различные отрасли экономики страны поступило 57,3 миллиарда сомони иностранного капитала, из них почти 30 миллиардов сомони составили прямые инвестиции. Согласно принятым документам, привлечение частного капитала увеличилось, и в 2021 году его доля в валовом внутреннем продукте увеличена до 10%.

В диссертации отмечается, что в период с 1992 до 2021 гг. в АПК РТ, в т.ч. для объектов водоснабжения, освоения новых земель, мелиорации, обеспечения отрасли аграрного сектора новой техникой, качественными семенами, а также для доступа субъектов данного отрасля к финансированию было реализовано 22 госпроектов более чем на 5,4 млрд сомони. Сегодня в РТ реализуются 7 государственных инвестпроектов на 2,4 миллиарда сомони. В результате реализации госпроектов и программ имеющие отраслевых значений площадь садов и виноградников республики достигли 200 тысяч га, что в 2,2 раза превышает аналогичный показатель в 1991 году. Правительство РТ финансирует инвестирование развития отраслей АПК в рамках различных программ. В частности, в рамках «Программы реформ водного хозяйства Республики Таджикистан на 2016-2025 гг.» по обеспечению населения страны качественной питьевой водой выполнено ряд работ. В направлении обеспечения населения качественной питьевой водой и орошения сельскохозяйственных угодий совместно с партнерами по развитию реализуются 52 госпроекта на 7,8 миллиарда сомони.

Диссертант отмечает, что за последние 20 лет площадь орошаемых земель увеличилась на 54 тыс. га новых земель, что создало возможность для развития аграрного сектора республики. В частности, общий объем производства продукции сельского хозяйства республики в 2022 году увеличился более чем в 4 раза по сравнению с 1992 годом, т.е. с 11 миллиардов сомони до 40,1 миллиарда сомони. Также за период независимости количество промышленных предприятий в стране достигло 2360 единиц, и только в 2021 году в республике введено в действие 256 новых промышленных предприятий, с 2500 рабочими местами для отечественных специалистов. Следует отметить, что в экономику РТ в 2021 году поступило 6,8 млрд сомони иностранный капитал, 2,5 млрд сомони из которых прямые инвестиции. Этот показатель по сравнению с 2020 годом имеет тенденцию к увеличению. Например, иностранные инвестиции в целом увеличились на 42%, а прямые иностранные инвестиции на 39% по сравнению с 2020 годом.

Следует отметить, что о важности инвестиций в основной капитал, наряду с вышеизложенным, уделяется особое внимание в государственных концепциях экономического развития страны, в том числе в концепции инновационного развития АПК РТ до 2030 год, а также в рамках отраслевых программ. Примером может служить

тот факт, что в объеме финансирования программы развития легкой промышленности РТ до 2022г. средств иностранных и отечественных инвесторов составили 438 млн сомони.

В госпрограмме развития пищевой промышленности РТ на 2020-2025 годы общий объем финансовых средств, за счет внутреннего и внешнего капитала, банковских кредитов и собственных средств предприятий отрасли, составляет 568,8 млн сомони. В программе ускоренной индустриализации Республики Таджикистан на 2020-2025 гг. среди прочего отмечается, что пищевая промышленность в сырьевой базе страны увеличится в 2025 году в 1,8 раза по сравнению с 2019 годом.

Анализ и исследования представленных материалов по государственной политике инвестиций в основной капитал сельскохозяйственных предприятий и АПК, в рамках стратегий, концепций и государственных программ показывают, что государство и Правительство Республики Таджикистан с момента обретения независимости и по настоящее время не отдалились от регулирования и поддержки АПК и аграрного сектора, конечно, в этом направлении имеются недостатки, недочеты и нехватка средств. Однако, за 30 лет независимости государственное регулирование этого комплекса не прекратилось. Стоит отметить, что на основе анализа и исследований в диссертации разработаны перспективы производства и переработки отечественной пищевой продукции в республике на 2020-2030 годы. Соответственно, в научной работе мы рассчитали перспективы спроса на основные сельскохозяйственные продукты питания в Хатлонской области, что представлено в таблице 9.

Таблица 9.- Перспективы спроса на продукты питания в Хатлонской области Республики Таджикистан на 2025-2030 гг.

показатель	Потребность населения в продуктах питания в год	Прогноз населения ХО до 2025г, тыс. чел	Прогноз населения ХО до 2030г, тыс. чел	Годы	
				2025, тонн	2030, тонн
Производство пшеницы	147,7кг	3781,6	4423,5	558542,3	653350,9
Производство фруктов	124,1кг	3781,6	4423,5	469296,5	548956,3
Производство овощей	166,1кг	3781,6	4423,5	628123,7	734743,3
Производство молока	115,3кг	3781,6	4423,5	436018,5	510029,5
Производство мяса	40,8кг	3781,6	4423,5	154289,3	180478,8
Производство яиц, тыс. шт	180штук	3781,6	4423,5	680688	796230
Производство масла	16,6кг	3781,6	4423,5	62774,5	73430,1
Производство картофеля	92кг	3781,6	4423,5	347907,2	406962

Источник: Таблица составлена на основе норм потребления продуктов питания рекомендуемых ВОЗ, и рекомендуемыми физиологическими нормами потребления основных продуктов питания на душу населения в Республике Таджикистан.

Также анализы показывают, что при поддержке Правительства страны в сфере сельского хозяйства проводится большая работа по инвестициям в основной капитал, и они свидетельствуют об улучшении состояния МТБ сельского хозяйства. В 2017 году в РТ было импортировано 1153 сельскохозяйственных машин и оборудования. В 2018 году развернуты новые сады и виноградники на площади 2851,2 га, в сельское хозяйство республики завезено 1566 оборудования и сельскохозяйственных машин, а в 2020 году этот показатель составил 1758 единиц .

Аналогичным образом в области промышленности проводились мероприятия и работы с целью освоения ресурсов внутреннего сырья республики. Например, в 2017

году в промышленный сектор было инвестировано 557,6 млн сомони внутренних средств предприятий и иностранных инвесторов. В 2018 году на выпуск новой продукции, создание новых производств, импорт технологического оборудования и расширение производственных фондов в отраслях промышленности были направлены 757,7 млн. сомони средств внутренних и иностранных инвесторов. Также в этом году в республике построено и дано на использование 131 новых промышленных предприятий и цехов, создано 1753 новых рабочих мест. В 2019 году для создания новых производств, импорта новых технологических оборудований и расширения производственных фондов в отраслях промышленности на внедрение новых технологий и оборудования были направлены собственные средства предприятий, а также отечественные и иностранные инвесторы суммой 903,7 млн. сомони, в республике приступили к производству 219 новых промышленных предприятий с созданием 2942 рабочих мест. В 2020 году в промышленной отрасли зарегистрировано 2274 предприятия, в этом же году построено и введено в эксплуатацию 297 предприятий и цехов с созданием 6500 рабочих мест, в объеме производства промышленной продукции доля Согдийской области составила 51,1%, Хатлонской области 28,5%, ГБАО 0,7%, г. Душанбе 8,8% и РРП 10,3%. За этот период в сфере пищевой промышленности построено и введено в эксплуатацию 61 предприятие и производственные цеха с созданием 1095 новых рабочих мест.

Таким образом, анализируя инвестиционное обеспечение ускоренной индустриализации экономики страны на материалах предприятий АПК, в том числе сельскохозяйственных предприятий и хозяйств, а также и пищевой промышленности республики, мы сделали следующие выводы: 1) Правительство Республики Таджикистан вовремя осознав важность данного вопроса, разработало и рассмотрело основные моменты и индикаторы индустриализации экономики страны, в том числе ее АПК в рамках стратегий, концепций и государственных отраслевых и межотраслевых программ; 2) инвестиционное обеспечение ускоренной индустриализации экономики АПК реализуется в рамках НСР РТ на 2016-2030 и программ социально-экономического развития РТ на 2016-2020 и 2021-2025 гг.; 3) инвестиции в основной капитал агропромышленных предприятий являются основным источником финансирования капитального строительства в этом межотраслевом комплексе, наличие и объемы данного вида инвестиций и их эффективное использование будут определять развитие АПК страны на следующие десятилетия; 4) анализы показали, что в области растениеводства инвестиции осуществляются с целью увеличения объемов сельхозпроизводства, увеличения площадей выращивания сельскохозяйственных культур, в том числе зерновых, для запасов семян, эффективного использования постоянно действующих теплиц и складов хранения продукции, орошения, формирования садов и биологической лаборатории для практической и методической помощи сельскохозяйственным производителям; 5) В сфере животноводства инвестиции необходимы для реализации мероприятий по зимовке животных, обеспечению кормами поголовья животных соответствующими нормами, увеличению объемов производства продукции в сферах птицеводства, рыбоводства, для увеличения поголовья чистопородных животных и продуктивности животных; 6) привлечение инвестиций в основной капитал аграрного сектора с целью строительства центров материально-технического снабжения, строительства холодильников и складов для хранения продукции и биологических лабораторий является требованием современного этапа развития аграрной экономики страны; 7) в отрасли переработки продукции сельского хозяйства, включая пищевую промышленность, инвестиции должны быть увеличены для увеличения объемов производства сельскохозяйственной продукции, такие как масличные культуры, плодоовощная продукция, мясо и молоко, а также для полного обеспечения потребности перерабатывающих предприятий отечественным сырьем за

счет выращивания промышленных сортов плодов и овощей и расширения посевных площадей сельхозкультур; 8) также требуется создание благоприятной среды для инвестиций и содействие привлечению инвесторов с целью обновления и улучшения инфраструктуры предприятий, усиления инновационной деятельности на предприятиях пищевой промышленности, необходимо ввести комплекс мер по обеспечению конкурентоспособности и качества продукции, увеличить номенклатуру и выпуск новых видов продукции, улучшить структуру, обновить технические оборудования существующих предприятий.

Диссертант отмечает, что ускоренная индустриализация страны, в том числе ее агропромышленный комплекс должна сопровождаться формированием и развитием инновационными процессами. Ясно, что для развития инноваций в сельском хозяйстве и АПК РТ должны быть созданы его институциональные основы. Оценка инновационной деятельности в АПК РТ показывает, что на развитие системы инновационного управления агропромышленными предприятиями напрямую влияет уровень развития институциональных основ инноваций. Поэтому Правительство РТ приводит институциональные основы инноваций в соответствие международным требованиям и стандартам. В эпоху независимости страны в этом направлении были приняты законы, программы и стратегии инновационного развития Республики Таджикистан. В диссертации исследованы предприятия пищевой промышленности региона с точки зрения внедрения в них инновационных технологий. Стоит отметить, что в 2017 - 2021 году в Хатлонской области постоянную деятельность вели 115 предприятий пищевой промышленности. Роль этих предприятий совместно с хозяйствами и предприятиями сельского хозяйства в обеспечении населения продуктами питания считается очень важным. Поэтому инвестирование этих предприятий и их дальнейшее развитие, в том числе инновационное развитие данных предприятий, играют ключевую роль в данном контексте, (таблица 10).

Таблица 10. - Инновационное развитие предприятий пищевой промышленности Хатлонской области

Предприятия ГПП Хатлонской области	Колич-во исслед-х пред-тий	Количество предприятий, внедривших инновации в свое производство				
		2017	2018	2019	2020	2021
Мясные и молочные предприятия	56 (100%)	4 (7,4%)	5 (8,9%)	7 (12,5%)	11 (19,6%)	13 (23,2%)
Мукомольные и маннские предприятия	14 (100%)	1 (7,1%)	4 (28,5%)	4 (28,5%)	6 (42,8%)	8 (57,1%)
Хлебопекарные предприятия	8 (100%)	1 (12,5%)	1 (12,5%)	2 (25%)	5 (62,5%)	5 (62,5%)
Предприятия по произ-ву растительного масла	24 (100%)	3 (12,5%)	6 (25%)	8 (33,3%)	10 (41,6%)	12 (50%)
Предприятия по произ-ву безалкоголь./напитков	8 (100%)	1 (12,5%)	2 (25%)	4 (50%)	6 (75%)	8 (100%)
Предприятия по произ-ву алкогольных напитков	5 (100%)	1 (20%)	1 (20%)	1 (20%)	1 (20%)	2 (40%)
Всего	115 (100%)	8 (6,9%)	17 (14,8%)	25 (21,7%)	39 (33,9%)	42 (36,5%)

Источник: Таблица составлена на основе данных хозяйственных книг анализируемых предприятий и расчетов автора.

В этом процессе, в диссертации анализировано состояние и эффективность инновационно-ориентированных инвестирований в сфере сельского хозяйства, легкой и пищевой промышленности области на примере конкретных хозяйств и предприятий региона. В таблице 11 рассчитаны и оценены доля инновационной продукции в общем объеме продукции предприятий и доля инновационных фондов в общей сумме основных фондов указанных предприятий. Например, доля инновационной продукции в ЗАО Молочный комбинат г. Куляб составила 56,2%, а в ОАО «Молочный комбинат Саодат» Хорасанского района этот показатель равен 85,2%. Стоит отметить, что доля основных инновационных фондов в указанных предприятиях приемлема с учетом объема выпускаемой ими инновационной продукции. Например, этот показатель оценивается 61,8% в ЗАО Молочный комбинат г. Куляб и 41,2% в ОАО «Ходжа Мумин» в районе Восеъ.

Таблица 11. - Инновационная деятельность агропромышленных предприятий Хатлонской области (в 2021 г.)

Показатель	ОАО «Молочный комбинат Саодат»	ЗАО Молочный комбинат г. Куляб	ОАО «Ходжа Мумин» р. Васеъ	ОАО «Согдиён мука» г. Куляб
ВПП, сомони	544100	455081,0	1475280	1021560
ОФП, сомони, в том числе,	1052900	579853,3	1092233	887795,3
Внедрены инновационные ОФ, сомони	772900	358300	450000	225500
Инновационная продукция предприятия, сомони	463573	255554	688012	256478
Доля инновационных продуктов в ВПП, %	85,2	56,2	46,6	25,2
Доля инновационных ОФ в сумме ОФП, %	73,4	61,8	41,2	25,4

Источник: Таблица составлена на основе данных хозяйственной отчетности анализируемых предприятий и расчетов автора.

Анализируя и оценивая инвестирования в инновационные технологии АПК РТ, в том числе Хатлонской области и Кулябского агропромышленного региона, нами сделаны следующие выводы: 1) в республике в целях стимулирования инновационной деятельности и его инвестирования приняты и максимально реализуются нормативно-правовая база, включающая законы, постановления, концепции, стратегии и программы; 2) в масштабах республики 9 институтов в составе Академии сельскохозяйственных наук Республики Таджикистан получили 30 первых патентов и свидетельств на свои научные достижения, в том числе 9 первых патентов, 7 свидетельств на право селекции, 4 свидетельства на изобретения; 3) в целом в АПК РТ выделяются следующие виды инноваций: а) селекция и разведение пород; б) технико-технологические; в) организационно-управленческие; 4) Количества ППСП области составляет 52,8% от числа промышленных предприятий области, из них 35% предприятия легкой промышленности и 17,8% предприятия пищевой промышленности. Отметим, что в аграрном секторе региона действуют 67 584 малых, крупных и средних хозяйств, и все эти производства нуждаются в инновациях и инвестициях.

В опыте развитых стран, для активизации инвестиционной деятельности и увеличения инвестирований в основной капитал отраслей экономики используют

различные методы и рычаги. Например, за первые 15 лет экономических реформ в КНР объем государственных инвестиций составил 60-70% инвестиций в экономику этой страны. В другой стране с развитым аграрным сектором, Канаде все фермеры, которые инвестируют в улучшение качества земли, их облагаемый налогом доход будет уменьшен на сумму вложенного ими капитала. В плане инвестирования в основной капитал сельскохозяйственных предприятий также немаловажен опыт ЕС и Японии. Например, с 80-х годов прошлого века в Японии 25% объемов инвестиций в основной капитал финансируется методом лизинга, тогда как в ЕС доля лизинга в общем объеме инвестиций на инвестиционном рынке этих стран составляет более 15%.

Таблица 12.- Матрица возможности использования зарубежного опыта в Республике Таджикистан для привлечения инвесторов в АПК

Государство	Мотивационный опыт	Результаты
Канада	Фермеры, которые инвестируют в улучшение качества земли, их облагаемый налогом доход будет уменьшен на сумму вложенного ими капитала.	Мотивация фермеров к улучшению качества земли.
США	Допускается ускоренная амортизация до 5 лет для инновационного оборудования со сроком службы от 4 до 10 лет.	Мотивация фермеров для внедрения инноваций.
Великобритания	Продовольственные товары включены в перечень товаров, не облагаемых НДС.	Мотивация агробизнеса для производства продуктов питания
США	В США вместо налога на добавленную стоимость установлен налог с продаж, средняя ставка которого равна 4% оптовой цены товара.	Мотивация фермеров к производству сельхоз-продукции.
Германия	Для компаний, занимающихся НИОКР, допускается амортизация оборудования через 3-5 лет.	Мотивация для завершения НИОКР
США	Государство гарантирует возврат 90% суммы кредитов, которые выданным коммерческими банками малым предприятиям.	Мотивация малого бизнеса к получению кредитов в коммерческих банках.
Великобритания и Германия	Государство берет на себя 80% гарантий по кредитам частных банков, инвестируемых в инновации, на срок от 15 до 23 лет.	Мотивация фермеров к внедрению инноваций.
Китайская Народная Республика	Организация государственных материально-технических станций в сельскохозяйственных районах с большим количеством малых и средних фермерских хозяйств.	Решение проблем материально-технического обеспечения малых сельскохозяйственных хозяйств
Россия	Введение единого земельного налога в натуральной форме (Ставропольский край).	Мотивация фермеров относительно стабильности системы налогообложения фермерских хозяйств.

Источник: Составлено автором

Также анализы показали, что в целях стимулирования инвестиционной деятельности предприятий аграрного комплекса стоит изучить опыт стран Франции, Германии, Италии, КНР, США, Турции, Индии, Бельгии, Дании, Швеции и Англии. В связи с этим в диссертации разработана матрица возможности использования зарубежного опыта в Республике Таджикистан для привлечения инвесторов в аграрный комплекс, материалы которого можно учитывать при развитии индустриализации агропромышленного производства, (таблица 12).

Таким образом, анализ зарубежного опыта показал, что в современных условиях развитие АПК практически во всех странах с развитым аграрным сектором осуществляется за счет нижеследующих источников: 1) финансирование из государственного бюджета и других специальных фондов посредством дотаций, субсидий, субвенций и других видов финансовой поддержки государства в целях модернизации и развития сельскохозяйственного производства; 2) льготные кредитования хозяйствующим субъектам АПК с целью производства, переработки, хранения и реализации продукции сельского хозяйства; 3) использование специальных режимов налогообложения и льгот по обязательным платежам, направляемым в бюджет; 4) страхование урожая сельскохозяйственных угодий и продукции животноводства и птицеводства с относительно низкими страховыми тарифами, которые субсидируются за счет госбюджета и других централизованных фондов; 5) вмешательство в образование цен на продовольственном рынке путем поддержания цен на сельхозпродукцию на внутренние рынки, установления налогов, квот и таможенных пошлин на импортируемую сельскохозяйственную продукцию; 6) иные льготы по таможенным платежам при экспорте сельскохозяйственной продукции за границу.

В зависимости от возможностей, особенностей национальной экономики, природно-климатических условий агропромышленного комплекса и аграрной политики правительства страны некоторые из этих опытов уже реализуются в нашей республике: 1) опыт привлечения иностранных и отечественных инвесторов в рамках свободных экономических зон; 2) льготы для птицеводческих предприятий привели к тому, что их число за три года достигло 200 единиц; 3) по предложению Президента РТ фермеры были освобождены от земельного налога сроком на один год; 4) таможенные льготы для сельскохозяйственных и агропромышленных предприятий, которые импортируют сельскохозяйственную технику, производственно-технологические оборудования и продукцию для совершенствования единого технологического комплекса, освобождаются от уплаты таможенных пошлин; 5) для предприятий сельскохозяйственного производства снижена процентная ставка налога на прибыль до 12% и НДС - до 15%; 6) Правительство РТ во второй раз объявило мораторий сроком на 1 год от планированных проверок на развитие малого и среднего бизнеса; 7) количество налогов в новом Налоговом кодексе РТ сокращено с 10 до 7 налоговых наименований; 8) на сегодняшний день в сфере сельского хозяйства республики широко используется лизинг для восстановления материально-технической базы хозяйств и сельскохозяйственных предприятий; 9) таможенные льготы при ввозе современных технологий и продуктов питания для рыбоводства; 10) для малого бизнеса в РТ применяется упрощенная система налогообложения, при которой малый бизнес освобождается от уплаты НДС; 11) при использовании субъектами бизнеса безналичных расчетов ставка налога снижается на 1% и т.д.

В конце этой главы нами сделаны следующие выводы: 1) аграрный сектор является стратегически важной отраслью каждой страны. Поэтому каждое государство, ценящее свою целостность и независимость, прилагает усилия к тому, чтобы эта отрасль экономики страны имела стабильное развитие и могла обеспечить потребности населения страны собственными продуктами питания; 2) сельскохозяйственный сектор

чрезвычайно трудоемкий и капиталоемкий. Поэтому для выполнения перечисленных выше задач необходимо организовать, развивать и поддерживать специализированное и механизированное сельское хозяйство; 3) достижение этой цели, в свою очередь, требует больших инвестиций, которые могут себе позволить не все фермеры. С этой точки зрения, развитые страны поддерживают и поощряют сельскохозяйственное производство, особенно своих фермеров всеми современными средствами; 4) аграрный сектор также считается важным поставщиком сырья для предприятий легкой промышленности и пищевой промышленности; 5) Правительству РТ необходимо использовать опыт стран с развитым аграрным сектором и увеличить объемы инвестирования из различных источников в сферу сельского хозяйства и переработки его продукции; 6) инвестирование в основной капитал аграрного сектора республики, особенно финансирование аграрного сектора за счет государственного бюджета вызывает тревогу; 7) целью изучения и оценки опыта зарубежных стран с развитым аграрным сектором это оценка их лучших достижений и рассмотрение возможности их эффективного использования для инвестиционного обеспечения индустриализации агропромышленной экономики нашей страны.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Основные научные результаты диссертации

1. В диссертации в результате изучения и анализа исследований классических и современных ученых по вопросу о понятии инвестиций сделан вывод, что инвестиции – это вложение капитала в бизнес или деятельность с целью получения прибыли или какой-либо социально-экологической выгоды. Капитальные вложения считаются одним из видов инвестиций, которые направляются только в основные фонды. В экономической литературе последних лет их еще называют инвестициями в основной капитал. Экономическая природа инвестиций проявляется в том, что они играют роль «локомотива» для развития экономики и индустриализации ее отраслей. Инвестиции в рамках макро- и микроэкономики выполняют свои задачи. В диссертации охарактеризованы и определены задачи, формы и методы инвестиций, а также классифицированы основные виды инвестиций, выявлены их положительные и отрицательные стороны, [1-М].

2. В диссертации обоснованы и оценены с научной точки зрения особенности, принципы и факторы, влияющие на инвестиционную деятельность и обеспечения ускоренной индустриализации хозяйств и предприятий АПК. Инвестиции в основной капитал предприятий АПК носят преимущественно долгосрочный характер и направляются в основные фонды хозяйств и предприятий. В отечественной практике инвестиции в основной капитал называют капитальными вложениями. В диссертации классифицированы основные принципы инвестиционной деятельности предприятий АПК в виде схем, важнейшие из которых наименованы и описаны как фундаментальные, дополнительные и рыночные принципы. В работе рассмотрены особенности и факторы, влияющие на сельскохозяйственные инвестиции, в частности дана оценка макроэкономическим, микроэкономическим, объективным и субъективным факторам, влияющих на инвестиционную деятельность предприятий, а также разработана и предложена классификация вы упомянутых факторов, [2, 6-М].

3. В работе рассмотрены методы оценки экономической эффективности реальных инвестиций и дана оценка их основным показателям. В частности, отмечается, что в современном мире, особенно в развитых странах для оценки эффективности реальных инвестиций (с учетом финансовых инструментов и рычагов), основными принципами считаются: анализ и финансовое состояние предприятия реципиента; профессионализм руководства предприятия; организация логистика продукции, ресурсы и инвестиции; определение экономической эффективности

использования реальных инвестиций посредством дисконтированных показателей; приведение доходов и расходов предприятия от инвестиционной деятельности к одному и тому же временному интервалу, т.е. дисконтирование показателей; расчет уровня инфляции, амортизационные методы; учет и расчет рисков, которые влияют на реализацию инвестиционных проектов, [3-М].

4. В работе отмечается, что инвестиции в основной капитал агропромышленных предприятий считаются основным источником финансирования капитального строительства. Наличие и объемы данного вида инвестиций и их эффективное использование будут определять развитие индустриализации хозяйств и предприятий агропромышленной экономики страны на следующие десятилетия. Анализы показали, что по направлению растениеводства инвестирования осуществляются с целью увеличения объемов производства сельскохозяйственной продукции в стране, увеличения площадей выращивания сельскохозяйственных культур в частности, картофеля и зерновые культуры, запасы семян, эффективное использование постоянно действующих теплиц и складов и холодильных камер для хранения продукции, воспроизводство садов и виноградников, агрохимические работы, оказание практической и методической помощи хозяйствам и предприятиям сельского хозяйства. По направлению животноводства инвестирования необходимы для осуществления интенсивного воспроизводства в животноводстве, увеличения продукции птицеводства и рыбоводства, организация по улучшению племенного поголовья и повышения продуктивности животных. Привлечение инвестиций в основной капитал аграрного сектора с целью строительства центров материально-технического снабжения, строительства холодильных камер и складов для хранения продукции, биологических лабораторий является требованием современного этапа развития аграрной экономики страны. Также следует увеличить инвестиции в целях повышения объемов производства масличных культур, плодоовощной продукции, мяса и молока для обеспечения потребностей перерабатывающих предприятий отечественным сырьем за счет выращивания промышленных сортов плодоовощной продукции и расширения посевных площадей сельхозкультур, [4,10-А].

5. Анализы показывают, что ввод в действие основных фондов сельского хозяйства Хатлонской области за период анализа снизился на 21,7%, а объем инвестиций в основной капитал сельского хозяйства области составляет 1,6 млн сомони и имеет тенденцию к увеличению. Наличие транспортных средств отрасли, в том числе тракторы увеличились на 7,8%, грузовые автомобили снизились на 31,4%. Правительство Республики Таджикистан вовремя осознав важность этого вопроса разработало и рассмотрело основные моменты и индикаторы индустриализации экономики страны, в том числе АПК в рамках стратегий, концепций и отраслевых и межотраслевых государственных программ. В диссертации сделан вывод, что 63,8% работающего населения области занято в сельском хозяйстве, 39,8% в Кулябском регионе и 60,2% занято в Вахшском и Бохтарском регионе. За анализируемый период занятое население Кулябского региона увеличилось на 7,6%, а занятое население Вахшского и Бохтарского региона - на 11,6%. Площадь земель сельскохозяйственных угодий в Кулябском регионе составляет 43,3%, в том числе площадь зерновых культур 59,5%, площадь технических культур 28,7%, площадь садов 53,6%, площадь виноградников 41,9% что формирует аналогичные показатели Хатлонской области. В Кулябском агропромышленном регионе выращивают 40,7% поголовья крупного рогатого скота, 49,3% поголовья коз и овец, 26,7% птицы и 46,9% поголовья лошадей Хатлонской области. ППСП области составляет 74,1% от числа промышленных предприятий области. Также в сельском хозяйстве области действуют 73 568 малых, крупных и средних хозяйств, и все эти производства нуждаются в инновациях и инвестициях, [5,7-М].

6. В диссертации сделан вывод, что создание благоприятной среды для инвестиций и содействие привлечению инвесторов с целью индустриализации, необходимо усилить инновационную деятельность на предприятиях сельского хозяйства и ГПСП, внедрение комплекса мер по обеспечению конкурентоспособности и качества продукции, а также следует увеличить ассортимент и выпуск новых видов продукции, совершенствовать структуру, обновить и перевооружить действующие предприятия. В целом в АПК региона в основном реализуются следующие виды инноваций: организация семеноводческих и племенных хозяйств, обновление сельхозтехники и технопарка, внедрение современных технологий орошения сельхозкультур, использование методов маркетинга и коммерциализация результатов хозяйств и предприятий сельского хозяйства, [8,9-М].

Рекомендации по практическому использованию результатов

1. В диссертации проведено анкетирование хозяйственных субъектов Кулябского агропромышленного региона о состоянии их инвестиционной деятельности, результаты которого могут быть использованы для оценки состояния инвестиций в данном регионе и принятия мер по улучшению обеспечения инвестирование индустриализации хозяйств и предприятий аграрного сектора региона, [2-М].

2. В научной работе рассчитаны перспективы экономического развития и инвестиций на примере хозяйств и сельскохозяйственных предприятий Кулябского региона Хатлонской области, результаты которых оцениваются в виде таблицы и полученные результаты могут служить базовыми, первичными индикаторами для оценки состояния инвестиций в регионе в рамках региональных государственных программ, [4-М].

3. В диссертации оценивая взаимосвязь динамики развития экономических показателей и состояния инвестиций ряда предприятий по переработке сельскохозяйственной и пищевой продукции Хатлонской области, автор предлагает для улучшения ситуации в этом направлении комплекс экономических и организационных мер, и финансово-амортизационных инструментов учет, которых может способствовать развитию экономической эффективности использованию инвестиций в других предприятий АПК региона, [5- М].

4. Инвестиционное обеспечение ускоренной индустриализации агропромышленной экономики реализуется в рамках НСР РТ и программ социально-экономического развития Республики Таджикистан на 2016-2020 годы и 2021-2025 годы. Поэтому в диссертации прогнозированы перспективы роста производства основных видов сельскохозяйственной продукции по республике и исследуемой области и инвестиционное обеспечение этого роста, которые могут послужить научной основой для будущих исследований в этом направлении, [7-М].

5. В диссертации сделаны выводы по предприятиям пищевой промышленности области, в том числе Кулябского региона, с точки зрения внедрения инноваций. Всего исследовано 115 предприятий на предмет внедрения инновационных технологий и в целом дана оценка уровню внедрения инноваций на них за последние 5 лет. Стоит отметить, что методы оценки данного действия могут быть использованы для оценки процессов инвестиционного обеспечения инновационной деятельности других предприятий и хозяйств данного региона, [4-М].

6. В диссертации предлагается, что реализация основных пунктов матрицы возможности использования зарубежного опыта по привлечению и льготы инвесторов, а также современные методы исчисления амортизации основных фондов и другие рычаги инвестиционного обеспечения хозяйств и предприятий АПК может принести существенные результаты в ближайшем будущем. Также автором в диссертации по инвестициям в сельское хозяйство, включая восстановление и переоборудование

изношенных водных насосов, гидротехнических сооружений, дренажей и регулирование ирригационной системы дехканских хозяйств, а также инвестиций по направлению подготовки и мобилизации сельскохозяйственной техники и оборудования для выращивания сельскохозяйственных культур и активизация деятельности центров технического обслуживания разработаны научно обоснованные предложения и полезные меры, которые помогают получать 2-3 урожая сельскохозяйственных культур за год, повышают культуру использования пахотных земель и их экономическую эффективность, [1,7-М].

ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМЕ ДИССЕРТАЦИИ

А) Публикации в рецензируемых журналах Республики Таджикистан:

[1-А]. Холов А.М. Мафхум ва моҳияти иқтисодии сармоязузорӣ ва маблағзузориҳои асосии корхонаҳои агросаноатӣ // Паёми ДМТ -Душанбе, 2020. -№1(328). -С.45-51.

[2-А]. Холов А.М. Хусусиятҳо ва принципҳои ба рушди ҷаёлияти сармоязузории корхонаҳои КАС таъсирбахш [Матн] / Холов А.М., Тағоев Ҷ.Ҷ. // Кишоварз - Душанбе, 2020. - №3(259). -С.166-173.

[3-А]. Холов А.М. Тамоюлотии рушди равандҳои сармоязузорӣ дар иқтисодиёти ҷумҳурӣ, буриши минтақаҳо ва соҳаҳои он [Матн] / Холов А.М., Тағоев Ҷ.Ҷ. // Паёми ДМТ-Душанбе, 2022. №6(317).- С.22-30.

[4-М]. Холов А.М. Баҳодиҳии ҳолати сармоязузориҳо ба сармоияи асосӣ дар истеҳсолоти агросаноатии вилояти Хатлон [Матн] / Холов А.М.// Паёми ДМТ-Душанбе, 2024. - №1. - С.173-183.

Б) Публикации в других научных изданиях:

[5-А]. Холов А.М. Сармоязузориҳо ва маблағзузориҳои асосӣ дар кишоварзӣ: тавсиф ва таснифот [Матн] / Холов А.М., Тағоев Ҷ.Ҷ. /Конф. байнал. илмию амалӣ дар мавзӯи «Саноатикунонии кишвар ва таъмини рушди босуботи иқтисодиёт», (27.02.2020). - Душанбе, 2020. -С.516-522.

[6-А]. Холов А.М. Омилҳои ба рушди ҷаёлияти ҷаёлияти сармоязузории корхонаҳои агросаноатӣ таъсирбахш [Матн] / Холов А.М., Тағоев Ҷ.Ҷ. / Конф. байнал. илмию амалӣ дар мавзӯи «Амалисозии ҳадафҳои рушди устувор: таҷрибаи хориҷӣ ва миллӣ», (13.10.20.). -Душанбе, 2020. -С.255-261.

[7-А]. Холов А.М. Усулҳои арзёбии самаранокии иқтисодии истифодаи сармоязузориҳо ба сармоияи асосии корхонаҳои КАС [Матн] / Холов А.М., Тағоев Ҷ.Ҷ. // Тоҷикситон: иқтисод ва идора. -Душанбе, 2021. - №3. (147). -С.27-38.

[8-А]. Холов А.М. Арзёбии иқтисодии сохторҳои сармоязузориҳо дар ҷумҳурӣ [Матн] / Холов А.М., Тағоев Ҷ.Ҷ. / Конф. ҷумҳур. илмию амалӣ дар мавзӯи «Ташаккули низоми идоракунии давлатӣ дар шароити рақамикунонии иқтисодиёт», (25.02.22.). -Душанбе, 2022. -С.56-67.

[9-М]. Холов А.М. Таҳлили ҳолати сармоязузориҳо дар КАС-и вилояти Хатлон [Матн] / Холов А.М., Тағоев Ҷ.Ҷ. /Маводи конф.байнал. илмӣ-назариявӣ дар мавзӯи «Рушди низоми бонкӣ ва рақамикунонии баҳши молиявӣ, (ш. Кӯлоб, 18/19.12. 2023).- ш.Кӯлоб, 2023. – С.516-529 (839саҳ.).

[10-М]. Холов А.М. Арзёбии заминаҳои саноатикунонӣ дар истеҳсолоти агросаноатии Вилояти Хатлон [Матн] / Холов А.М., Тағоев Ҷ.Ҷ. / Маводи конференсияи байналмилалӣ илмӣ-назариявӣ дар мавзӯи «Масоили муҳими таъмини амнияти иқтисодии Тоҷикистон ва кишварҳои ҷаҳон дар шароити муосир», (Кӯлоб, 9 /10.06.23). -Душанбе: ЧДММ «Офсет»,2023. - С.708-716 (718 с.).

АННОТАТСИЯ

ба диссертатсияи Холов Абдулхамид Мирзомадович дар мавзуи “Таъмини сармоягузориҳои рушди саноатикунони иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон (дар маводи хочагиҳо ва корхонаҳои агросаноатии вилояти Хатлон)

Калидвожаҳо: комплекси агросаноатӣ, сармоягузориҳо, муҷтамаи агроозуқаворӣ хусусиятҳо, омилҳо, индикаторҳо, таҷрибаи хоричӣ, сармоягузориҳои рушди саноатикунони соҳаи кишоварзӣ, саноати коркарди маҳсулоти кишоварзӣ, танзими давлатӣ, инноватсияҳо, минтақаҳои агросаноатии вилояти Хатлон.

Мақсади таҳқиқот ин тақвият ва тавсеаи ҷанбаҳои назариявӣ услубӣ, баҳодихӣ вазъ ва коркарди тавсияю пешниҳодоти аз нигоҳи илмӣ асоснокшуда оид ба таъмини сармоягузориҳои рушди саноатикунонӣ дар доираи хочагиҳо ва корхонаҳои агросаноатии ҶТ ва минтақаи мавриди таҳқиқ қарордошта мебошад.

Усулҳои таҳқиқотии ҳамчун олотӣ таҳқиқ ҳангоми коркард ва таҳлили рақамҳо дар диссертатсия истифодашуда инҳоянд: усулҳои мафҳумию мантӣ, монографӣ, ҳисобию конструктивӣ, анализи синтез ва иқтисодию омӯрӣ.

Натиҷаҳои бадастомада ва нағзониҳои илмӣ таҳқиқот ин ҷиҳатҳоро дар бар мегиранд: асосҳои назариявӣ методологии сармоягузориҳо тақвияту тавсеа дода шуданд, аз ҷумла мафҳум ва моҳияти иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва усулҳои сармоягузориҳо, баҳусус сармоягузориҳо ба сармояи асосӣ хочагиҳо ва корхонаҳои комплекси агросаноатӣ ва нақши онҳо дар рушди истеҳсолоти агросаноатӣ муайян ва муқаммал гардонидани шуданд; хусусиятҳо, принципҳо ва омилҳои ба рушди раванди таъмини сармоя гузориҳои хочагиҳо ва корхонаҳои комплекси агросаноатӣ таъсирбахш ошкор ва усулҳои муосири арзёбии самаранокии иқтисодии сармоягузориҳо ба сармояи асосӣ муайян ва арзёбӣ гардидаанд; ҳолати кунунии фаъолияти сармоягузорӣ ба сармояи асосӣ хочагиҳо ва корхонаҳои сектори аграрӣ дар заминаи таъмини сармоягузориҳои рушди саноатикунонӣ дар доираи комплекси агросаноатии ҷумҳурӣ ва минтақаи мавриди таҳқиқ таҳлил ва баҳодихӣ гардидаанд; самтҳои рушди равандҳои сармоягузорӣ, аз ҷумла сармоягузориҳо ба сармояи асосӣ хочагиҳо ва корхонаҳои комплекси агросаноатии ҷумҳурӣ, хусусан вилояти Хатлон бо назардошти таҷрибаи мамӯлики дорои сектори аграрии рушдкарда асоснок ва арзёбӣ шуданд; таъмини сармоягузориҳои рушди саноатикунони босуръат бо назардошти истифодаи самараноки сарчашмаҳои худӣ, ҷалбшуда ва қарзӣ, дар қаринаи ҷорисозии инноватсияҳо, дар комплекси агросаноатии ҷумҳурӣ ва минтақаи мавриди таҳқиқ баҳодихӣ ва дурнамо шуданд; оид ба рушди ҷараёнҳои сармоягузорӣ, аз ҷумла таъмини сармоягузориҳо ба сармояи асосӣ хочагиҳо ва корхонаҳои комплекси агросаноатии ҷумҳурӣ дар пасманзари таъмини амнияти озуқаворӣ кишвар матриси тавсияю пешниҳодоти илман асоснок шуда коркард шудаанд.

Натиҷаҳои назариявӣ аз рӯйи натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ бадастоварда барои рушди таъмини сармоягузориҳои рушди саноатикунони иқтисодиёт ҳамчун асосҳои услубӣ ва амалӣ хизмат карда метавонанд.

Тавсияҳо оид ба истифодабарӣ аз коркарди пешниҳодҳои назариявӣ ва тавсияҳои амалӣ оид ба таъмини сармоягузориҳои рушди саноатикунонӣ дар доираи хочагиҳо ва корхонаҳои агросаноатии кишвар иборат мебошад. Дар асоси ҷамъбаस्तкунӣ ва таҳлили маводи таҳқиқӣ самтҳои асосӣ рушди низомӣ таъмини сармоягузориҳои саноатикунони иқтисодиёти агросаноатӣ муқаррар, таъмини сармоягузориҳои он бо назардошти истифодаи самараноки сарчашмаҳои худӣ, ҷалбшуда ва қарзӣ, дар қаринаи ҷорисозии инноватсияҳо, дар комплекси агросаноатии ҷумҳурӣ ва минтақаи мавриди таҳқиқ баҳодихӣ ва дурнамо шуда, тавсияҳо илман асоснок оид ба фаъолгардони раванди номбурда коркард ва таҳия карда шудааст.

Соҳаи истифодабарӣ. Натиҷаҳои таҳқиқот метавонанд ҳангоми омӯзишҳо ва таҳқиқотҳо оид ба ҷанбаҳои назариявӣ ва амалӣ барои ташаккулу рушди механизми таъмини молиявӣ сармоягузориҳои саноатикунонӣ дар хочагиҳо ва корхонаҳои агросаноатӣ истифода карда шаванд.

АННОТАЦИЯ

на диссертацию Холова Абдулхамид Мирзомадовича на тему «Инвестиционное обеспечение развития индустриализации экономики Республики Таджикистан (на материалах хозяйств и предприятий АПК Хатлонской области)»

Ключевые слова: агропромышленный комплекс, инвестиции, агропродовольственный комплекс, особенности, факторы, показатели, зарубежный опыт, инвестиции в развитие индустриализации сельского хозяйства, промышленность по переработке сельхозпродукции, государственное регулирование, инновации, агропромышленные зоны Хатлонской области.

Цель исследования - это усиление и развитие теоретико-методических аспектов, оценка ситуаций и разработка научно обоснованных рекомендаций и предложений по инвестиционному обеспечению развития индустриализации экономики в рамках АПК республики и исследуемого региона.

Методы исследования. В качестве инструментов исследования при обработке и анализе чисел использовались понятийно-логические, монографические, расчетно-конструктивные, социологические, анализ и синтез, экономико-статистические методы исследования

Научным новизной исследования и предметом защиты диссертационной работе являются следующие теоретические и практические результаты : усилены и развиты теоретические и методологические основы инвестиций, в том числе определены и усовершенствованы определение и сущность социально-экономических и методы инвестирования в особенности инвестиций в основной капитал хозяйств и предприятий агропромышленного комплекса и их роль в развитии агропромышленного производства; выявлены особенности, принципы и факторы влияющие на развитие процесса инвестиционного обеспечения хозяйств и предприятий агропромышленного комплекса, а также определены и оценены современные методы оценки экономической эффективности инвестиций в основной капитал; проанализировано и оценено современное состояние инвестиционной деятельности в основной капитал хозяйств и предприятий аграрного сектора в контексте обеспечения инвестиций для развития индустриализации в рамках агропромышленного комплекса республики и исследуемого региона; определены и обоснованы основные направления развития инвестиционных процессов, в том числе инвестиций в основной капитал хозяйств и предприятий агропромышленного комплекса республики, особенно Хатлонской области, с учетом опыта стран с развитым аграрным сектором; оценено и прогнозировано инвестиционное обеспечение развития ускоренной индустриализации с учетом эффективного использования собственных, заемных и кредитных источников в условиях внедрения инноваций в агропромышленном комплексе республики и исследуемого региона; по развитию инвестиционных процессов, в том числе по инвестиционному обеспечению хозяйств и предприятий агропромышленного комплекса республики в контексте продовольственной безопасности страны, разработана и научно обоснована матрица рекомендаций и предложений.

Теоретическая значимость исследования заключается в том, что полученные в диссертационной работе научные результаты и предложения станут методологической и практической основой для развития и активизации инвестиционное обеспечение ускоренной индустриализации хозяйств и предприятий АПК.

Рекомендации по использованию состоят из разработки теоретических предложений и практических рекомендаций по обеспечению инвестиций в развитие индустриализации в рамках хозяйств и агропромышленных предприятий страны. На основе обобщения и анализа материалов исследования определены основные направления развития системы инвестиционного обеспечения индустриализации агропромышленной экономики, с учетом эффективного использования собственных, привлеченных и заемных источников, в процессе внедрения инноваций, в агропромышленном комплексе республики и исследуемого региона, разработаны и прогнозируются научно обоснованные рекомендации по активизации данного процесса.

Сфера применения. Результаты исследования могут быть использованы в ходе исследований и исследований по теоретическим и практическим аспектам для формирования и развития механизма финансового обеспечения инвестиций индустриализации в хозяйствах и на агропромышленных предприятиях.

ANNOTATION

on the dissertation of Abdulamid Mirzomadovich Kholov on the topic ‘Investment support development of industrialization of the economy of the Republic of Tajikistan (based on materials from farms and enterprises of the agro-industrial complex of Khatlon region)

Key words: agro-industrial complex, investments, agri-food complex, features, factors, indicators, foreign experience, investments in the development of industrialization of agriculture, agricultural processing industry, government regulation, innovation, agro-industrial zones of Khatlon region.

The purpose of the study is to strengthen and develop theoretical and methodological aspects, assess situations and develop scientifically based recommendations and proposals for investment support for the development of industrialization of the economy within the framework of the agro-industrial complex of the republic and the region under study.

Research methods. Conceptual-logical, monographic, calculation-constructive, sociological, analysis and synthesis, economic-statistical research methods were used as research tools when processing and analyzing numbers.

The scientific novelty of the research and the subject of the dissertation defense are the following theoretical and practical results: the theoretical and methodological foundations of investment are strengthened and developed, including the definition and essence of socio-economic and investment methods, especially investments in fixed capital of farms and agro-industrial enterprises complex and their role in the development of agro-industrial production; features, principles and factors influencing the development of the process of investment support for farms and enterprises of the agro-industrial complex are identified, and modern methods for assessing the economic efficiency of investments in fixed capital are identified and assessed; the current state of investment activities in the fixed capital of farms and enterprises of the agricultural sector in the context of ensuring investments for the development of industrialization within the framework of the agro-industrial complex of the republic and the region under study; the main directions for the development of investment processes, including investments in the fixed capital of farms and enterprises of the agro-industrial complex of the republic, are determined and justified, especially Khatlon region, taking into account the experience of countries with a developed agricultural sector; investment support for the development of accelerated industrialization was assessed and forecasted, taking into account the effective use of own, borrowed and credit sources in the context of the introduction of innovations in the agro-industrial complex of the republic and the region under study; for the development of investment processes, including investment support for farms and enterprises of the agro-industrial complex of the republic in the context of the country's food security, a matrix of recommendations and proposals has been developed and scientifically substantiated.

The theoretical significance of the study lies in the fact that the scientific results and proposals obtained in the dissertation will become the methodological and practical basis for the development and activation and investment support for the accelerated industrialization of farms and agricultural enterprises.

Recommendations for use consist of the development of theoretical proposals and practical recommendations for ensuring investment in the development of industrialization within the country's farms and agro-industrial enterprises. Based on the generalization and analysis of research materials, the main directions for the development of the system of investment support for the industrialization of the agro-industrial economy were determined, taking into account the effective use of own, attracted and borrowed sources in the process of introducing innovations in the agro-industrial complex of the republic and the region under study, scientifically based recommendations for activation were developed and forecasted. of this process.

Scope of application. The results of the study can be used in the course of research and studies on theoretical and practical aspects for the formation and development of a mechanism for financial support for industrialization investments in farms and agro-industrial enterprises.